

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 30

ANDRA KAMMAREN

1961

10—15 november

Debatter m. m.

Fredagen den 10 november

	Sid.
Svar på frågor av:	
herr Magnusson i Borås ang. vissa prognoser som legat till grund för framlagda skatteförslag	5
fröken Karlsson ang. publicering av yttrandena över 1957 års skolberednings betänkande	7
Svar på interpellationer av:	
herr Lundberg ang. kostnaderna för sjuktransporter, m. m.	8
herr Börjesson i Falköping ang. utbetalning av sjukpenning i vissa fall.....	10
Svar på fråga av herr Gustafsson i Borås ang. jaktlagstiftningens bestämmelser om skadeskjutna djur	11
Svar på interpellation av herr Elmwall ang. tillämpningsföreskrifterna i fråga om stödlånen	12
Interpellation av herr Antonsson ang. lagstiftningen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet	17

Tisdagen den 14 november

Svar på fråga av herr Eliasson i Sundborn ang. pensionsförmånerna åt vissa änkor	20
Svar på interpellation av herr Heckscher ang. den svenska försvarsberedskapen	20
Interpellationer av:	
herr Källstad ang. folkhögskolans framtida ställning och utformning	46
herr Holmberg ang. behandlingen av utlänningsärenden	47
fröken Elmén ang. vissa reservtelegrafexpeditörers pensionsrätt ...	48

	Sid.
Onsdagen den 15 november	
Hemvärnets uniformsutrustning	50
Rätt för folkhögskola att avge vitsord för elev	51
Broförbindelse mellan Öland och fastlandet	56
Upphävande av avtal om breddning av järnvägslinjen Harmånger— Bergsjö	63
Anordnande av särskilda gångbanor vid tillfarter till tätorter	64
Enhetliga normer för offentlig upphandling	65
Åtgärder i syfte att främja anlitandet av mindre företag vid den offentliga upphandlingen	66
Beskattningen av inkomst av skog i vissa fall	68
Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.	69
Respittid för inbetalning av arbetsgivaravgift enligt lagen om försäkring för allmän tilläggspension	107
Utredning ang. den s. k. allemansrätten	109
Interpellationer av:	
herr Turesson ang. normer för lärlingsprov	118
herr Elmwall ang. avhjälpande av läkarbristen	119

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 15 november

<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 145, om hemvärnets uniformsutrustning . .	50
— nr 146, om inrättande av ett försvarsråd eller en försvarsnämnd för totalförsvaret	51
— nr 147, om förbättrad information till värnpliktiga underofficerare	51
— nr 148, om förbättrade villkor för biblioteksverksamheten inom försvaret	51
— nr 149, om översyn av stödformerna inom det lägre undervisningsväsendet	51
— nr 150, om viss rätt för folkhögskola att avge vitsord för elev	51
— nr 151, ang. en broförbindelse mellan Öland och fastlandet	56
— nr 152, ang. upphävande av avtal om breddning av järnvägslinjen Harmånger—Bergsjö	63
— nr 153, om anordnande av särskilda gångbanor vid tillfarter till tätorter	64
— nr 154, i anledning av riksdagens år 1960 församlade revisorers berättelse ang. verkställd granskning av statsverket, i vad berättelsen avser standardiseringsverksamheten inom statsförvaltningen	65
— nr 155, om enhetliga normer för offentlig upphandling	65
— nr 156, om vissa åtgärder i syfte att främja anlitandet av mindre företag vid den offentliga upphandlingen	66
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 70, om förenklade regler för deklara- tions- och taxeringsförfarandet	68

	Sid.
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 73, ang. beskattningen av inkomst av skog i vissa fall	68
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 56, rörande lagen om försäkring för allmän tilläggspension, m. m.	69
— nr 57, om viss respittid efter uppbördsterminens utgång för inbetalning av arbetsgivaravgift enligt lagen om försäkring för allmän tilläggspension	107
— nr 61, ang. ratifikation av vissa av Internationella arbetsorganisationens konferenser år 1946 vid dess tjuguförsta sammanträde och år 1958 vid dess fyrtioförsta sammanträde (sjätte respektive sjunde sjöfartskonferensen) antagna konventioner	109
— nr 63, om obligatorisk sjukpenningförsäkring för elever vid inbyggda verkstadsskolor	109
— nr 64, om ändring i utlänningslagen och godkännande av internationell konvention om fripassagerare	109
— memorial nr 65, föranlett av kamrarnas skiljaktiga beslut vid behandlingen av andra lagutskottets utlåtande i anledning av väckta motioner angående körkortsprov m. m.	109
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 30, om utredning ang. den s. k. allemansrätten	109

Fredagen den 10 november

Kl. 14.00

§ 1

Justerades protokollet för den 3 innevarande november.

§ 2

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till riksdagens andra kammare

För tiden fr. o. m. tisdagen den 14 t. o. m. fredagen den 17 nov. anhålles om ledighet från riksdagsarbetet för utlandsresa.

Stockholm den 10 nov. 1961

Gunnar Hedlund

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 3

Svar på fråga ang. vissa prognoser som legat till grund för framlagda skatteförslag

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **STRÄNG**, som yttrade:

Herr talman! Herr Magnusson i Borås har frågat mig, huruvida jag är villig att låta riksdagen få del av de prognoser rörande statens inkomster på driftbudgeten för budgetåren 1961/62 och 1962/63, som legat till grund för skatteförslagen i proposition nr 188.

Det material som ligger till grund för bedömningen av inkomstutvecklingen under budgetåret 1961/62 är dels det numera kända och publicerade utfallet av 1961 års taxering, dels den av riksrevisionsverket offentliggjorda budgetredovisningen för budgetåret 1960/61 samt slutligen senast kända skatteuppbörd för de första månaderna under budgetåret 1961/62.

Enligt den för riksrevisionsverket gällande instruktionen åligger det verket att varje år före den 15 december till Kungl. Maj:t avgiva förslag till beräkning av statsverkets inkomster under det kommande budgetåret. Någon bedömning av inkomstutvecklingen under budgetåret 1962/63 har därför ännu inte gjorts av riksrevisionsverket.

På sedvanligt sätt har däremot inom finansdepartementet på basis av det i det föregående angivna, offentliga materialet och utifrån alternativa antaganden om inkomstutvecklingen under återstoden av budgetåret 1961/62 och under budgetåret 1962/63 vissa kalkyler utförts av den typ som redovisats i årets kompletteringsproposition. Resultatet av dessa överslagsberäkningar kommer att redovisas av finansdepartementets tjänstemän inför bevillningsutskottet om utskottet så önskar.

Beträffande utgiftsutvecklingen under budgetåret 1962/63 föreligger för närvarande endast uppgifter om myndigheternas anslagsäskanden för budgetåret 1962/63, och regeringen har ännu inte tagit slutgiltig ställning till dessa äskanden eller till av kommittéer aktualiserade reformförslag. På detta stadium kan därför inte någon beräkning av utgiftsutvecklingen 1962/63 redovisas.

Härmed, herr talman, anser jag mig ha besvarat frågan.

Vidare anförde:

Herr **MAGNUSSON** i Borås (h):

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet få framföra mitt tack för att han så snabbt har besvarat den av mig ställda frågan. Detta betyder naturligtvis inte att jag är belåten med svaret.

Svar på fråga ang. vissa prognoser som legat till grund för framlagda skatteförslag

Anledningen till att jag ställde frågan är nämligen att mig veterligen en proposition med sådan räckvidd på beskattningens område näppeligen någonsin har utarbetats på grundval av ett så dåligt utredningsmaterial rörande verkningarna av den föreslagna förändringen.

För innevarande budgetår t. ex. nöjer sig finansministern med att säga att budgetläget på grund av inkomstutvecklingen kommer att bli bättre. Vi får inte veta i vilken utsträckning inkomsterna väntas stiga, vi får inte veta hur mycket större budgetöverskottet på driftbudgeten kommer att bli.

I sitt svar har finansministern omnämnt att för tredje kvartalet i år, alltså första kvartalet på innevarande budgetår, har statens inkomster ökat med över 600 miljoner kronor. Detta tyder ju på att de beräkningar som gjordes i maj månad inte kan vara aktuella i dag. Därför menar jag att det vore motiverat att nya beräkningar gjordes.

För kommande budgetår har, som finansministern sade i sitt svar, inte några som helst prognoser blivit uppgjorda.

Jag finner det rätt egendomligt att finansministern inte, innan han lade fram propositionen, utnyttjade den sakkunskap som riksrevisionsverket onekligen besitter när det gäller prognoser. När oms-propositionen för två år sedan lades fram i riksdagen, redovisades mycket noggranna beräkningar över inkomsterna och även över utgifterna. Det var möjligt i början av oktober månad år 1959 att lägga fram en sådan redovisning; i år är det inte möjligt att i slutet av oktober månad åstadkomma motsvarande siffror.

Jag vill ingalunda, herr finansministern, dra de slutsatser som har antytts i pressen om att just det förhållandet, att finansministern har skaffat sig majoritet bakom detta förslag innan det

lagts på riksdagens bord, har varit utslagsgivande för förberedelsearbetets uppläggning och orsak till att propositionen försetts med så dåligt utredningsmaterial.

Jag har nu fått svaret att man är beredd att i bevillningsutskottet redovisa de siffror som finansministern ändå har haft vid sina beräkningar före propositionens framläggande. Detta är emellertid inte till fyllest. Det måste vara en angelägenhet för samtliga riksdagsledamöter att ta del av dessa siffror. Det hade varit riktigare att i en skrivelse till riksdagen offentligt meddela dessa beräkningar. Det är väl för övrigt inte bara för riksdagens ledamöter utan även för allmänheten och pressen angeläget att en sådan redovisning sker offentligt.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÅNG:

Herr talman! Interpellanten uttalar sitt missnöje med att jag inte vill säga någonting om hur mycket inkomsterna kommer att stiga framöver. Jag kan, som jag redovisade i svaret, inte gärna göra det, eftersom jag först i mitten på december får det officiella materialet från det ansvariga ämbetsverket.

Jag kan inte heller stå till tjänst med något siffermaterial beträffande budgetens utseende. Jag kommer själv att få veta det kanske på julafton men inte tidigare, och sedan får riksdagen veta det så snart det är möjligt.

Jag tror också att det är litet klenat att göra jämförelser mellan utspelet denna gång och hösten 1959 då oms-propositionen förelades riksdagen. På våren 1959 — om jag går litet längre tillbaka i historieskrivningen — hade regeringen ställt ett löfte, att oppositionspartierna skulle få ta del av det råmaterial som bl. a. i form av petita ligger till grund för en propositionsbehandling. Vi hade ett par ytterst meningslösa och sterila diskussioner på hösten 1959 om det materialet, och när

Svar på fråga ang. publicering av yttrandena över 1957 års skolberednings betänkande

jag försökte redovisa det möttes jag av våldsamma protester från oppositionens talesmän beträffande materialets sannolikhet, noggrannhet och grundlighet. Man ville över huvud taget inte tro på det. Den misstänksamheten avspeglade sig sedan under hela höstdebatten när vi diskuterade oms-propositionen. Sedermera har oppositionens talesmän, flitiga som bin, farit omkring i landet och från talarstolar försökt upplysa den svenska allmänheten om vilken skral räknemästare Sträng är och hur vanskligt det är att över huvud taget fästa sig vid hans prognoser och hans siffermaterial. Med dessa upplevelser bakom mig är det naturligt, herr Magnusson, att jag inte lånar mig till att bli part i en sådan här komedi en gång till.

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Jag måste säga att jag finner finansministerns motivering för att inte lägga fram dessa siffror för offentligheten något egendomlig. Vi har från högerpartiets sida aldrig ifrågasatt den tekniska riktigheten av de siffror som framräknats av de myndigheter som har till uppgift att göra sådana beräkningar. Att vi sedan rent politiskt gjorde en annan bedömning och bedömde inkomstutvecklingen annorlunda än finansministern är en helt annan sak.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Svar på fråga ang. publicering av yttrandena över 1957 års skolberednings betänkande

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! Fröken Karlsson har frågat om jag har för avsikt att — så-

som skedde med yttrandena över allmänna pensionsberedningens betänkande — låta publicera yttrandena över 1957 års skolberednings betänkande i en särskild volym av Statens Offentliga Utredningar.

Skolberedningens betänkande remitterades den 17 juli 1961 till ett sjuttio-tal statliga myndigheter och instanser samt ett sextio-tal sammanslutningar och andra intressenter. Remisstiden utgår den 15 november 1961. I enlighet med beslut av 1957 års riksdag avses proposition i ämnet skola föreläggas 1962 års riksdag, troligen i mars. Propositionen kan förutsättas komma att på vanligt sätt innehålla en relativt utförlig redovisning av remissyttrandena. En särskild publicering av dessa i en SOU-volym, vilken i så fall borde föreligga färdig före propositionen, är med hänsyn till den relativt begränsade tid, som står till buds mellan remisstidens slut och den avsedda tidpunkten för propositionens avlämnande, knappast möjlig att åstadkomma. Mitt svar på frågan måste därför bli: nej.

Vidare anförde

Fröken KARLSSON (h):

Herr talman! Jag skall be att få tacka statsrådet för svaret.

Jag beklagar att det var negativt. Ett publicerande av remissvaren och bilagorna till dem tror jag skulle ha varit stimulerande för det fortsatta intresset för den obligatoriska skolan både när det gäller dess organisation och dess innehåll. En levande skoldebatt är ju en tillgång för alla parter. Den tidsnöd som herr statsrådet åberopar för att inte publicera detta material kan inte vara något bärande skäl; här är det inte fråga om något nyförfattande utan bara om en sammanställning, och en sådan behöver inte bli så tidsödande.

Svar på interpellation ang. kostnaderna för sjuktransporter, m. m.

Jag beklagar som sagt att vi inte får någon sådan sammanställning, men jag får väl vara nöjd ändå.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5

Svar på interpellation ang. kostnaderna för sjuktransporter, m. m.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **NILSSON**, som yttrade:

Herr talman! Herr Lundberg ställde i maj i år några frågor till mig mot bakgrunden av en översikt, som han lämnade över de s. k. räddningsföretagens verksamhet och därmed förknippade problem. Frågorna avser i första hand förhållandet mellan sjukförsäkringens och räddningsföretagens ersättningar för sjukresor.

Sedan början på detta år är de tre räddningsföretag, som finns i landet, anslutna till en privat försäkringskoncern. Av konkurrensskäl har flertalet övriga försäkringsbolag i berörda branscher som tilläggsförmåner till försäkringar i bolagen utfäst ersättningar liknande dem som räddningsföretagen lämnar. Vad gäller sjukreseersättningar avser såväl räddningsföretagens som försäkringsbolagens åtaganden endast ersättning för sådan resekostnad eller sådan del av kostnaden, som inte ersättes av allmän sjukkassa eller eljest av det allmänna eller av annan försäkring. Räddningsföretagen betalar på begäran hela kostnaden mot att den försäkrade överlåter sin rätt till reseersättning från sjukkassan på räddningsföretaget, som sedan kan uppbära sjukkasseersättningen. Försäkringsbolagen förskotterar däremot inte belopp, som den försäkrade har rätt att få av sjukkassan.

Även om, som herr Lundberg anför, ersättning för sjukresor i stor utsträckning lämnas av den allmänna sjukförsäkringen, föreligger det dock vis-

sa inskränkningar i rätten till reseersättning enligt sjukförsäkringslagen. Det kan inte anses olämpligt att det i viss omfattning finns möjlighet att genom enskild försäkring eller liknande anordning komplettera försäkringskyddet på den punkten. Däremot är det klart olämpligt att de som tillhandahåller ett sådant kompletterande försäkringskydd inte klargör dess karaktär av komplettering till socialförsäkringsförmånerna. Reklamen bör inte bedrivas så att allmänheten får uppfattningen att de erbjudna förmånerna är vidsträcktare än de i verkligheten är. Detta har understrukits av försäkringsinspektionen i en cirkulärskrivelse, som inspektionen i juni i år riktade till de berörda försäkringsföretagen. I cirkulärskrivelsen förklarade sig inspektionen också ha för avsikt att ta upp överläggningar med försäkringsbolagen rörande hela frågan om räddningsförsäkringarna. Sådana överläggningar har numera inletts. Den återkravsverksamhet, som räddningsföretagen bedriver gentemot sjukkassorna med stöd av överlåtelse av ersättningsrätt från de sjukförsäkrade, har vållat kassorna en hel del olägenheter. Emellertid har riksförsäkringsverket uppmärksamheten riktad på denna sak.

Med vad jag nu har sagt anser jag mig ha besvarat de frågekomplex, som herr Lundberg i sin interpellation betecknat med siffrorna 1 och 2. Vad jag yttrat utgör också svar på de med siffran 3 betecknade spörsmålen, så till vida som den av herr Lundberg efterlysta insynen och kontrollen kan erhållas genom försäkringsinspektionens verksamhet. Försäkringsinspektionen har enligt vad jag erfarit även intresserat sig för vissa allmänna organisatoriska problem rörande ambulanstransporterna. Genom att räddningsföretagen kommit under försäkringsinspektionens tillsyn ökas möjligheterna för sjukvårdens huvudmän och

Svar på interpellation ang. kostnaderna för sjuktransporter, m. m.

för sjukförsäkringen att få berättigade önskemål tillgodosedda. För övrigt tror jag, herr talman, att man gör klokt i att överlämna de problem som angår sjukhushuvudmännen till huvudmännens eget bedömande.

Vidare anförde

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra ett tack för det positiva svaret och det intresse han visat för den fråga jag aktualiserat.

För att inget missförstånd skall råda vill jag instämma i statsrådets uttalande, att det inte kan anses olämpligt att det i viss omfattning finns möjlighet att genom enskild försäkring eller liknande anordning komplettera försäkringskyddet. Men då skall försäkringen ange vad den avser att komplettera och vad dess faktiska värde och innehåll är. Den bör även begränsas till det ekonomiska bortfallet och inte ge sig på uppgiften att ombesörja transporten av sjuka människor. De praktiska erfarenheterna visar att detta är en uppgift som bäst, billigast och effektivast skall ombesörjas av huvudmännen, dvs. sjukkassan och landstinget i samarbete med de kommunala organen med deras brandkårsväsen m. m.

Sjuktransporterna är inte minst för landsbygden men även för tätorterna en mycket viktig detalj i vår hälso- och sjukvård. Det behövs snabba utryckningar, goda fordon och väl utbildad sjukpersonal på ambulanserna som komplement till sjukhus och lasarett. Hittills har blott de fasta brandkårerna kunnat bjuda denna service tillsammans med en del av kommunerna och landstingen utrustade och bemannade ambulanser. Det finns hos en del centralsjukkassor ett positivt intresse för att tillsammans med landstingen lösa denna viktiga fråga på ett för huvud-

männen ekonomiskt riktigt och för de sjuka tillfredsställande sätt, utan det papperskrängel och den personalkrävande organisation som Räddningskåren innebär.

Jag noterar givetvis med tillfredsställelse att försäkringsinspektionen, efter det att min interpellation framställdes, har tagit en del initiativ. Men eftersom denna fråga för mig är av praktisk och inte teoretisk karaktär, vill jag ändock vädja till socialministern att, om det är möjligt, själv ta ett praktiskt initiativ och kalla landstingens hälsovårds- och sjukvårdsstyrelser till en konferens, där statsrådet och landstingen söker att på ett ekonomiskt, organisatoriskt och sjukvårdsmässigt riktigt sätt lösa denna fråga, som sjukkassor, landsting och staten trots allt får betala och ha ansvar för.

En tidning har sagt: Varför skall man betala dryga årsabonnemang för att få åka i en röd ambulans, när man kan få åka gratis i en vit? En del av svaret ligger kanske i att den röda ambulansens ägare överdriver värdet av sina prestationer, medan samhället, som står för den vita ambulansen, ställer sina insatser i skymundan.

Då nu sjukkassorna samt hälso- och sjukvården sorterar under olika departement, möter det för landstingen vissa svårigheter att själva lösa denna fråga. Eftersom Parkinsons lag fullt och helt fungerar inom Räddningskåren, med påföljd att organisationen av sjuktransporter allt för ofta inte fungerar, trots att abonnenterna får betala dubbelt i form av premier, är det viktigt att staten, centralsjukkassor, landsting och kommuner själva skapar en effektiv organisation och har ansvaret för att sjuktransporterna blir riktigt skötta. Samhället självt får ju i sista hand betala kostnaderna. Man bör inte heller släppa ut denna för hälso- och sjukvård viktiga uppgift till privat spekulation.

Jag fattar statsrådets positiva svar

Svar på interpellation ang. utbetalning av sjukpenning i vissa fall

så, att landsting och centralsjuk-kassor, som kan ta ett initiativ, inte behöver anse sig vara förhindrade att göra det. Men då socialdepartementet i andra sammanhang snabbt och vettigt löst liknande och svårare problem, är jag förvissad om att departementet och landstingen med samfäll god vilja även skall kunna lösa denna fråga på ett riktigt sätt.

Jag ber ännu en gång att få tacka statsrådet för det positiva svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Svar på interpellation ang. utbetalning av sjukpenning i vissa fall

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON, som yttrade:

Herr talman! Herr Börjesson i Falköping frågar, om jag är villig att överväga en sådan ändring av bestämmelserna i 26 § lagen om allmän sjukförsäkring att en person, som på grund av fullständig arbetsoförmåga till följd av sjukdom eller olycksfall samt otillräcklig vetskap om lagens bestämmelser underlåtit att göra anmälan om sjukdomsfallet till sjukkassan före sjukperiodens utgång, ändå kan komma i åtnjutande av sjukpenning, då den fullständiga arbetsoförmågan bestyrkes av läkare.

Enligt de åsyftade bestämmelserna är huvudregeln, att sjukpenning inte får utges för tid innan anmälan om sjukdomsfallet gjorts hos sjukkassan. Lagen medger emellertid, att sjukpenning utges för tid före denna anmälan, om — som det heter i lagtexten — »hinder mött för sådan anmälan eller eljest särskilda skäl föranleder att sjukpenning bör utgå». Reglerna om sjukanmälan som en förutsättning för rätt till sjukpenning har tillkommit i försäkringens intresse och för att underlätta kassornas sjukkontroll. Be-

stämmelserna ger utrymme för hänsynstagande till de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet. Några skäl som talar för en lagändring har såvitt jag kunnat finna inte förebragts. Jag är givetvis förhindrad att här gå in på det av herr Börjesson berörda fall, som i sista instans prövats av försäkringsdomstolen.

Vidare anförde

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Jag vill till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet framföra ett tack för svaret på min interpellation. Särskilt vill jag framhålla min tillfredsställelse med att bestämmelserna i 26 § lagen om allmän sjukförsäkring ger utrymme för hänsynstagande till de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet. Därmed är emellertid inte sagt att sjuk-kassornas tillämpning av bestämmelserna inte ger anledning till vissa erinringar.

Trots att läkarintyg utvisat att total arbetsoförmåga förelegat och sålunda särskilda skäl varit för handen, har det förekommit att vederbörande har nekats sjukersättning. Rättelse har dock vunnits sedan klagomål anförts. Men man kan utgå ifrån att åtskilliga personer, som på grund av att de inte inlämnat sjukanmälan har nekats sjukersättning, har ansett det vara meningslöst att klaga, och då har givetvis heller ingen rättelse vunnits.

Det finns därför anledning framhålla nödvändigheten av att man i socialdepartementet utarbetar och tillställer de lokala organ, som handhar sjukförsäkringsärendena, instruktioner om tillämpningen av 26 § lagen om allmän sjukförsäkring. Sådana tillämpningsföreskrifter tror jag skulle fylla en stor uppgift och vara de lokala organen till god hjälp i deras arbete. Samtidigt skulle de skapa garantier för den enskilde och medverka till att

Svar på fråga ang. jaktlagstiftningens bestämmelser om skadeskjutna djur

största möjliga hänsyn toges till en rättvis behandling av sjukkasseärendena.

Jag ber att än en gång få tacka för svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 7

Svar på fråga ang. jaktlagstiftningens bestämmelser om skadeskjutna djur

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet NETZÉN, som yttrade:

Herr talman! Herr Gustafsson i Borås har frågat inrikesministern, om han anser att den gällande jaktlagstiftningens bestämmelser angående skadeskjutna djur är till fyllest för att djur, t. ex. vid älgjakt, ej skall tillfogas onödigt lidande. Då frågan närmast rör jordbruksdepartementets ämnesområde har inrikesministern överlämnat den till mig för besvarande.

Det kan enligt min mening knappast bestridas, att de av herr Gustafsson åsyftade bestämmelserna företer luckor. Emellertid kan inom kort väntas föreligga vissa förslag, vilka nära berör ifrågavarande ämne. Jaktutredningen har nämligen för närvarande under tryckning ett betänkande med förslag rörande den s. k. förföljningsrätten. I samband med dessa förslag har utredningen, enligt vad jag inhämtat, även ansett sig böra taga upp några spörsmål, som ännu mer har direkt avseende å frågan om att undvika onödigt lidande för villebråd. Bl. a. med hänsyn till de förut antydda luckorna i nuvarande bestämmelser avser jag att pröva utredningsförslagen snarast möjligt efter det remissbehandlingen av betänkandet avslutats.

Vidare anförde

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Jag ber att till stats-

rådet Netzén få framföra mitt tack för svaret, som jag tycker är i allo tillfredsställande. Jag skall inte heller tillfoga någon onödigt lidande med några längre kommentarer.

I jaktstadgan säges helt kategoriskt att jakt ej må bedrivas så att villebrådet tillfogas onödigt lidande. Det torde vara överflödigt att här försöka bevisa att sådant lidande förekommer. Jag har infordrat uppgifter från tre, fyra landsfiskalsdistrikt och jag måste säga, herr statsråd, att det är en mycket beklämande läsning. Ett av de mest upprörande fallen — och det som väl var den egentliga orsaken till min fråga — var det, där en landsfiskal berättade att han ute i markerna hade påträffat en älgdjur, som var så utmärkt glad att han såg ut som ett veritabelt spökdjur. Han hade fått hela underkäken bortskjuten och hade svultit en lång tid, till dess polisassistenten fällde honom med ett värriktat skott. Det var något av det ruggigaste man kunde se, sades det.

Vid älgjakt kan naturligtvis en ansvarsmedveten jägare råka ut för missödet att tillfoga villebrådet onödigt lidande. Förpliktelsen att försöka uppspara och döda ett vid jakt sårat djur gäller ju endast mark där jägaren har jakträtt. Att djur, som anses ha blivit skadskjutet, blir uppsparat, anses som en naturlig sak och som en plikt för varje jägare, men jaktlagens bestämmelse härom konstituerar inte någon rätt att förfölja ett sårat villebråd in på annans jaktområde annat än inom den s. k. 100-metersgränsen. Dödar han djuret innanför denna gräns är saken klar, men det tragiska synes vara att djuren i ett flertal fall tillfogas svårt lidande genom att det brister i anmälan till annan markägare och, om anmälan sker, genom brist på vidare initiativ. En god jägare försöker att hos jakträttsinnehavaren utverka tillstånd att söka efter det sårade djuret. Påträffar han det, skall han omedelbart

Svar på interpellation ang. tillämpningsföreskrifterna i fråga om stödlånen

döda det och lämna det ifrån sig till jakträttsinnehavaren. Men lämnar han å andra sidan djuret åt sitt öde, drabbas han icke en någon rättslig påföljd, lika litet som en jakträtts- eller markägare, som vägrar nyssnämnt medgivande, kan fällas enligt lag.

Det synes, herr talman, vara ett primärintresse ur djurskyddssynpunkt att den del av lagen, som behandlar dessa frågor, blir föremål för en översyn, så att det blir klart utsagt, hur man skall förfara med skadskjutna villebråd.

Jag ber att få tacka statsrådet för det förnämliga svaret på min fråga.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8

Svar på interpellation ang. tillämpningsföreskrifterna i fråga om stödlånen

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet NETZÉN, som yttrade:

Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Elmwall frågat mig om jag är beredd medverka till en sådan ändring i tillämpningsföreskrifterna för stödlån till skörde-skadedrabba- de jordbrukare, att socialt motiverad avskrivning av sådana lån möjliggöres i bättre överensstämmelse med 1958 års riksdagsbeslut i ämnet.

Herr Elmwall har i interpellationen, såvitt jag kunnat finna, inte avsett tillämpningsföreskrifterna för avskrivning av stödlån efter befrielse från återbetalningsskyldighet utan annan avskrivning av dylika lån. Enligt vederbörande riksdagsbeslut innebär ej avskrivning i sistnämnda fall att statens fordran på låntagaren efterges. För låntagaren medför emellertid sådan avskrivning, att exekutiva åtgärder inte kommer att vidtagas mot honom för att indriva statens resterande fordran. Alla detaljregler i ämnet

har naturligen ej medtagits i 1958 års ändringar i stödlånekungörelserna. I stället återfinnes de i riksbankens cirkulär nr B 886 för nyssnämnda år. Detta cirkulär utarbetades i samråd med lantbruksstyrelsen. Cirkuläret inrymmer till stora delar indirekt referat av propositionen och riksdagsbeslutet. För min del kan jag inte finna att någon saklig skillnad föreligger mellan riksdagsbeslutet och innebörden av ifrågavarande tillämpningsföreskrifter. Veterligen har ej heller bestämmelserna tillämpats snävare än vad som avsetts. Inte i något fall har en jordbrukare försatts i konkurs på grund av utebliven betalning å stödlån.

Härmed anser jag mig ha besvarat herr Elmwalls interpellation.

Vidare anförde:

Herr ELMWALL (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för att jag erhållit svar på min interpellation. Jag måste dock konstatera att svarets innehåll helt glider förbi inte bara kärnpunkten i frågan — sociala skäl som motiv för avskrivning av stödlån — utan hela den hänvisning, som interpellationen gör till riksdagens beslut, samt tillämpningsföreskrifternas utformning just när det gäller avskrivning eller befrielse från återbetalningsskyldighet, eller båda dessa former.

Statsrådet säger till slut att ingen jordbrukare har försatts i konkurs därför att han inte kunnat återbetala stödlån. Enligt vad jag vet är tillvägagångssättet följande: om en stödlånetagare blir lagsökt, t. ex. på grund av oförmåga att betala annan skuld, är landsfiskalen skyldig att omedelbart underrätta riksbanken. I vanliga fall är det väl borgensmännen som då får träda till. Men även lagsökning och utmätning tillämpas.

Jag har svårt att finna överensstämmelse mellan skrivningen i jordbruksutskottets utlåtande nr 1 vid 1958 års

Svar på interpellation ang. tillämpningsföreskrifterna i fråga om stödlånen

A-riksdag och tillämpningen av densamma. Jag skall här bara anföra ett kort sammandrag av detta utlåtande som refererar departementschefen. Befrielse från återbetalningsskyldighet och rätt till avskrivning av stödlån kan, säger statsrådet, erhållas bl. a. av sociala skäl, t. ex. om en låntagares förmåga att fullgöra sin försörjningsplikt blivit varaktigt försämrad till följd av sjukdom; om låntagaren till följd därav är ur stånd att återbetala lånet annorledes än efter avyttring av fastighet eller inventarier; om dessa anförda skäl icke föreligger, men ringa utsikt föreligger att lånebeloppet återbetalas.

Jag skall be att få hänvisa till ett fall, som jag tycker är belysande för tillämpningen. Statsrådets svar gör det nödvändigt att relatera fallet ganska ingående. När det gäller sociala skäl måste man ju se på bakgrunden till hela förloppet.

I juli månad 1946 råkade arrendator Knut Hedlund, Klockartorp i Åkers socken, ut för ett olycksfall i arbetet. Olycksfallet medförde hjärnskakning och, som det så småningom visade sig, även sprickor på huvudskålen.

Enligt uppgift från en granne var Hedlund före olycksfallet en utomordentligt duktig arbetare med jämnt och gott humör. När Hedlund så småningom blev friskskriven — det tog sex år — hade han, enligt vad samme sagesman uppger, förändrats och blivit mera ojämn till både arbetssätt och humör. Hedlunds hustru uppger — jag har själv talat med henne — att maken tidvis lider av mycket svår huvudvärk, som gör honom vid vissa tillfällen helt arbetsoförmögen.

Hedlund hade i sjukpenning från den 20 juli 1946 till den 2 juni 1947 uppburit ett sammanlagt belopp av kronor 1 086:25. Från den 3 juni 1947 till den 2 juni 1952, då Hedlund blev friskskriven, utgick ett sammanlagt livräntebelopp av kronor 1 100.

Familjen Hedlund har fyra barn. Två av dessa är numera självförsörjande, men två är fortfarande beroende av föräldrarna. Det blev hustrun som under dessa år fick svara för familjen. Det uppges att hustrun, förutom att hon skötte familjen, hushållet och djuren, t. o. m. utförde skogskörslor och på så sätt vintertid kunde intjäna upp till 3 000 kronor.

När Hedlund blev bättre tog han en större arrendegård — på cirka 25 tunnland åker — i Gryts socken. Även här följdes han av otur. Nötkreatursbesättningen fick en virussjukdom som försvagade djuren. På inrådan av veterinär slog Hedlund ut besättningen och inköpte nya djur. Även dessa fick emellertid sjukdomen och måste slaktas. Redogörelse för fallet har lämnats i länsveterinärens årsredogörelse och varit föremål för undersökning av veterinärinstitutet. Till slut konstaterades att virussjukdomen — som tydligen även går på människor — överförts till hela familjen.

Det är väl ingen som förundrar sig över att Hedlund efter allt detta gav upp som jordbrukare. Både han och hustrun har nu sökt sig arbete här i Stockholm.

Under tiden hade emellertid Hedlund fått vara med om ett par skördeeskadeår, där man kan tala om ren katastrof. Året 1955 medförde för Sörmland ett skördebortfall av i medeltal 56 procent av normalskörden. Gryts socken, där Hedlunds arrende var beläget, var ett av de hårdast drabbade områdena med ett skördebortfall på — jag reserverar mig här för minnesfel — mellan 70 och 80 procent. Hedlund erhöll i konstant skördeeskadeersättning 50 kronor per hektar eller sammanlagt 625 kronor. Övrig skördeeskadeersättning skulle enligt den allmänna uppgörelsen täckas genom prishöjningar på jordbrukets produkter, men eftersom Hedlund inte fick någon skörd hade han ju — liksom andra i samma belägen-

Svar på interpellation ang. tillämpningsföreskrifterna i fråga om stödlånen

het — ingenting att sälja. Han fick i stället köpa fram djuren till vallsläppningen nästa vår.

Här kommer nu stödlånet in i bilden. Stödlånet får här som på så många andra håll ersätta vad som skulle ha betalats med inkomsterna från skörden, och stödlånet får på så sätt en helt annan karaktär än ett vanligt lån — då man upptar ett lån avser man ju i allmänhet att med de lånade pengarna förbättra och utbygga sin rörelse eller sitt företag. Efter ännu ett sådant stödlån — jag tror det var 1959 — uppgår kapital- och ränteskulden nu till mellan 5 000 och 6 000 kronor.

Hedlund ansökte den 22 april 1960 om avskrivning av sin skuld. Den 28 november 1960 tillstyrkte lantbruksnämnden i Sörmland denna ansökan. Den 14 februari 1961 avtog riksbanken hans anhållan. Hedlunds enda tillgångar efter det att han avvecklat sitt arrende var nu insatser i Centralföreningen och Mjölkcentralen på sammanlagt cirka 1 900 kronor. Den 9 maj 1961 lagsökte riksbanken Hedlund, och Stockholms rådhusrätts utslag den 25 maj gav besked om att denna tillgång skulle tagas i mät för stödlåneskulden. Enligt vad jag vet har nu Mjölkcentralen till riksbanken utbetalat där innesående belopp 912 kronor, medan det hos Centralföreningen innesående beloppet stadgeenligt kan utbetalas efter den 1 januari 1962.

Kvarstående fordran är således riksbanken nu hänvisad till att försöka få ut från Hedlunds eller hans hustrus arbetsinkomst. Jag har svårt att finna överensstämmelse mellan handläggningen i detta fall och av regering och riksdag beslutade grunder för avskrivning av sociala skäl. Jag måste tyvärr konstatera att det för mig inte är möjligt att finna någon sådan överensstämmelse.

Chefen för jordbruksdepartementet,
herr statsrådet **NETZÉN**:

Herr talman! Herr Elmwall inledde sin kommentar till interpellationssvaret med att upprepa vad han sagt i sin interpellation, nämligen att riksbankens tillämpningsföreskrifter inte står i överensstämmelse med riksdagsbeslutet och den proposition som låg till grund för detta liksom inte heller med vad jordbruksutskottet i dessa stycken anförde i sitt utlåtande över propositionen.

Jag medger att interpellationssvaret är något kortfattat på denna punkt. Herr Elmwall är kanske därför fortfarande i god tro när han säger att det råder en bristande överensstämmelse här. I själva verket gör det inte det. Om det vore önskvärt skulle jag kunna gå igenom riksbankens cirkulär praktiskt taget punkt för punkt och visa att banken i sina tillämpningsföreskrifter har citerat riksdagsbeslutet; ibland har ordföljden vänts, men innebörden är i full logisk överensstämmelse med riksdagsbeslutet. Jag tror emellertid inte att det är möjligt att här fördjupa sig ytterligare i den frågan. Min försäkran och riksbankens ambition att efterfölja ett riksdagsbeslut står emot herr Elmwalls tolkning, att det skulle brista i överensstämmelse här. Jag vidhåller att denna tolkning är oriktig.

När det sedan gäller det exempel herr Elmwall gav har jag ingen anledning att ifrågasätta riktigheten i herr Elmwalls beskrivning av fallet. Jag vill ändå säga att det inte är kutym att när det gäller principiella frågor ta upp enskilda fall till behandling i riksdagen. Även om jag känner fallet, anser jag mig förhindrad att gå in på vilka bevekelsegrunder för sitt ställningstagande den här ifrågavarande instansen haft, vilken ju, som herr Elmwall och kammarens övriga ledamöter vet, inte sorterar under jordbruksdepartementet. Jag kan inte heller gå in på rättens utslag. Det är riktigt som herr Elmwall säger, att lantbruksnämnden tillstyrkte avskrivning, men jag

Svar på interpellation ang. tillämpningsföreskrifterna i fråga om stödlånen

gissar att herr Elmwall vet vilken ställning ortsombudet intog. Meningarna har uppenbarligen varit delade i frågan.

Ett fall som detta, hur upprörande det än må synas i sina enskildheter och när det gäller den drabbades familj, får ändå inte undanskymmas det faktum att det föreligger en avskrivningsrätt för stödlån. De sociala skälen är alltid en omdömesfråga. Renodlas dessa sociala skäl på det sätt som skedde alldeles nyss, bibringas man naturligtvis lätt den uppfattningen att det har förelegat en hel serie av starkt ömmande omständigheter, som borde ha indicerat ett avgörande i annan riktning. Tyvärr, herr Elmwall, kan jag inte gå in på dessa bevekelsegrunder mera än att jag gissar, att herr Elmwall säkerligen känner till, att om omständigheterna bedöms så samvetsgrant som riksbanken och dess avdelningskontor gjort i detta fall, så kan de också ses på olika sätt. Om man uppfattar det fall herr Elmwall åberopat såsom liggande vid den gräns där inga sociala skäl längre kan motivera en avskrivning, så medger jag att det skulle kunna framstå som om alls inga avskrivningar eller efterskänkningar av dessa lån skulle kunna äga rum.

I själva verket är det inte på det sättet. Den grupp av stödlån som gäller från 1958 omfattade den 31 augusti i år 82 miljoner kronor. Summan har sedan årsskiftet minskat med cirka 10 miljoner kronor. Under denna tid har inemot en halv miljon kronor avskrivits, i åtskilliga fall av skäl som på goda grunder kan betecknas som sociala. För övriga lån från 1958 har inkommit 1 610 framställningar om efterskänkning eller avskrivning. Av de sökande har 119 erhållit befrielse och 72 avskrivning. Det ligger i sakens natur att det största antalet ansökningar, alltså 1 419, inte har föranlett någon åtgärd.

Jag åberopar dessa siffror bara för

att den uppfattningen inte skall kvarstå, att det inte finns några skäl som föranleder de myndigheter som är implicerade i dessa frågor att medge avskrivning eller efterskänkning.

Herr ELMWALL (cp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för de ytterligare kommentarer han lämnat till interpellationssvaret. Jag har riksbankens tillämpningsföreskrifter framför mig här. Jag tycker mig ha studerat dem så ingående som det i min förmåga står, men jag har ändå inte kunnat utläsa just någon hänvisning till de sociala skäl statsrådet har utformat och riksdagen har godtagit. Jag får väl emellertid förutsätta att det är min brist på förmåga att rätt tyda den skrivning, som tillämpas vid sådana här fall, som är orsaken till detta.

Beträffande själva sakfrågan anser jag för min del att det är det slutliga resultatet av bedömningen som är avgörande. Det har förekommit fall som jag känner till där avskrivningen har berott på att det praktiskt taget inte har funnits någonting för fordringsägaren att indriva. I sådana fall föreligger det givetvis inte längre några skäl att vidhålla en fordran. Jag vet inte om detta har varit förhållandet i samtliga fall, där avskrivningar skett. Det är mycket möjligt att det inte är så.

Jag beklagar att jag var tvungen att referera ett enskilt fall så utförligt som jag har gjort — som jag sade beror det på innehållet i interpellationssvaret. Jag har själv under 25 år varit ledamot i en bankstyrelse vid ett lokalkontor till en av Södermanlands större affärsbanker, och under de senaste åren har jag varit ordförande, men jag kan försäkra statsrådet att under denna tid icke någon nödlidande låntagare har behandlats så hårt som jag tycker har skett i detta fall.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet NETZEN:

Herr talman! Det är egentligen bara

Svar på interpellation ang. tillämpningsföreskrifterna i fråga om stödlånen

på en enda punkt jag måste besvara kammaren på nytt. Det gäller herr Elmwalls uppfattning att det inte i riksbankens cirkulär skulle ha hänvisats till departementschefens uttalande och riksdagens beslut rörande de sociala skälen. Jag kan citera riksbankens cirkulär. Efter att först ha upprepat de formuleringar som ingick i propositionen beträffande avskrivning av stödlån o. s. v. säger man: »I fråga om avskrivning och befrielse har i statsverkspropositionen anförts, att bemyndigandet för riksbanken icke bör begränsas att avse endast sådana fall, då avskrivning kan anses motiverad vid en rent bankmässig bedömning av låntagarens betalningsförmåga, utan bör innefatta rätt för riksbanken att efterge och avskriva lånefordringen, när detta är behövt för att syftet med stödlånet ej skall förfelas eller eljest sociala skäl tala för att man bör avstå från att vidtaga indrivningsåtgärder. Departementschefen har emellertid förutsatt, att viss hänsyn bör tagas till om låntagaren gjort vad han kunnat för att sköta och underhålla sitt jordbruk.»

Detta överensstämmer, menar jag, inte med formuleringen i herr Elmwalls interpellation och vad som nyss har upprepats om att de sociala skälen icke skulle ha ingått i riksbankens cirkulär. Detta är jag ytterst angelägen att påpeka, eftersom det, herr Elmwall, är mycket allvarligt att beskylla en institution vilken som helst, i detta fall riksbanken, för att ha underlåtit att i tillämpningsföreskrifterna respektera vad Sveriges riksdag har beslutat. Jag är ytterst angelägen att betona att, såvitt vi kan bedöma, återfinns den exakta innebörden av det beslut, som fattats, i de tillämpningsföreskrifter riksbanken utfärdat. Att sedan olika bankinrättningar kan bedöma allmänna skäl på skiftande sätt är jag den förste att erkänna. Jag är övertygad om att herr Elmwall med sitt erkänt goda hjärta är en från låntagar-

nas synpunkt väl kvalificerad ledamot av en bankstyrelse.

Herr ELMWALL (cp):

Herr talman! Jag har observerat den skrivning som statsrådet nu har anført. För tolkningen hädanefter göras så att detta avser just den sociala motivering, som vi här diskuterat, är jag mycket tacksam. Någon beskyllning mot riksbanken för att medvetet ha åsidosatt riksdagens och statsrådets uttalanden har jag icke gjort.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 9

Föredrogs var efter annan och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner:

nr 194, angående medelsanvisning för iståndsättande av Sydostbrottens fyranläggning, och

nr 195, angående ökning av det högsta belopp intill vilket staten må åtaga sig betalningsansvar i form av statsgaranti för exportkredit.

§ 10

Föredrogs och hänvisades till bankotskottet en vid utskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan fogad, å bordet vilande framställning från riksdagens revisorer angående viss ändring i instruktionen för revisorerna.

§ 11

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet den å bordet vilande motionen nr 849.

§ 12

Föredrogs den av herr *Berglund* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående utbyggnaden av västgötadeln av Göta kanal.

Kammaren biföll denna anhållan.

Interpellation ang. lagstiftningen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet

§ 13

Föredrogs den av fru *Gärde Widemar* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående folkpensionsavgiften för i Sverige bosatta grekiska medborgare.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 14

Interpellation ang. lagstiftningen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet

Ordet lämnades på begäran till

Herr ANTONSSON (cp), som yttrade:

Herr talman! Nu gällande lagstiftning om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet är provisorisk, och lagens giltighetstid utlöper den 30 juni 1962. 1958 års jordlagsutredning har i sitt betänkande framlagt förslag till viss revision av gällande lagstiftning, bl. a. innebärande att bolagsförbudslagen och den s. k. jordförvärvslagen sammanföres i en gemensam lag av permanent karaktär.

Utredningen föreslår bl. a. viss utvidgning av rätten för juridiska personer att förvärva skogsmark. Sålunda föreslås bl. a. rätt för bolag, förening eller stiftelse att förvärva jordbruksfastighet, om det kan anses att förvärvet är ägnat att främja ett rationellt skogsbruk och avser egendom, vilken på grund av sitt läge inom område där förutsättningarna för jordbruk är ringa eller av annan orsak ej erfordras för att behovet av skog som stöd åt jordbruket i bygden skall kunna tillgodoses.

I såväl sin allmänna motivering som i specialmotiveringen till lagförslaget framhåller utredningen, att förvärv som ovan nämnts huvudsakligen skall avse s. k. »överloppsskog» i »avfolkningsbygder» och i första hand syfta till

vidgade förvärvsmöjligheter för skogsindustriella företag med bygdeanknytning.

I anledning av Sveriges anslutning till EFTA-konventionen föreslår utredningen sådan anpassning till konventionen att Kungl. Maj:t erhåller rätt att bevilja tillstånd för utländska rättssubjekt att jämväl inmuta mineralfyndighet. I detta avseende har alltså hänsyn tagits till gällande bestämmelser i EFTA-konventionen.

Inom en nära framtid avser vårt land att begära förhandlingar angående Sveriges anslutning till Europeiska Ekonomiska Gemenskapen, EEC, genom ett associationsavtal. F. n. torde det icke vara möjligt att förutse i vilken omfattning och på vilka punkter ett associationsavtal kommer att ansluta till nu gällande regler i EEC-konventionen.

Enligt Romfördragets artikel 54 skall Rådet i EEC, på kommissionens förslag och efter att hört den ekonomiska och sociala kommittén och församlingen, »genom enhälligt beslut fastställa ett allmänt program för avveckling av inskränkningar i etableringsfriheten som finnes inom Gemenskapen». Enligt samma artikel, moment 2, punkt c, skall rådet och kommissionen fylla de funktioner som ålagts dem enligt förenämnda bestämmelse genom att »avskaffa sådan förvaltningspraxis och sådana förfaranden som grunda sig antingen på inhemsk lagstiftning eller på avtal, som tidigare ingåtts mellan medlemsstaterna och vilkas fortbestånd motverkar etableringsfriheten», samt enligt punkt f i samma moment »ge en medlemsstats rättssubjekt möjlighet att förvärva och bruka fast egendom på annan medlemsstats område, i den mån detta icke inkräktar på de principer som fastställts i artikel 39, punkt 2».

Vidkommande den fria etableringsrätt, som således avses komma att gälla för EEC:s medlemsstater, skall i detta sammanhang ingen ståndpunkt tagas

Interpellation ang. lagstiftningen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet

till densamma allmänna verkningar, särskilt som det nu icke låter sig överblicka på vilka punkter och i vilken omfattning de regler som gäller för medlemsstater kommer att innefattas i associationsavtal för icke medlemsstater. Allmänt kan dock konstateras att den fria etableringsrätten i icke ringa grad på längre sikt kan komma att återverka på ägandeförhållandena inom respektive länders näringsliv. Som självklart får förutsättas att den svenska förhandlingsdelegationen så långt förhandlingsmässiga förutsättningar föreligger i detta avseende såväl som i fråga om övriga regler söker tillgodose de svenska intressena, därest förhandlingar om ett associationsavtal kommer till stånd.

I fråga om det förslag som framlagts av 1958 års jordlagsutredning kan tveksamhet råda om huruvida förslaget i vad avser rätt för bolag, stiftelse eller förening med bygdeanknytning att förvärva s. k. överloppsskog i avfolkningsbygder står i överensstämmelse med nu gällande bestämmelser i Romfördraget om rätten för utländska rättssubjekt att förvärva och bruka fast egendom i annan stat. Nu gällande lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet synes däremot inte strida mot dessa bestämmelser.

Över huvud taget synes det tveksamt att inför de väntade associationsförhandlingarna, och måhända rentav vid en tidpunkt då desamma pågår, företaga ändringar i svensk lagstiftning på ett område som kan antagas bli föremål för överläggningar vid förhandlingarna. Eftersom gällande lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet utlöper den 30 juni 1962, synes det berättigat att överväga en förlängning av nu gällande lagstiftning. Denna ståndpunkt kan hävdas alldeles oavsett inställning till den fria etableringsrätts princip och oavsett att man nu icke kan överblicka i vilken omfattning och

på vilka områden undantagsbestämmelser från de regler som gäller för EEC:s medlemsstater kan komma att innefattas i ett associeringsavtal för icke medlemsstat.

Något påtagligt hinder att förlänga nu gällande lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet synes icke föreligga, allra helst som 1960 års jordbruksutredning enligt sina direktiv skall vara oförhindrad att upptaga frågan om jämkningar i den jordpolitiska lagstiftning som nu gäller eller kan komma att beslutas på grundval av förslag från 1958 års jordlagsutredning.

Med hänvisning till de förhållanden som här anförts synes 1958 års jordlagsutrednings förslag icke böra föranleda förslag till lagstiftning. I stället synes en förlängning av nu gällande lagstiftning böra övervägas.

Med hänvisning till ovanstående anholder jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få ställa följande fråga:

Är herr statsrådet beredd överväga att förelägga 1962 års riksdag förslag om förlängning av nu gällande lagstiftning om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet?

Denna anhållan bordlades.

§ 15

Till bordläggning anmälde statsutskottets utlåtanden:

nr 145, i anledning av väckta motioner om hemvärnets uniformsutrustning,

nr 146, i anledning av väckta motioner om inrättande av ett försvarsråd eller en försvarsnämnd för totalförsvaret,

nr 147, i anledning av väckt motion om förbättrad information till värnpliktiga underofficerare,

nr 148, i anledning av väckta motioner om förbättrade villkor för biblioteksverksamheten inom försvaret,

nr 149, i anledning av väckta motioner om översyn av stödformerna inom det lägre undervisningsväsendet,

nr 150, i anledning av väckta motioner om viss rätt för folkhögskola att avge vitsord för elev,

nr 151, i anledning av väckt motion angående en broförbindelse mellan Öland och fastlandet,

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upphävande av avtal om breddning av järnvägslinjen Harmånger—Bergsjö,

nr 153, i anledning av väckt motion om anordnande av särskilda gångbanor vid tillfarter till tätorter,

nr 154, i anledning av riksdagens år 1960 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket, i vad berättelsen avser standardiseringsverksamheten inom statsförvaltningen,

nr 155, i anledning av väckta motioner om enhetliga normer för offentlig upphandling, och

nr 156, i anledning av väckta motioner om vissa åtgärder i syfte att främja anlitandet av mindre företag vid den offentliga upphandlingen;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 70, i anledning av väckt motion om förenklade regler för deklara-tions- och taxeringsförfarandet, och

nr 73, i anledning av väckta motioner angående beskattningen av inkomst av skog i vissa fall;

andra lagutskottets utlåtanden och memorial:

nr 56, i anledning av väckta motioner rörande lagen om försäkring för allmän tilläggs-pension, m. m.,

nr 57, i anledning av väckta motioner om viss respittid efter uppbörds-terminens utgång för inbetalning av arbetsgivaravgift enligt lagen om försäkring för allmän tilläggs-pension,

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ratifikation av vissa av Internationella arbetsorganisa-tionens konferenser år 1946 vid dess tjuguaåttonde sammanträde och år 1958 vid dess fyrtioförsta sammanträde

(sjätte respektive sjunde sjöfartskon-ferensen) antagna konventioner,

nr 63, i anledning av väckta motioner om obligatorisk sjukpenningförsäk-ring för elever vid inbyggda verkstads-skolor,

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition dels med förslag till lag om ändring i utlänningslagen den 30 april 1954 (nr 193), dels ock angående godkännande av internationell konven-tion om fripassagerare, samt

nr 65, föranlett av kamrarnas skilj-aktiga beslut vid behandlingen av andra lagutskottets utlåtande i anledning av väckta motioner angående körkorts-pröv m. m.; ävensom

tredje lagutskottets utlåtande nr 30, i anledning av motioner om utredning angående den s. k. allemansrätten.

§ 16

Anmälades och godkändes tredje lag-utskottets förslag till riksdagens skri-velse, nr 356, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vat-tenlagen m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 17

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 189, angående ändrad organisation av postbanken, och

nr 197, angående avtal med Örebro läns landsting om driften av Mellringe sjukhus i Örebro.

Dessa propositioner bordlades.

§ 18

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-efter kl. 15.03.

In fidem
Sune K. Johansson

Tisdagen den 14 november

Kl. 15.00

§ 1

Justerades protokollen för den 7 och den 8 innevarande november.

§ 2

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Intygas härmed på begäran att rektor H. Brandt, f. 10 03 05, Strömma, Rävlanda, intogs här på lasarettet den 6/11 1961 och tills vidare vårdas här.

Borås lasarett, med. klin. 11/11 1961

Stig Rosendahl
t.f. avd.läk.

Herr Brandt i Sätilla beviljades ledighet från riksdagsöromålen tills vidare.

§ 3

Svar på fråga ang. pensionsförmånerna åt vissa änkor

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON, som yttrade:

Herr talman! Herr Eliasson i Sundborn har frågat dels om en av riksdagen begärd utredning påbörjats angående mera rättvisa pensionsförmåner åt änkor, vilkas änkeblivande inträffat före den 1 juli 1960, dels när förslag i ämnet kan väntas bli förelagt riksdagen.

Den utredning, som begärdes av årets riksdag i skrivelse nr 81, utföres genom socialdepartementets försorg. Förslag i frågan förberedes till 1962 års riksdag.

Vidare anförde

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Herr talman! Jag ber först att få tacka statsrådet och chefen för social-

departementet för det snabba svaret på min fråga.

Under vårriksdagen hade vi att taga ställning till flera motioner, bl. a. från centerpartihåll, om rättvisare pensionsförmåner åt äldre änkor, som uppenbarligen missgynnas av de gällande bestämmelserna. Det kan enligt min mening inte anses rimligt att kvinnor, som blivit änkor före den 1 juli 1960, i vissa fall helt skall sakna möjlighet att få änkepension därför att deras yngsta barn fyllt 16 år före detta datum. Det gäller ofta änkor i 50—60-årsåldern, som kanske haft en stor barnskara att draga försorg om och av den anledningen inte kunnat skaffa sig några nämnvärda arbetsinkomster. Rättvisan kräver enligt min mening att en mera generös bedömning sker och att man eliminerar orättvisorna i den hårda kategoriklyvning, som här finnes mellan nyblivna och äldre änkor. Riksdagen underströk angelägenheten av att denna fråga skulle utredas med stor skyndsamhet och att förslag skulle framläggas för riksdagen snarast möjligt.

Jag konstaterar med tillfredsställelse, att denna utredning nu pågår inom departementet och att förslag förberedes till nästa års riksdag. Jag utgår från att vi nästa år skall kunna fatta ett positivt beslut i denna fråga.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

Hans excellens herr statsministern ERLANDER erhöi på begäran ordet för att besvara herr Heckschers interpellation angående den svenska försvarsberedskapen.

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

Svaret hade före sammanträdet i stencilerad form tillställts kammarens ledamöter, och hans excellens herr statsministern Erlander lämnade nu följande sammanfattning av dess innehåll:

Herr talman! Herr Heckscher har riktat några frågor till mig rörande vår nuvarande beredskap. Jag har låtit utarbeta ett svar, som är utdelat till kammarens ledamöter, och jag kan därför nöja mig med att hänvisa till vissa sidor i detta svar.

På sid. 1 i det utdelade stencilerade svaret konstaterar jag, att ett nutida krig är totalt och måste mötas med ett totalt försvar. Våra försvarsförberedelser måste därför spänna över stora delar av samhällslivet.

På sid. 2 erinrar jag om att det svenska militära försvarets beredskap bör ses som en långsiktig beredskap, vidmakthållen genom fortlöpande materielanskaffningar och fortlöpande utbildning men också som en omedelbar insatsberedskap av vid varje tillfälle direkt disponibla styrkor. Det innebär att vi åsyftar en långsiktig uppbyggnad av vårt försvar. Försvarsförberedelserna avser att i ett läge av internationell spänning ge oss ökad tillförsikt inför våra möjligheter att värna vår suveränitet och fullfölja vår utrikespolitiska linje. För närvarande är utrustnings- och ersättningsbehoven i allt väsentligt täckta.

På sid. 3 uppehåller jag mig vid de krav som mobiliseringsberedskapen ställer.

Jag framhåller på sid. 4, att för att möjliggöra mobiliseringsberedskap är det nödvändigt att kontinuerligt inhämta fakta av militärpolitisk art och att vid behov skärpa denna verksamhet för att vinna erforderlig förvarningstid. Under den senaste tiden har regeringen funnit det nödvändigt, att radarstationer är i verksamhet dygnet runt och övervakar våra luft- och sjöområden.

På sid. 4, sista stycket, redogör jag för vilka ytterligare beredskapsåtgärder

av militär art som vidtagits. Det gäller framför allt förstärkning av lagerhållningen.

Det framgår av redogörelsen på sid. 5, att de nu nämnda åtgärderna beslutats i konseljerna den 6 och 27 oktober. Ekonomiskt innebär åtgärderna att förslagsanslag kommer att överskridas med 7 miljoner kronor. Huvudparten av kostnaderna täckes genom ianspråktagande av reservationsmedel. Tillsammans beräknas de beslutade åtgärderna dra en kostnad av 60—65 miljoner kronor, vilka i huvudsak ryms inom de kostnadsramar riksdagen beslutat.

Några beredskapsinkallelser har inte ansetts böra vidtagas.

På sid. 6—9 redogöres för civilförsvarets läge, och sammanfattningsvis hävdas att beredskapen är bäst beträffande utrymning, tämligen god i fråga om skyddsrum men ännu ofullständig och ojämn beträffande den skadeavhjälpande verksamheten.

Självskyddsutbildningen har tilldragit sig stort intresse på senare tid. Meddel kommer att begäras för denna verksamhet under innevarande budgetår.

Det framhålles på sidan 10 i svaret att genom broschyren »Om kriget kommer» har en väsentlig brist i vår beredskap undanröjts.

Det ekonomiska försvarets läge redovisas på sid. 11 och följande. Det erinras här att riksdagen i våras beslöt en omorganisation och effektivisering av ledningen genom riksnämndens omorganisation till överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap. Vidare konstateras att det nya organet »Civila transportkommittén» i dagarna tillsatts. Det påpekas att jordbrukets arbetsblocksorganisation effektiviserats. För lagerhållningen anser jag mig inte ha anledning att lämna några siffror.

Jag avslutar interpellationssvaret med följande ord: »Det ligger i sakens natur, att det i ett läge av skärpt internationell spänning kan finnas anledning att kortsiktigt höja den aktuella bered-

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

skapen. I detta syfte har, som framgått av det anförda, olika åtgärder vidtagits eller planerats under senare tid. Skärpes läget, finns det möjlighet att snabbt ytterligare förbättra beredskapen på väsentliga områden. Jag vill emellertid ånyo understryka, att det avgörande för vår försvarsberedskap är vår förmåga till långsiktig planering och kontinuerlig uppbyggnad av totalförsvarets olika grenar. Sådan verksamhet har pågått alltsedan andra världskriget och bedrivs fortlöpande i avsikt att anpassa totalförsvaret efter vapentechnikens utveckling och i övrigt ändrade betingelser. Endast därigenom kan vi i det allvarliga krisläget sätta in alla våra resurser till landets försvar. Därmed fullföljer vi också den huvuduppgift som är gemensam för vår utrikespolitik och vår försvarspolitik: att under bevarad frihet skydda vår fred.»

Det inom kammaren utdelade svaret var av följande lydelse:

Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har ledamoten av kammaren herr Heckscher till mig riktat följande fråga:

Vill statsministern lämna kammaren en redogörelse, så långt det av sekretesskäl är möjligt, för

1. de åtgärder, som inom det militära försvaret och andra grenar av vårt försvar vidtagits i syfte att stärka såväl den långsiktiga beredskapen som den av rådande läge beroende insatsberedskapen;

2. vilka åtgärder som planlaggs i syfte att avhjälpa de brister som finnes i vårt totala försvar;

3. vilka förslag till riksdagen som är att vänta i ovannämnda syften?

Vid många tillfällen har det framhållits, att ett nutida krig är totalt och måste mötas med ett totalt försvar. En angripare kan försöka tvinga oss till underkastelse med alla medel och sätta in sina krigsansträngningar mot olika, vitala delar av samhällsfunktionerna i

vidaste mening. Våra försvarsförberedelser måste därför spänna över stora delar av samhällslivet samt så långt möjligt vara samordnade och parallellt framförda. Ett totalförsvar, där länkar- na tillsammans ger styrkan och där ingen länk genom svaghet inbjuder till angrepp, är den allmänna riktpunkten för våra försvarsförberedelser.

Även bortsett från sekretessynpunkterna är det, med hänsyn till det anförda, icke möjligt att inom ramen för ett interpellationssvar ge en uttömmande redogörelse för beredskapsläget inom vårt totalförsvar. Jag begränsar mig därför till de väsentligaste dragen.

I sin interpellation har herr Heckscher bl. a. frågat, om riksstyrelsens organisation under krig och möjligheterna för snabb utflyttning vid krigsfara är noggrant planlagda. Jag vill inledningsvis helt kort besvara den frågan med ja.

Jag övergår därefter till en översiktlig redogörelse för läget inom de olika grenarna av vårt totalförsvar.

Det svenska militära försvarets beredskap bör ses som en långsiktig beredskap vidmakthållen genom fortlöpande materielanskaffningar och fortlöpande utbildning, men också som en omedelbar insatsberedskap av vid varje tillfälle direkt disponibla styrkor. Av stor betydelse är mobiliseringsberedskapen — såväl dess snabbhet som ostörbarhet. För att få en realistisk bild av våra möjligheter måste dessa olika avsnitt av vår beredskap bedömas gemensamt.

Jag vill särskilt understryka, att den omfattande materielanskaffningen, utbildningen, organisationsarbetet och det operativa planeringsarbetet är led i en långsiktig uppbyggnad av vårt försvar, med hänsyn till bland annat den tekniska utvecklingens krav. Alla dessa försvarsförberedelser är avsedda att i ett läge av internationell spänning ge oss ökad tillförsikt inför våra möjligheter att värna vår suveränitet och

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

fullfölja vår utrikespolitiska linje. Det är av stor betydelse att för närvarande utrustnings- och ersättningsbehoven i allt väsentligt är täckta.

Vi har som bekant inga stående styrkor i vår armé. Om vi inom oförändrade totalkostnader skulle vidmakthållit sådana styrkor, skulle motsvarande begränsningar ha fått genomföras inom materielanskaffningen. Detta hade icke inneburit någon förstärkning av vår allmänna försvarsberedskap i dagens läge.

Mobiliseringsorganisationen söker man inom hela försvaret göra så effektiv som möjligt. Fjölårets riksdag beslöt genomföra en personalförstärkning för hithörande planeringsarbete. Man eftersträvar att genom lokal rekrytering förkorta mobiliseringstiden. I de fall denna princip ej kan följas — främst i fråga om visst befäl samt specialister av olika slag — läggs stor vikt vid att organisera snabba transporter till mobiliseringsplatserna. Genom långtgående spridning av materiel- och utrustningsförråden möjliggöres en starkt decentraliserad mobilisering. Denna kan med hänsyn härtill genomföras även under fientligt tryck. Inom ett dygn kan väsentliga truppstyrkor vara organiserade i skilda delar av landet. Inom några dygn kan huvuddelen av vår krigsmakt vara på fältet. Genom de fältmässiga repetitionsövningarna i krigsförband ges vår krigsmakt ökade förutsättningar att snabbt kunna göra en effektiv insats. Även utbildningen under den första tjänstgöringen får alltmer sin prägel av denna strävan.

Möjligheterna till snabb mobilisering och slagkraftig insats med allt kortare tidsutdräkt har steg för steg förbättrats.

Om vi likväl ej skulle hinna utföra mobilisering före ett angrepp, är det av betydelse att ha möjlighet till omedelbar insats av redan i utgångsläget disponibla styrkor. En sådan insatsberedskap krävs icke minst för att trygga en effektiv mobilisering. Hemvärnet

representerar en värdefull tillgång för snabbt försvar av förråd, kommunikationer, hamnar, flygfält o. d. Det är många faktorer som påverkar denna del av vår beredskap, däribland den utbildning ineliggande åldersklass hunnit genomgå. Inom armén bedöms åldersklassen nu kunna lösa icke obetydliga uppgifter. Dess utbildning förbättras under de närmaste månaderna. Vissa av flottans fartyg är rustade året runt. Minfartyget Älvsnabbens planerade jordenrunt-färd har inställts. Beredskapen inom flygvapnet och luftförsvaret är förhållandevis god året runt, bland annat på grund av att man i hög grad anlitar fast anställd personal och att åldersklassens inryckning jämnt fördelas över olika perioder under året. Sedan en tid tillbaka hålles ett antal flygplan i varierande beredskapsgrader tidvis i minutberedskap. Ytterligare åtgärder för att förbättra denna insatsberedskap är under genomförande.

Vägledande för vår försvarspolitik är sålunda att genom mobilisering eller på annat sätt möjliggöra en snabb insats av väl utrustade och utbildade styrkor. Det är därför angeläget att kontinuerligt inhämta fakta av militärpolitisk art och att vid behov skärpa denna verksamhet i syfte att vinna erforderlig förvarningstid, för att vidta förstärkningar av beredskapen i övrigt eller för att genomföra mobilisering. Dylig observans är avsedd att ge indikationer på främst de militära dispositioner som görs i vår omvärld och vilka såsom komplement till de politiska iakttagelserna är ägnade att ge en realistisk bild av utvecklingen. Under den senaste tiden har regeringen funnit det nödvändigt att skärpa denna verksamhet. Bland annat är radarstationer i verksamhet dygnet runt och övervakar våra luft- och sjöområden. Även andra åtgärder för skärpt övervakning och inhämtande av indikationer har vidtagits.

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

Utöver dessa åtgärder har en del beredskapsförstärkningar beslutats. Dessa har syftat till att genom anskaffningar som kan göras utan någon mera väsentlig tidsutdräkt täcka vissa kvarstående eller tillfälliga brister. Sålunda har Kungl. Maj:t beslutat att tillgängliga utrymmen för flygvapnets drivmedel skall fyllas helt. Kostnaden härför beräknas till 11,4 miljoner kronor. För ökad lagerhållning av drivmedel för marinen har 1,2 miljon kronor utnyttjats. För nu nämnda anskaffningar har använts till Kungl. Maj:ts disposition stående medel. Även för arméns vidkommande har viss ökad drivmedelslagring beslutats. Försvarets sjukvårdsstyrelse har bemyndigats att anskaffa materiel för 3,5 miljoner kronor. Beställningen omfattar i första hand materiel som eljest skulle ha anskaffats under 1962/63. De militära myndigheterna har bemyndigats att tidigarelägga vissa anskaffningar av beklädnadsmateriel, inventarier och drivmedelsutrustning, att utrusta sambandsanläggning samt att komplettera lagren av livsmedel till ett sammanlagt belopp av drygt 12 miljoner kronor. Fortifikationsförvaltningen har erhållit i uppdrag att förbättra skyddet för vissa anläggningar till en beräknad kostnad av ca 1,7 miljon kronor, att anskaffa fortifikatorisk materiel till en kostnad av 10 miljoner kronor samt att utföra ammunitionsförråd för 4,5 miljoner kronor och truppbefästningar för 15 miljoner kronor. Medel för dessa åtgärder erhålles genom disposition av rörelsekapital — för likvid av den fortifikatoriska materielen — samt genom om-disposition av under befästningars del-fond tillgängliga reservationsmedel.

De militära myndigheterna har under hand uppmanats klarlägga möjligheterna att genom om-dispositioner av till förfogande stående medel samt av gällande anskaffningsplaner söka få till stånd tidigare leveranser av viss materiel och utrustning, bland annat am-

muniton. Erforderliga kontakter har i detta syfte tagits med berörda industriföretag. Vidare prövas möjligheterna att öka kapaciteten vid försvarets egna verkstäder för översyner, underhåll och dylikt.

Det har vid beredningen inom försvarsdepartementet av myndigheternas äskanden bedömts angeläget att söka få erforderliga förstärkningar utförda utan onödig tidsspillan. Huvudparten av de nämnda åtgärderna har beslutats i konseljerna den 6 och den 27 oktober. Vidtagna åtgärder medför bland annat att förslagsanslag kommer att överskridas med nära 7 miljoner kronor. Huvudparten av kostnaderna för beslutade åtgärder täcks emellertid genom ianspråktagande av reservationsmedel, genom omdisposition mellan olika anslagsposter eller genom ändring av dispositionsplanerna. Totalt beräknas beslutade åtgärder dra en kostnad av 60—65 miljoner kronor, vilka i huvudsak ryms inom de kostnadsramar riksdagen beslutat för det militära försvarets drift- och kapitalbudget. I några fall torde dessa åtgärder sedermera få anmälas för riksdagen.

Interpellanten har bland annat pekat på eftersläpningar när det gäller byggandet av befästningar. Visserligen föreligger betydande otillgodosedda behov, men det som kännetecknat utvecklingen på detta område under det senaste året är en kraftig återhämtning genom intensifierat byggande. Detta torde leda till att ackumulerade medelsreservationer under befästningsfonden i det närmaste upparbetas under innevarande budgetår.

Det kan för dagen inte bedömas om eller när ytterligare åtgärder kan bli erforderliga. Förstärkningar utöver de redan beslutade kan vid ett tilltagande krigshot snabbt vidtas. Man har beredskap för en sådan utveckling.

Den internationella situationen har av regeringen inte bedömts så allvar

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

lig att åtgärder i form av beredskapsinkallelser ansetts böra vidtas.

Civilt försvaret har under senare delen av 1950-talet varit föremål för en genomgripande översyn. Inför tillkomsten av de nya kärnvapnen har skyddet av befolkningen kommit att framstå som en av de mest angelägna försvarsuppgifterna. År 1956 fastlades av statsmakterna nya riktlinjer för utformningen och omfattningen av de förebyggande åtgärderna. Civilförsvarsstyrelsen erhöll omedelbart resurser för att påbörja arbetet med att utforma nya utrymnings- och inkvarteringsplaner. Dessa planer är nu i allt väsentligt färdiga. De konkret utformade utrymningsplanerna medger såväl beredskapsutrymning av icke förvärvsarbeteande befolkningsgrupper — barn, åldringar, sjuka, hemmavarande o. s. v. — som mera omfattande utrymning. Planerna är utformade för att möta även det svåraste läget — utrymning med kort varsel.

Det måste anses vara en betydande tillgång för vår beredskap att utrymningsplanläggningen nu i huvudsak är utförd. Den har på sistone ytterligare fullföljts genom konkreta anvisningar till allmänheten, dels i broschyren Om kriget kommer och dels genom de anslag om utrymningsvägar m. m. som numera på de flesta håll finns uppsatta i fastigheterna. Det ligger i sakens natur att en planläggning av det slag som det här är frågan om aldrig kan bli helt fullständig. Lägen måste förutses uppkomma då improvisationer måste tillgripas. Svårigheter föreligger också att i fredstid praktiskt pröva utrymningsplanerna mer än i begränsad utsträckning. Hittills vunna erfarenheter — såväl av övningar, vari allmänheten deltagit, som av övningar med ledningsorganisationen och utrymningsorganisationen i övrigt ger emellertid anledning att förvänta att de planlagda utrymningsoperationerna, om de måste genomföras, också kommer att lyckas.

Det är emellertid angeläget att ytterligare övningar, anordnade så realistiskt som förhållandena medger, kommer till stånd. Detta är också avsett.

Beträffande utrymningsfrågan kan sammanfattningsvis sägas att beredskapen i stort är godtagbar. Civilförsvarets ledningsorganisation för utrymningsverksamheten är uppbyggd, och mobiliseringstiderna för denna organisation är korta. De brister som ännu föreligger i planläggningen berör främst specialområden samt utbildningen av personal och information av de kommunala organen. Man kan räkna med att förbättringar i dessa hänseenden skall kunna åstadkommas relativt snart. Det bör också vara möjligt att i en nära framtid kunna ta ställning till formerna för socialvård och socialhjälp i krig och därmed sammanhängande organisations- och ansvarsförhållanden.

Beträffande skyddsrumsbereidskapen gäller sedan 1945 att normalskyddsrum inrättas i husen i samband med den fortgående byggnadsverksamheten. Detta har gett oss en förhållandevis god beredskap på detta område och ett värdefullt komplement till utrymningsplanläggningen. Tidvis har av hänsyn till pågående utredningar och aktuella konstruktionsändringar lättnader medgivits i skyldigheten för fastighetsägare att helt iordningställa skyddsrummen. Sedan de ändrade förutsättningarna numera klarlagts, har regeringen nyligen förklarat, att sådana dispenser inte längre bör vidmakthållas eller medgivas. Detta innebär att samtliga normalskyddsrum kommer att färdigställas enligt de gällande föreskrifterna. Utöver normalskyddsrum finns i dag färdiga befolkningskyddsrum som i ett katastrofläge kan bereda skydd för ca 100 000 människor. Innevarande års riksdag har beslutat om nya riktlinjer för det fortsatta byggandet av befolkningskyddsrum.

1959 års principbeslut om ny organisation för civilförsvaret har inneburit,

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

att förutsättningar skapats för att bygga upp en ny slagkraftig organisation för skadeavhjälpande verksamhet — för räddningstjänst, brandsläckning, skydds- och sjukvårdstjänst m. m. Detta uppbyggnadsarbete är inte bara kostnadskrävande utan också tidsödande. I dagens läge har man kommit ett gott stycke på väg. I stort finns den nya utbildningsorganisationen uppbyggd. Den centrala civilförvarsskolan i Rosersberg har i höst börjat tagas i bruk och beräknas till våren kunna utnyttjas till full kapacitet. Kurser pågår även vid fältskolor och lokalt anordnad utbildning. Nya utbildningsplaner har fastställts eller kommer att fastställas inom kort. Också på den organisatoriska sidan har förberedelserna framförts så långt, att de nya civilförvarsenheterna nu börjar växa fram.

Läget i fråga om civilförvarsets skadeavhjälpande beredskap kännetecknas således av ett intensivt arbete med omorganisationen i enlighet med de av riksdagen uppdragna riktlinjerna. Det säger sig självt att den nya organisationen — som enligt 1959 års beslut förutsattes skola byggas upp successivt under en tioårsperiod — inte kan verka med full kapacitet ännu under en avsevärd tid framöver. Den nu pågående omorganisationen tar sikte på att i första hand överföra den tidigare beredskap som funnits till den nya organisationen. Detta arbete pågår i länen och kan inom kort vara genomfört. En väsentlig del av personalen i den nya lokala organisationen är f. n. krigsplacerad, varjämte rekrytering pågår till undsättningskårerna. Den bättre beredskapen återfinns man hos brand-, sjukvårds- och bevakningskårer, vilka till viss del sammansätts av personal med motsvarande verksamhet i fred. Andra kårer, såsom räddningskåren och skyddskåren måste i likhet med undsättningskårer praktiskt taget nyuppsättas. Materielanskaffningen har påbörjats till dessa kårer,

men ofta är organiseringstiderna för dessa nyuppsatta kårer förhållandevis långa. Åtgärder har vidtagits för att intensifiera det pågående uppbyggnadsarbetet redan under innevarande budgetår i fråga om materielanskaffning, utbildningsverksamhet och kompletteringsarbeten beträffande skyddsrum. Civilförvarsstyrelsens personalorganisation kommer att tillfälligt förstärkas för dessa uppgifter.

Sammanfattningsvis kan beträffande civilförvaret hävdas att dess beredskap är bäst beträffande utrymning och tämligen god i fråga om skyddsrum men ännu ofullständig och ojämn beträffande den skadeavhjälpande verksamheten.

Nära samband med civilförvarsets verksamhet har *självskyddsutbildningen* av allmänheten. I stor utsträckning måste människorna kunna hjälpa sig själva och andra när situationen kräver det och till dess civilförvaret hinner komma till undsättning. För att möjliggöra dylika omedelbara hjälpinsatser har med statligt stöd vägen öppnats för enklare utbildning i sjukvård, brandskydd och personligt skydd, som kan vara till utomordentlig nytta i händelse av krig och av värde även under fredstida förhållanden. Intresset från allmänhetens sida har visat sig vara påtagligt positivt. Regeringen har bedömt det vara av betydelse, att självskyddsutbildningen fullföljes och avser att för riksdagen framlägga förslag om ytterligare medelsanvisning för denna verksamhet under innevarande budgetår.

Beträffande *hälso- och sjukvården* är det aktuella beredskapsläget förhållandevis gynnsamt, och ytterligare åtgärder för att stärka denna viktiga del av beredskapen vidtas kontinuerligt. Utrustningsbehovet för beredskapssjukhusen är f. n. täckt till 80 %. Vidare har uppbyggnaden av den nya sjukhärbergesorganisationen kunnat påbörjas. Planer är också uppgjorda för den öpp-

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

na sjukvården inom krigssjukvårdsdistriktet, och personal är uttagen för denna verksamhet. Förslag om förstärkning av sanitetsväsendet under krigsförhållanden kommer att föreläggas riksdagen. Slutligen föreligger inom sjukvårdens område planer för blodgivar- och vätskecentraler, provisoriska förlösningshem samt för läkemedelsförsörjningen i krig.

Rörande det *psykologiska försvaret* och betydelsen av att allmänheten får tillräckligt detaljerade upplysningar om vad som gäller för den enskilde i krig vill jag erinra om den nyligen utgivna broschyren »Om kriget kommer». I broschyren ges också under rubriken motståndssanda en visserligen kortfattad men ändock upplysande orientering om på vilka vägar fiendlig propaganda kan spridas och hur var och en bör vara på sin vakt mot sådan propaganda. Genom utgivandet av nämnda broschyr har en väsentlig brist i vår beredskap undanröjts. Det är nämligen av allra största vikt, att den enskilde känner till vilka försvarsförberedelser som samhället vidtager, vilken uppgift han själv har i sådant sammanhang och på vad sätt man kan skydda sig mot skador. Det kan naturligtvis diskuteras om de råd och anvisningar som ges i denna skrift är tillräckligt omfattande eller detaljerade. Men man har valt att hellre hålla skriften nere till omfånget än att öka riskerna för att den inte läses av allmänheten. Det mottagande som skriften i allmänhet fått tyder på att den gjorda avvägningen varit i stort sett riktig. Några ytterligare upplysningsskrifter i de ifrågakvarande ämnena förbereds inte för närvarande.

När det gäller åtgärder för att motverka försöken att påverka vår opinion i fredstid, synes det uteslutet att använda dirigerad upplysning i form av broschyrer och liknande. Vi bör i stället sätta vår tillit till de opinionsbildande vägar som vi traditionsenligt

följer i vårt land, nämligen pressen, radion och televisionen, organisationsväsendet o. s. v.

Interpellanten har understrukt *det ekonomiska försvarets* stora betydelse vid avspärning och berört olika delar av denna försvarsgren. Här liksom inom övriga delar av försvaret pågår fortlöpande planläggning med hänsyn till det successivt förändrade lägets krav. Ett led häri är den omorganisation och effektivisering av ledningen för det ekonomiska försvaret som riksdagen tog ställning till vid vårsessionen genom beslutet att riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap från och med den 1 januari 1962 skall omorganiseras till överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, som därmed övertar riksnämndens uppgift som central och samordnande myndighet inom det ekonomiska försvaret. En viss decentralisering av planläggningen på det ekonomiska området sker i samband härmed genom att planläggningen av landsvägs- och sjötransporter överflyttas till biltrafiknämnden resp. sjöfartsstyrelsen och planläggningen av transportregleringen till ett nytt organ, »Civila centrala transportkommittén». Denna kommitté är tillsatt och skall nu börja sitt arbete.

I nära samband med det ekonomiska försvaret står den administrativa beredskapen, som omfattar organisations- och författningsfrågor, bl. a. ransoneringsberedskapen. Planer, föreskrifter och författningsutkast på dessa områden är föremål för fortlöpande komplettering och översyn. Som ett led häri har bl. a. ett förslag till ny lagstiftning på undanförsels område utarbetats som kommer att föreläggas riksdagen inom de närmaste dagarna. Ett annat exempel på åtgärder inom den administrativa beredskapen är det förslag, som utarbetats till ny civil och militär uttagningsförordning, i syfte att få till stånd mera tidsenliga bestämmelser och ett enklare uttagningsför-

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

farande, bl. a. när det gäller jordbruks-traktorer.

Interpellanten har tagit upp en speciell organisationsfråga, nämligen jordbrukets arbetsblocksorganisation. På detta område har arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med bl. a. jordbruksnämnden utarbetat anvisningar för planläggningen, och länsarbetsnämnderna har i dagarna i väsentliga delar slutfört denna planläggning.

En central del av den ekonomiska försvarsberedskapen är den lagringsverksamhet som omhänderhas av i första hand riksnämnden och jordbruksnämnden. Lagringsplanerna är föremål för fortlöpande översyn. Som ett led häri har på den senaste tiden skett en mera kortsiktig lageruppbyggnad genom tidigareläggning av vissa inköp och nybeställningar på andra områden, bl. a. beträffande bränslen, läkemedel, kemikalier och vissa textilier. Åtgärder har också vidtagits för att höja livsmedelsberedskapen i landet genom en uppbyggnad av de statliga lagren av bl. a. socker och spannmål.

De flytande bränslenas centrala ställning i dagens ekonomiska liv, för produktionen, för transporter och för bostadsuppvärmningen, har motiverat en speciell planläggning för lagringen av hithörande produkter. 1957 års riksdag fastställde ett program för ökad lagring av mineralolja under femårsperioden 1958—1962. De där uppställda lagringsmålen, som skall vara uppnådda vid utgången av år 1962, bestämdes under beaktande av behoven dels under krig, dels vid olika avbrott i tillförseln i fred. Den beslutade lageruppbyggnaden har hittills kunnat väl fullföljas; och de uppsatta lagringsmålen förutses bli förverkligade vid utgången av innevarande lagringsperiod. Möjligen kommer viss mindre försening i färdigställandet av de skyddade lagringsutrymmena att uppkomma. För att framlägga förslag rörande beredskapslagringen av olja efter utgången

av den löpande lagringsperioden 1958—1962 har särskilda sakkunniga tillkallats. De beräknas framlägga resultatet av sitt arbete i sådan tid att frågan om den fortsatta oljelagringen kan underställas 1962 års riksdag.

För att förstärka drivmedelsberedskapen under ett avspärrningsläge planlägges även en omställning till gengasdrift av sådana motorfordon som i ett dylikt läge skall hållas i gång. Att en sådan omställning kan påbörjas med kort varsel framgick av det svar på herr Thorsten Larssons i Särslöv enkla fråga som handelsministern lämnade i första kammaren den 3 november.

På det ekonomiska försvarsberedskapsområdet bör vidare erinras om den omfattande och fortlöpande planläggning som sker för att den del av vår industri, produktion i övrigt och serviceverksamhet, som är oundgängligen nödvändig under ett krig eller en avspärrningssituation, skall kunna hållas i gång.

Slutligen må framhållas, att även försvarsberedskapen inom kommunikationsväsendets olika områden självfallet är ett led i den totala långsiktiga beredskapen och ägnas fortlöpande omsorger. Åtgärder för partiella förbättringar med hänsyn till det aktuella läget är under genomförande. På sambandstjänstens område pågår likaledes förbättringsåtgärder för försvaret, vilka kan medföra att enstaka fredsmässiga behov möjligen kommer att få stå något tillbaka.

Härmed har jag lämnat den begärda redogörelsen. Det ligger i sakens natur, att det i ett läge av skärpt internationell spänning kan finnas anledning att kortsiktigt höja den aktuella beredskapen. I detta syfte har, som framgått av det anförda, olika åtgärder vidtagits eller planerats under senare tid. Skärpes läget finns det möjlighet att snabbt ytterligare förbättra beredskapen på väsentliga områden. Jag vill emellertid ånyo understryka, att det avgörande

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

för vår försvarsberedskap är vår för- måga till långsiktig planering och kon- tinuerlig uppbyggnad av totalförsva- rets olika grenar. Sådan verksamhet har pågått alltsedan andra världskriget och bedrivs fortlöpande i avsikt att anpassa totalförsvaret efter vapente- knikens utveckling och i övrigt ändrade betingelser. Endast därigenom kan vi i det allvarliga krisläget sätta in alla våra resurser till landets försvar. Där- med fullföljer vi också den huvudupp- gift som är gemensam för vår utrikes- politik och vår försvarspolitik: att un- der bevarad frihet skydda vår fred.

Vidare anförde:

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! Jag ber att till hans excellens statsministern få framföra ett tack för interpellationssvaret. Det är glädjande att statsministern har velat svara så utförligt. Som framgår av det utdelade svaret är det här inte fråga om allmänna fraser. Glädjande är ock- så att det presenteras både dagar och skuggor och att man därigenom får klart för sig att regeringen är medveten om att försvarsberedskapen innebär problem.

Som helhet är svaret otvivelaktigt uppmuntrande. Beredskapen är uppen- barligen vida bättre än vad den var vid det andra världskrigets utbrott 1939. Jag skall också be att få instämma i ut- talandet i svaret om att totalförsvaret är en helhet där länkarna tillsamma- ner styrka. Det är mycket väsentligt att man ser de olika grenarna av total- försvaret ur den synpunkten. Om all- så svaret som helhet är uppmuntrande så ger det ändå anledning till vissa re- flexioner, mindre med tanke på dagens omedelbart aktuella problem än därför att vi av allt att döma har att räkna med ett spänt läge med återkommande kri- ser under en ganska lång tid framåt. Mot den bakgrunden kan det finnas

anledning att ta upp vissa av de sär- skilda punkterna i svaret.

Vad först beträffar civilförsvaret lägger regeringen uppenbarligen tyngd- punkten på frågan om utrymningen. Jag utgår ifrån att den relativt opti- mistiska bedömningen i vad gäller planläggningsarbetet i detta hänseende är väl grundat. Det är särskilt angelä- get att planläggningen därvidlag fort- skridit långt, eftersom utrymningen ut- gör en första försvarslinje. Det är ge- nom en tillräcklig försvarsberedskap grundad på utrymningsplanläggningen som det skall bli möjligt för vårt land att med kraft stå emot påtryckningar som kan göras mot oss under hot om anfall med kärnvapen eller andra va- pen. I fråga om utrymningsplanlägg- ningen skymtar man å andra sidan en svaghet, nämligen vad beträffar orien- teringen i inkvarteringskommunerna. Uppenbarligen har man i detta hän- seende ännu inte hunnit så långt som önskvärt vore. Det finns otvivelaktigt risk för att en utrymning kan bli svår att genomföra, om inte mottagnings- kommunerna är väl orienterade om vad som kommer att ske. Över huvud taget är det ju så att en utrymning kan vara en effektiv försvarsberedskapsåtgärd endast om den företas i tid. Det gäller särskilt beredskapsutrymning av icke förvärvsarbetande befolkningsgrupper, gamla, barn och hemmavarande kvin- nor utan särskilt yrkesarbete. Men det gäller också möjligheterna för en full- ständig utrymning och för övrigt inte minst regeringens egen utrymning.

Ansvar för beslut om åtgärder av den typen måste självfallet vila på re- geringen. Det är ett tungt och svårt an- svar. Men det är utomordentligt bety- delsefullt att man därvidlag är beredd att vid behov snabbt företa de nödvän- diga åtgärderna. Det är också angelä- get att allmänheten har klart för sig att ett beslut om utrymning eller utflytt- ning inte är uttryck för panik utan tvärtom skall skapa möjligheter till ett

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

lugnt arbete i fortsättningen. Glädjande är också att nya utrymningsövningar planläggs. Jag skall bara be att få uttala den förhoppningen att dessa övningar kommer att bedrivas med större allvar och på mindre verklighetsfrämmande sätt än den olycksaliga stockholmsövningen, som på det hela taget gav ett negativt snarare än ett positivt intryck på allmänheten. Jag får i det sammanhanget erinra om svaret på en interpellation av herr Björkman i våras av socialministern. Det är klart att det är lätt att säga, som man gjorde i samband med stockholmsövningen, att det inte föreligger tvång för medborgarna att delta. Men å andra sidan är det angeläget att man vid utrymningsövningar gör klart, att det i varje fall är *önskvärt* att medborgarna deltar och att det nästan är en moralisk skyldighet för dem att genom deltagande i utrymningsövningar själva förbereda sig på vad som skulle kunna ske om det blir allvar.

Som också framgår både av det skrivna svaret och av det referat, som hans excellens statsministern lämnade här i kammaren, är uppenbarligen det svagaste ledet i civilförsvaret den skadeavhjälpande verksamheten, undsättningskårerna. Där har förarbetena ännu inte kommit så långt som man skulle önska. Jag förstår att det måste vara en tidskrävande uppgift, såsom också framhålles i svaret — särskilt gäller väl detta utbildningen. I fråga om materielanskaffningen får man kanske uttala den förhoppningen, att en viss forcering skall befinnas vara möjlig, så att även denna gren av civilförsvaret så småningom och inom en icke alltför avlägsen framtid får den erforderliga styrkan.

Det är uppenbart att svarets utförlighet och klarhet i rätt hög grad har hämmats av sekretessynpunkter, när statsministern har gått över till att behandla de frågor, som berör det militära försvaret. Detta är ofrånkomligt.

Det finns självfallet en mängd ting när det gäller det militära försvaret, som icke bör offentlig redovisas. Men också här finns det anledning att se saken på något längre sikt än vad som avser bara de allra närmaste månaderna. Det är säkerligen riktigt, som statsministern säger på sidan 2 i interpellationssvaret, att det skulle medföra krav på begränsningar på andra områden, om vi här försökte att uppehålla stående militära styrkor, såsom man ju gör i en rad andra länder. Jag tror att det är riktigt, såsom också regeringen har bedömt det, att inte för närvarande gå den vägen. Uppenbarligen är det också riktigt, att de fältmässiga repetitionsövningarna i krigsförband har en mycket stor betydelse när det gäller att ge krigsmakten möjligheter att snabbt kunna göra en effektiv insats. I det sammanhanget skulle jag bara vilja erinra om det ytterst beklagliga faktum att ungefär en sjättedel av de värnpliktiga inte har fått de förutsedda repetitionsövningarna därför att man härom året — av skäl som för mig fortfarande förefaller tämligen obegripliga — tog sig för att inställa övningarna för en viss grupp. Jag undrar om det inte på litet längre sikt är angeläget att om möjligt se till att göra något för att bota den bristen.

Över huvud taget frågar man sig, även efter att ha läst detta svar, om frågan beträffande insatsberedskapen på längre sikt har fått en tillfredsställande lösning. Statsministern nämner i det sammanhanget hemvärnet och säkerligen har hemvärnet betydelsefulla uppgifter. Men klart är också, att hemvärnet inte kan vara tillräckligt för att skapa den nödvändiga insatsberedskapen.

Statsministern säger i sitt svar, att ineliggande militära förband nu och under den närmaste framtiden — kanske särskilt under den närmaste framtiden — kan vara i stånd att svara för insatsberedskapen. Jag accepterar utan

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

vidare det uttalandet, som självfallet inte skulle ha gjorts, om det inte varit väl grundat. Men det finns också andra årstider än den innevarande. Finns det inte anledning att mot bakgrunden av det allvar som läget ändå har överväga tidpunkten för inryckning till första tjänstgöring, en samordning av denna inryckning med repetitionsövningarna och tätare repetitionsövningar? Jag vet att dessa frågor befinner sig under utredning, men man kan kanske åtminstone få uttala den förhoppningen i nuvarande läge, att denna utredning kommer att bedrivas med allra största skyndsamhet och helst så, att frågan kan underställas redan 1962 års vårriksdag.

Jag instämmer i vad statsministern säger om att det inte nu finns anledning att företa beredskapsinkallelser. Det är ju trots allt en mycket ingripande åtgärd att göra något sådant och är väl inte för närvarande motiverat. Om och när beredskapsinkallelser emellertid blir aktuella, är det väl naturligt att man därvidlag på ett tidigt stadium har de värnpliktiga i tankarna, för vilka beredskapsövningarna inställdes härom året med resultat att de berörda förbanden inte har fullt krigsvärde.

På flera ställen i svaret talar statsministern om att man på det hela taget kommer att kunna hålla sig inom den fastställda kostnadsramen. Detta är givetvis i och för sig mycket glädjande. Det är utomordentligt önskvärt att de nödvändiga beredskapsåtgärderna skall kunna genomföras utan att kostnaderna därför behöver skjuta alltför mycket i höjden, men detta är dock knappast huvudsaken. De kostnadsramar, som fastställdes i försvarsuppgörelsen, avser vad man kan kalla för ett normalt läge. Redan när dessa kostnadsramar fastställdes fanns det åtskilligt som tydde på att de grundade sig på en väl optimistisk bedömning av världsläget. Men under alla förhållanden är det väl så, att en skärpning av läget ställer

andra krav än de som föreligger under normala förhållanden.

Jag skall be att få fråga statsministern, om han är beredd att ge en försäkran om att regeringen icke kommer att dra sig för att hos riksdagen framlägga förslag, vilka kan resultera i att kostnadsramarna överskrides, därest det kommer att visa sig erforderligt för att de militära myndigheterna skall vara beredda att ta ansvaret för att ha tillräckliga resurser för att försvaret skall kunna fullgöra sina uppgifter. En sådan försäkran skulle otvivelaktigt ha en väsentlig betydelse på många olika ställen.

Statsministern har gått in på frågan om det ekonomiska försvaret, och det är uppenbarligen så att detta ekonomiska försvar är av stor betydelse också ur beredskapssynpunkt och kanske alldeles särskilt för vår förmåga att motstå påtryckningar utifrån i syfte att påverka Sveriges utrikespolitiska handlande. En del frågetecken beträffande det ekonomiska försvaret kvarstår otvivelaktigt också sedan man läst svaret. Hur är det på detta område med den administrativa beredskapen i vad det gäller det ekonomiska försvarets organisation, personalrekrytering o. s. v. i beredskapsläge eller i krig? Är den delen av den administrativa beredskapen tillräckligt långt förd för att man skulle kunna »dra på» apparaten med kort varsel?

Hur är det på jordbrukets område? Kan man bedöma situationen så, att jordbrukets fredsproduktion nu har den omfattning som behövs för att man skall kunna känna sig säker även med tanke på vad som kan inträffa under en eventuell avspärrning?

Hur är det slutligen på transportväsendets område? Statsministern meddelar att man just har gått över till en ny organisation på detta område. Hur verkar övergången till en ny fredsorganisation på frågan om transportväsendets fortsatta planläggning? Det är

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

ju uppenbart att detta är den kanske allra känsligaste grenen av det ekonomiska försvaret. Om transportväsendet inte fungerar tillfredsställande, kommer en mängd andra åtgärder att bli tämligen verkningslösa.

När det gäller det psykologiska försvaret vill jag helt och hållet instämma med statsministerns uttalande på sidan 11 i interpellationssvaret, att man inte skall använda någon dirigerad upplysning i fredstid i syfte att påverka svensk opinion. Så långt tror jag att vi helt är överens. Det skulle kunna föra oss in i en underlig situation, om man gjorde någonting sådant. Statsministern går emellertid längre. Han tycks mena att broschyren »Om kriget kommer» egentligen är vad som behövs för att skapa den erforderliga beredskapen på det psykologiska försvarsområdet. Jag är knappast övertygad om att så är fallet. Om man, vilket det kan finnas skäl för, nu inte vill skicka ut flera broschyrer i ett enda sammanhang, vill jag fråga om man har övervägt en ytterligare samordnad och intensifierad upplysningsverksamhet med utgångspunkt från den föreliggande broschyren, t. ex. via radio, TV och pressen?

Jag är ganska övertygad om att de nyhetsförmedlande organen i dagens läge skulle vara mer än villiga att medverka till upplysningsverksamhet av sådant slag, och det vore därvidlag inte alls fråga om att påverka opinionen utan helt enkelt att se till att de upplysningar man vill ha ut också verkligen kommer ordentligt fram.

Just därför att man inte vill ha en dirigerad upplysningsverksamhet för att påverka opinionen är det dessutom så mycket mera angeläget att vi allesammans är medvetna om vårt ansvar i det hänseendet. Framför allt är det då regeringen som måste sörja för att det för inländsk och utländsk opinion blir klart att det ligger ett verkligt allvar i vår försvarsvilja och ett lika stort allvar i vår beredvillighet att göra de nöd-

vändiga ekonomiska och andra uppoffringar som behövs för att totalförsvaret skall få tillräcklig styrka.

Herr talman! Jag vill ta upp ytterligare två saker som kanske sammanhänger med det fortsatta utredningsarbetet på detta område. Just därför att totalförsvaret, som statsministern framhåller i interpellationssvaret, måste ses som en helhet är naturligtvis samordningen på högsta nivå av totalförsvarsarbetet och av försvarsförberedelserna på olika områden av allra största betydelse. Denna samordning måste givetvis i första hand bedrivas av regeringen själv och inom regeringen i kanslihuset. Jag vet att denna fråga för närvarande ligger hos utredningen om försvarets högsta ledning, och jag vet också att det är en besvärlig fråga. Men samtidigt får man väl ändå hoppas att även detta utredningsarbete kommer att slutföras inom den närmaste tiden och att man då kommer fram till en tillfredsställande lösning på detta spörsmål som hittills faktiskt — det vågar jag säga trots att statsrådet af Geijerstam sitter i kammaren — knappast fått någon helt tillfredsställande lösning.

Till slut vill jag beröra ytterligare en utredningsfråga. När det gäller det militära försvaret över huvud taget och när det gäller försvarskostnaderna har vi tack vare 1960 års försvarsuppgörelse möjlighet att se framtiden an fram till budgetåret 1962/63. Därefter måste nya regler bestämmas. Det är mycket angeläget att den försvarsutredning som då skall sättas till för att göra förberedelserna kommer i gång i god tid med sitt arbete så att det inte uppstår någon alltför våldsam forcering, utan att man verkligen inför de följande budgetåren så snart som möjligt kan komma fram till det nödvändiga avgränsandet.

Herr talman! Jag ber ännu en gång att få framföra mitt tack för svaret och upprepa att de kommentarer som jag

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

här har gjort på särskilda punkter givetvis inte är avsedda att innefatta någon polemik i väsentlig mening utan endast haft till syfte att klargöra att här fortfarande finns ganska mycket att göra. Vår beredskap är — för att citera det uttryck som statsministern använde när det gällde civilförsvaret — kanske förtjänt av beteckningen tämligen god. Men det finns åtskilligt mera att göra på detta område, och det skulle inte vara omöjligt för vårt land att se till att beredskapen kunde förtjäna ett högre vitsord än detta.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag vill gärna omedelbart kvittera de vänliga omdömen som herr Heckscher fällde med anledning av interpellationssvaret. I stort sett är vi överens, och de punkter som han tog upp berörde ju inte de mera grundläggande och väsentliga tingen i vår försvarsberedskap och vår försvarspolitik. Jag vill emellertid ännu en gång påpeka att det svenska försvaret är baserat på långsiktig planering. Vi bygger inte upp det efter tillfälliga krissituationer, utan vi försöker att ständigt ha ett läge som är relativt lätt att bringa i en högre grad av beredskap. Det är därför som vi under hela efterkrigstiden har försökt att hålla försvarsorganisationen på en enligt min bedömning ganska hög nivå.

Herr Heckscher tog upp några punkter, och jag skall i den mån jag kan försöka ge ett svar.

Till att börja med tror jag det är riktigt att det för närvarande bedrivs orientering i mottagningskommunerna angående utrymning. Det har kanske tidigare ibland brustit på den punkten, men jag har mig bekant att länsstyrelserna nu arbetar med en mycket ingående orientering vid inkvarteringskommunerna.

Vad beträffar nya utrymningsövningar kan jag försäkra herr Heckscher att de

erfarenheter vi gjorde vid stockholmsövningen kommer att iakttagas vid planläggningen av kommande övningar.

Önskemålet om en forcering av civilförsvarets utbyggande är så till vida tillgodosett som vi i förra veckans konselj beslöt en rätt betydande medelansvisning för att på så sätt nå snabbare resultat på detta område än vad som var planerat när saken underställdes riksdagen för någon tid sedan.

Beträffande det militära försvaret uttalar herr Heckscher önskemålet att försvaret — vilket är viktigt just därför att vi bygger upp det på lång sikt — organiseras så att det ger en högre grad av kupperedskap i varje situation än vad vi nu har. Detta önskemål har vi säkert alla. Eftersom inkallelsedagarna är praktiskt taget desamma över hela landet, uppstår nu varje år en period då huvudparten av våra inkallade icke har särskilt hög grad av vare sig kupperedskap eller stridsberedskap. Det har hittills vållat svårigheter att härvidlag finna en godtagbar lösning. En sådan förutsätter olika inkallelsedagar för olika grupper värnpliktiga, kanske olika tider i olika delar av landet. Den Holmqvistiska utredningen sysslar med detta problem och jag hoppas att den under den närmaste tiden kommer att framlägga förslag i ämnet. Vi skall då pröva vilka möjligheter det finns att göra något åt saken.

Beträffande hur långt vi har kommit med det administrativa och lagtekniska förberedelsearbetet vet jag att det har utträttats relativt mycket och att vi hoppas inom den närmaste tiden kunna ta mera definitiv ställning till hithörande frågor.

Herr Heckscher undrade hur mitt uttalande i interpellationen om att vi har hållit oss inom de nuvarande kostnadsramarna bör tolkas. Han preciserade sin fråga därhän, att han vill ha besked om att regeringen, därest det skulle visa sig nödvändigt för att den militära ledningen skall kunna fullgöra

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

sina uppgifter, inte skulle tveka att begära mera pengar till försvaret av riksdagen — ungefär så var frågan formulerad. Givetvis måste det bli regeringen som prövar huruvida den anser läget kräva en utvidgning av den militära verksamheten i sådan omfattning att man bör begära tilläggsanslag av riksdagen. Det ansvaret kan ibland vara tungt att bära, men ingen kan ta det ifrån regeringen. Det kan inte överlåtas åt de militära myndigheterna. Självfallet avvaktar vi i regeringen med stort intresse att få erfara de militära myndigheternas uppfattning i varje situation när vi skall göra den prövning som regeringen måste göra.

Jag vill gärna också deklarerat — men detta kanske inte helt tillfredsställer herr Heckscher — att den princip vi följer om att iakttaga en fastlagd kostnadsram givetvis inte får utesluta anslag på tilläggsstat. Om vi måste höja beredskapen och en speciell forcering därför anses nödvändig, får kostnadsramen inte innebära att vi känner oss förhindrade att underställa vår överordnade, riksdagen, den fråga som då uppstår. Men hittills har vår prövning inte givit vid handen att ett sådant anslagsäskande varit nödvändigt.

En del av regeringens åtgärder vid de senaste konseljerna kommer av naturliga skäl att anmälas för riksdagen, såsom jag också har framhållit i interpellationssvaret.

Vad beträffar upplysningsverksamheten noterar jag med tillfredsställelse den beredvillighet som TV och radio hittills har visat. Man kan inte klaga på deras villighet att ställa sig till förfogande för upplysningsverksamhet av den objektiva karaktär som den herr Heckscher efterlyste.

Frågan om en enhetlig ledning även av regeringens arbete i dessa frågor är för närvarande under prövning av den Frithiofsenska kommittén. Statssekreterare Fritiofson, som sitter här bredvid oss i kammaren, har sagt att det in-

nan årets slut skall föreligga förslag i ärendet. Detta får väl både herr Heckscher och jag vara tillfredsställda med.

Herr STAHL (fp):

Herr talman! Liksom herr Heckscher vill jag inledningsvis konstatera att den redogörelse som statsministern här har lämnat kammaren för totalförsvarets olika funktioner ger ett samlat intryck av att vår beredskap är tämligen god. Riktigheten av denna bild garanteras, det tar jag för givet, därutav att de uppgifter som statsministern presenterat kammaren och offentligheten är lämnade av de ansvariga myndigheterna på alla de områden som här är berörda.

Att beredskapen är så pass tillfredsställande som den numera permanent är, beror — som också framgår av statsministerns redogörelse — av det faktum att vi numera har en kontinuerligt arbetande planläggning både inom det militära försvaret och inom de olika grenarna av det civila försvaret. Eftersom det inte så sällan händer, när allt synes vara lugnt ute i världen, att energiska röster höjes för att man då skulle beskära denna planering och denna beredskap, finns det då läget är skärpt speciell anledning att understryka värdet av denna planering inte minst ur ekonomisk synpunkt. Genom att ständigt ha detta arbete i viss omfattning i gång sparar vi både krafter och pengar på att slippa forcerade ansträngningar under de perioder, då läget skärps och oron blir akut. Inte minst gäller detta de numera tekniskt alltmer komplicerade och därför dyrbara anskaffningarna för det militära försvaret. Långtidsplanerna för de militära materielanskaffningarna ger både kraft, fullgod utbildning och rimlig kostnad. Det skulle vara ofantligt sämre och betydligt dyrare, om denna viktiga sida av vår beredskap i de skärpta lägena behövde forceras och improviseras.

Det ter sig för mig angeläget att den stora allmänheten inte glömmer bort

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

utan i stället allt bättre förstår denna ledande synpunkt för vår beredskap särskilt i de tider, då allt är lugnt och man har svårt att föreställa sig att något nytt krig skulle kunna utbryta. En planlöshet i form av nedskärningar under lugna tider och kraftigt forcerade ökning, då fara synes hota, vore både dålig och dyr beredskap.

Till den punkt i statsministerns redogörelse, som berör den nu anbefallda personella beredskapen, vill jag i detta sammanhang framhålla vikten av att personalen inkallas ur de krigsförband, som verkligen dras på, inte av inneliggande personal, som krigsmässigt tillhör andra krigsförband. Av sekretesskäl är jag förhindrad att närmare utveckla detta sammanhang. Så mycket vill jag emellertid säga att om läget skulle förvärras och nya inkallelser erfordras, kan det ställa till svårigheter och villervalla om på ett förberedande stadium fel folk har inkallats till fel förband — allt detta sett ur krigsplacementsynpunkt — av den i och för sig legitima anledningen att man velat begränsa sig till den personal som av andra skäl vid det tillfället ligger inkallad. Det synes mig angeläget — särskilt i situationer då yttre risker föreligger — att krigsförbanden i alla beredskapslägen hållas samlade.

I övrigt förefaller det mig, som om bemanningen av inte bara luft- utan även kustbevakningen borde ha påkallat även sådan förstärkning av marinens fartygsberedskap, att eventuella kränkningar av svenskt vatten eller territorium i övrigt till sjöss inte bara kan uppmärksammas utan även effektivt kan avvisas. Det synes mig tveksamt, huruvida sådana ingripanden kan ske på önskvärt sätt genom de åtgärder, som hittills har vidtagits.

I övrigt finns det ur mina synpunkter anledning att uttrycka tillfredsställelse över det lugn och den fattning, som kännetecknat både myndigheternas äskanden och regeringens åtgärder i en-

lighet därmed. Situationen har krävt skärpt uppmärksamhet — därom tror jag att enighet råder bland alla ansvarskännande människor i vårt land — men däremot inte pådrag för militära grupperingar eller operationer. Vad myndigheterna föreslagit och regeringen vidtagit är åtgärder just för en effektiviserad bevakning och beredskap.

Mot den förstärkning som skett av beredskapslagringen — och som statsministern redogjort för — torde ingen anmärkning kunna riktas. Oavsett vilken utvecklingen blir, kommer dessa lager till nytta. Vad man därutöver kan önska är — vilket herr Heckscher berörde — en mera noggrann kartläggning av våra möjligheter till inhemsk försörjning under någon längre tid i det nya läge vi nu befinner oss i. Jordbrukets inriktning är ju avsevärt ändrad 1961 i jämförelse med 1939, ett faktum som kanske för lätt förbises i våra mera ekonomiskt betonade diskussioner. Uttagning av människor och maskiner, speciellt traktorer från jordbruket, skulle nu på ett helt annat sätt än för 20 år sedan påverka våra försörjningsmöjligheter. I ett läge som det nuvarande har jag velat understryka detta faktum, som annars kan framstå som en truism men som nu förefaller mig vara av betydelse för den händelse ett beredskapsläge snabbt skulle uppkomma.

På en punkt i den ekonomiska försvarsberedskapen har jag liksom herr Heckscher anledning till en marginalanteckning, och det gäller den nya omorganiserade ledningen för transportväsendet som beslöts under stor enighet i riksdagen — men med min enkla mening såsom avvikande — så sent som i våras.

Transporterna kommer i ett beredskapsläge ännu mer än förra gången att representera nationens blodcirkulation. Därför är det livsviktigt att transporterna fungerar. Jag vill med dubbla streck understryka, att den nya civila centrala transportkommittén, som enligt vad

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

statsministern upplyser just nu börjat sin verksamhet, inte bara helt stillsamt kommer i gång utan genast tar kraftfulla initiativ för att få överblick och ledning över dessa i hög grad grannläga och komplicerade men för vår förmåga att överleva avgörande samhällsfunktioner. Det gäller både vad som skall transporteras och vilka resurser som står till förfogande för transporterarna.

Den bild som statsministern tecknade av civilförsvarets dagsaktuella situation var med sina inte oviktiga reservationer, som jag inte på något sätt förbiser, gynnsammare än vad jag väntat mig. Jag godtager dem emellertid, eftersom jag inte så nära följer civilförsvaret, trots att den tioårsplan, som den stora civilförvarsutredningen upplinjerade, ännu inte mer än ansatsvis kunnat påbörjas. Givetvis är vi även på detta område ofantligt mycket bättre rustade nu än vid andra världskrigets utbrott, då allt detta måste improviseras. För att det oaktat slippa improviseringar och forceringar, om läget mera allvarligt skulle förvärras, synes det nödvändigt att med extra personal förstärka den lokala och centrala administrationen — det gäller både civilförvarsstyrelsen och länsstyrelserna — som hittills av skäl, vilka jag inte nu skall diskutera men som kan te sig naturliga, inte kunnat besättas med ordinarie innehavare. Jag vill göra detta påpekande närmast med hänsyn till civilbefolkningens trygghet. Här kan behövas personalförstärkningar, och det är bättre att de görs för tidigt än för sent.

Även utbildningen torde behöva effektiviseras och påskyndas. Vad jag närmast har i tankarna är den fjärde fältskolan, som snarast bör komma till stånd. Denna skola ingick, som kammarens ärade ledamöter har sig bekant, redan i den av riksdagen fastställda planeringen, ehuru erforderliga medel ännu inte kunnat anvisas.

Statsministern konstaterar de brister som finns när det gäller materielanskaffning för civilförsvarets räddande och skadeavhjälpande verksamhet. Det förefaller viktigt att de största luckorna där snarast fylls, och efter vad jag har mig bekant är underlaget nu i stort sett klart för utläggande av de beställningar, som erfordras på dessa områden.

Skyddsrummbyggnandet har redovisats i interpellationssvaret, och även om det är åtskilligt kvar tills programmet i den Tonneryska utredningen verkställs, torde det stå fast att Sverige — det skadar inte att det sägs — beträffande skyddsrum är längre kommet än de flesta andra länder, kanske än något annat land. Även med kännedom om skyddsrummens bristande värde vid fullträffar med radioaktiva anfallsvapen bör det inte förbises, att det relativa skydd som de bjuder kan bli av utomordentligt betydelse.

Utöver dessa kommentarer till statsministerns svar skulle jag gärna vilja göra ett par reflexioner av mera allmän art.

Den första gäller, i anslutning till den lilla skriften »Om kriget kommer», betydelsen av att alla vi som tillhör den breda allmänheten verkligen försöker att något så när leva oss in i de ohyggliga påfrestningar som ett nytt krig skulle innebära, kanske i all synnerhet för vissa delar av civilbefolkningen. Vet man ingenting om beredskapen och planeringen, allt detta som kontinuerligt arbetas fram, så kan man självfallet inte heller känna förtroende för beredskapen. Tyvärr finns det alltför många människor som inte bryr sig om att ta reda på vad som verkligen göres och som därför avfärdar och över huvud taget tvivlar på betydelsen av beredskapsfunktionerna, det skydd som är under uppbyggnad på detta område, både militärt och över hela det stora civila fältet. Det är ju fråga om att skydda och hjälpa de enskilda människorna, om

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

det värsta skulle inträffa. Därför är det livsviktigt med åtminstone elementär kunskap på detta område, tillräcklig kunskap för att förtroende skall skapas för dem som har hand om planläggningen.

Den andra synpunkten tar sikte på den radikalt förändrade situationen, både beredskapsmässigt och kanske framför allt psykologiskt för oss litet var, om mänskligheten, som president Kennedy nyligen har förutsagt, nu skulle gå in i en mycket lång period av skärpt spänning mellan de båda avgörande stormaktsblocken. Är efter år av hög politisk spänning, som när som helst kan leda till en urladdning, riskerar naturligtvis att så småningom göra oss psykologiskt mer immuna mot nya orostecken, och därmed kan uppmärksamheten bli så påfrestande att den i verkligt farofyllda lägen sättes ur spel. I ett sådant läge gäller det att skärpa blicken för de små men viktiga förändringarna i den allmänna spänningen i världen.

Främsta ansvaret för denna nya vaktjänst ligger självfallet på de myndigheter som handhar denna uppgift, men det synes mig viktigt att dessa myndigheter tänker, reagerar och handlar i bästa kontakt med en upplyst folkopinion.

Till sist, herr talman, vill jag understryka en sak som ofta framhållits från denna talarstol under debatter om utrikespolitik och försvar, nämligen att vi behöver ett snabbt och effektivt defensivt — jag stryker under ordet defensivt — försvar för att kunna fullfölja och genomföra vår alliansfrihet och neutralitet, så att de begreppen inte sjunker ner till att bli bara tomma ord. Varje kränkning av vår neutralitet måste kunna avvisas, om vårt land skall kunna skyddas från att förvandlas till krigsskådeplats, vilket vore det värsta öde som skulle kunna drabba oss. Därför är det också viktigt med inte bara ett effektivt försvar — jag säger detta i

anslutning till sista delen av herr Heckschers anförande — utan även med fortsatt enighet kring försvaret.

Det blir väl nästa försvarsutredning — som snart tillsättes — som får ta ställning till dessa frågor, men jag vill redan nu säga, i anslutning till vad som här framhållits och med hänsyn till påfrestningarna på den senaste försvarsutredningen, att om vi skall kunna vidmakthålla den nuvarande enigheten om försvaret, så krävs det verkligen god vilja från alla håll, både från majoriteten och minoriteten. Den saken vill jag betona med skärpa.

Hittills har vi tack vare god vilja kunnat stärka vår beredskap avsevärt. Detta framgick också av statsministerns redogörelse. Det är en faktor som skänker trygghet inåt, för vårt eget folk, men även utåt, för fred och stabilitet i vårt hörn av världen. Det är av omistligt värde. Då kan vi möta en skärpt situation med det lugn och med den fattning som visats denna gång. Vi slipper då panikartad forcering och blir i stånd att reagera med sans och måtta, även då spänningen stiger ute i världen.

Herr HANSSON i Skegrie (cp):

Herr talman! Vi har ofta framhållit att försvarsfrågan bör hållas över partierna, och vårt lands frihet och oberoende är ju samma livsfråga för oss alla. I ett läge som det nuvarande, när den utrikespolitiska spänningen har ökat nära vårt lands gränser, bör det vara särskilt angeläget att understryka vår enighet och fasta vilja beträffande försvaret.

Vår krigsmakt är inte avsedd att användas för angrepp mot någon annan stat. Den skall utgöra ett betryggande försvar mot en angripare, om en sådan skulle ofreda vårt land. Detta måste göras klart åt alla håll på sådant sätt att vi blir trodda på vårt ord. Vår alliansfria utrikespolitik måste vara fast och konsekvent i alla avseenden.

I en TV-intervju för någon tid sedan

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

över ämnet »Norden i det kalla kriget» anförde en militärt sakkunnig att vår försvarsmakt måste vara av sådan betydelse att man på båda sidor vill undvika att få den som motståndare. Jag anser också att detta bör vara en målsättning för oss. Vi vill ha en försvarsmakt, som är tillräckligt stark för att försvara vårt land och som, hoppas vi, just därigenom skall kunna fylla sitt ändamål utan att behöva insättas i strid. Man kan väl säga att vår beredskap fyllde detta syfte under förra världskriget, i varje fall under krigets senare del.

Vi önskar alla att vår försvarsberedskap hålles så hög som våra resurser medger och hänsynen till andra viktiga behov tillåter. Jag tycker att interpellanten har målat vår situation i onödigt mörka färger. Det svar statsministern här lämnat ger, såvitt jag kan bedöma, ingen anledning till pessimism. Några större meningsskiljaktigheter om försvarsberedskapen har det heller inte varit i riksdagen under senare år. De mindre meningsbrytningar som förekommit har inte varit av betydelse i vad gäller vår militära styrka och försvarskraft. Våra försvarskostnader har också i stora drag kunnat fastställas i enighet de demokratiska partierna emellan. Och skulle vi råka in i samma situation som 1939, så kommer utan tvekan alla demokratiska partier att vara lika beredda att vidta samma förstärkning av försvarsberedskapen som under krigsåren.

Jag delar helt interpellantens mening att vår beredskap i nuvarande kritiska utrikespolitiska läge inte på någon punkt får eftersättas. Vi måste i alla avseenden eftersträva en god beredskap. Det gäller inte bara den militära beredskapen utan även, som här har påpekats, den ekonomiska: livsmedelsförsörjningen, bränslelagringen och allt sådant som är oundgängligen nödvändigt för att vi skall klara oss vid en avspärrning. Våra ekonomiska resurser

är glädjande nog sådana, att vi, om det skulle visa sig erforderligt, bör kunna höja försvarsberedskapen ytterligare utan att det behöver kännas som någon större belastning. Vi kan säkerligen räkna med en betryggande majoritet i riksdagen, om situationen skulle bli sådan, att försvarsutgifterna måste ökas.

I interpellationssvaret påpekades mycket riktigt att totalförsvaret är uppbyggt av många delar, inte bara av det militära försvaret utan även av civilförsvaret, det psykologiska försvaret, de frivilliga försvarsorganisationerna m. m. I debatten har det också givits ganska stort utrymme åt civilförsvaret och dess möjligheter att lösa sina uppgifter. För min del vill jag beteckna statsministerns svar också i det avseendet som relativt tillfredsställande. Men man måste också notera det faktum, att man, som statsministern påpekar, när det gäller civilförsvaret inte har samma möjligheter som i fråga om det militära att på förhand pröva dess effektivitet, att undersöka hur det fungerar vid de och de tänkta tillfällena. Men när man kritiserar civilförsvarets möjligheter att klara en snabbutrymning av våra tätorter, framför allt de större, blir det för många kritiker en självkritik. Från centerpartiets sida har vi vid flera tillfällen här i riksdagen, när bostadspolitiken och lokaliseringpolitiken diskuterats, framhållit faran av att låta våra stora tätorter växa ohämmat. Den nuvarande bostadspolitiken leder till en anhopning i stora tätorter och samtidigt till en decimering av befolkningen på landsbygden och i de mindre tätorterna. Den hittills förda lokaliseringpolitiken har inte heller kunnat förhindra denna ansvällning av stora befolkningscentra. I våra åsikter om vådan av stora befolkningskoncentrationer har vi ofta fått instämmanden från den militära sakkunskapen. Såvitt vi förstår går det inte att bestrida, att ju mer ett land tillåter befolkningsanhopningar i stora

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

tätorter, ju mer ökar man landets sårbarhet för det moderna krigets vapen och taktik. Landet blir därtill känsligare för hotelser utifrån samtidigt som man försvagar folkets motståndskraft och uthållighet.

När det gäller beredskapen på livsmedelsområdet framhåller visserligen statsministern att vi håller på att organisera en lagring. Jag har tidigare varnat för — och jag vill upprepa det — att man sätter alltför stor tilltro till möjligheterna att trygga vår beredskap genom lagring. Vill man hålla vår motståndskraft stark är det nog nödvändigt att se till att det finns en tillfredsställande försörjning med livsmedel. Ett folk som svälter mister lätt sin försvarsvilja och sin motståndskraft. Här ligger, som vi så ofta påpekat från centerpartiets sida, jordbrukets stora betydelse för försvaret. Och det synes som om den påminnelsen inte kan göras för ofta! Låter vi försörjningsberedskapen bli för låg, tar det lång tid innan den kan byggas upp igen. Den bästa beredskapen ligger i ett produktionskraftigt jordbruk. Jag har i en tidigare debatt — det gällde Europamarknaden — framhållit att om vi försummar livsmedelsförsörjningen så kan vår neutralitet bli tidsbegränsad.

Det är gott och väl att den materiella beredskapen — som det framhålles i interpellationssvaret — är god. Men för att vi skall kunna bjuda ett effektivt motstånd måste det finnas en sak till, nämligen *vilja* till försvar hos folket, och det är någonting som inte kan skaffas för pengar. Det har ibland sagts, att försvarsviljan skulle ha avtrubbats genom vår långa fredstid. Jag tror att det är felaktigt att säga så, vilket exempel från det senaste världskriget bevisar. Angreppet på Finland väckte på en gång det svenska folkets försvarsvilja. Denna tog sig uttryck bl. a. i en offervilja som kanske är utan motstycke. Orsaken var inte minst det exempel som det finska folket gav genom sitt

spontana och fasta motstånd mot an-griparen.

Förmågan att bjuda ett effektivt motstånd grundar sig främst på den inneboende viljan till försvar, och försvarsviljan i sin tur beror till mycket stor del på tilltron till den egna förmågan att göra effektivt motstånd. — I det avseendet, det medger jag gärna, var interpellationssvaret positivt. — Det är därför det är nödvändigt att vårt politiska uppträdande är sådant att det stöder den självbevarelsedrift som främst driver fram försvarsviljan.

Huruvida det psykologiska försvaret är tillräckligt rustat för dessa uppgifter undandrar sig mitt bedömande. Jag vill bara understryka betydelsen av att denna del av beredskapen inte försummas. Även om motståndsviljan svetsas samman först när det verkligen blir allvar, är det dock nödvändigt att ständigt göra klart för vårt folk vilka oförytterliga värden vi äger i vår frihet och i vårt oberoende och vad förlusten av dessa i verkligheten skulle innebära. Alltför många är kanske bekymmerslöst omedvetna om den förändring i de totala livsbetingelserna som en bristande försvarsvilja kan leda till.

Det är emellertid inte de många orden från myndigheterna som främst skapar den nödvändiga och självklara försvarsandan hos folket. Det är i stället de konkreta exemplen på målmedveten sammanhållning kring allt som skapar underlaget för vår försvarsberedskap och vår försvarsstyrka: det är vår enighet ovanför partistriderna, enigheten om att vår frihet är värd att försvaras, att den kan försvaras och att den därför skall försvaras.

Herr **HECKSCHER** (h) kort genmäle:

Herr talman! Det kanske behövs ett förtydligande, eftersom jag inte riktigt förstår vad herr Hansson i Skegrie menar, när han talar om att jag hade målat det hela i alltför mörka färger. Det

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

föreföll, av statsministerns replik på mitt anförande att döma, som om det mellan honom och mig därvidlag inte fanns någon meningsskiljaktighet. Det finns ju också i själva interpellationssvaret en del kritiska uttalanden. Där talas t. ex. beträffande ett viktigt avsnitt av civilförsvaret om att beredskapen är ofullständig och ojämn. Där säges beträffande befästningar att behoven i betydande utsträckning inte är tillgodosedda. Uppenbarligen är beredskapen inte bättre än tämligen god, vilket just var den beteckning som jag ville ge den.

Men låt oss — det var för att säga det som jag begärde ordet — ändå komma ihåg att det, som herr Hansson i Skegrie så riktigt säger, med all säkerhet inte finns skäl till pessimism. Den beredskap, vars bild framträder i interpellationssvaret, är en beredskap, som borde ge oss möjlighet till motstånd i varje läge. Detta betyder inte att vi skall kunna se på frågan utan allvar. Det krävs ytterligare förbättringar och förstärkningar av beredskapen, och därvidlag — det har herr Hansson i Skegrie rätt i — är det inte bara fråga om den rent materiella beredskapen utan också om den psykologiska beredskapen. Det psykologiska försvaret måste nämligen under alla förhållanden vara vad man kan kalla ett schweiziskt försvar, d. v. s. ett försvar där varje medborgare är beredd att göra en personlig insats — utan pessimism men också i medvetande om allvaret i de krav som ställs på honom.

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har fäst mig vid den nedvärdering av Sveriges försvar i vissa avseenden, som herr Heckscher i interpellationen gör sig skyldig till, när han säger att vår beredskap är låg under viss del av året. Det vill mycket till för att göra ett så bestämt påstående.

Interpellanten säger vidare, att regeringen inte har hållit takten i utbyggnaden av befästningsanläggningar; han nämner namnet på en befästning som inte har blivit fullt utbyggd och säger att vårt kustförsvar lider svårt av detta. I fråga om utrustningen av civilförsvaret sägs bl. a., att vi saknar tillräcklig erfarenhet om hur en utrymning skall planläggas.

Det finns nog många som tacksamt noterar sådana nedvärderingar av Sveriges försvar.

I mitt anförande tillmätte jag det psykologiska försvaret ganska stor betydelse, inte minst i dess uppgift att väcka försvarsviljan hos folket — att få folket att tro på Sveriges försvarsmöjligheter. När jag läste interpellationen, drog jag mig till minnes att herr Heckscher så sent som för två år sedan var chef för vårt psykologiska försvar. Detta förhållande stämmer inte riktigt med de negativa tongångarna i interpellationen.

Jag beklagar, herr talman, att jag har måst framföra denna polemik, men herr Heckscher begärde ett bestämt besked.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Den erfarenhet jag lyckades förvärva under det arbete som herr Hansson i Skegrie berörde var att man inte skulle smussla, utan att man skulle vara uppriktigt. Det är inte ägnat att försämra beredskapen om man gör klart för folk att det finns brister i den. Att vår beredskap är låg under en viss årstid, att Musköbasen inte byggts ut efter planerna och att man saknar tillräckliga erfarenheter av utrymningsverksamheten är saker som framgår icke minst av riksdagstrycket. Det kan på den punkten inte vara fråga om några hemligheter. Uppriktighet, herr talman, tror jag är det viktigaste och bästa momentet i det psykologiska försvaret, uppriktighet både när det gäller det som är bra och det som är mindre bra.

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp):

Herr talman! Regeringen och de demokratiska partierna i riksdagen är ense om den utrikespolitiska målsättningen. De är ense om att försvaret skall ha en sådan styrka, att vårt politiska oberoende respekteras av stormakterna. Förutsättningarna för vidmakthållande av ett effektivt försvar är att denna del av den offentliga sektorn erhåller erforderliga anslag och att ändamålsenliga planeringsåtgärder för krigsmakten vidtages.

Försvarsfrågan har sedan samlingsregeringens tid höjts över de politiska partistriderna, en glädjande motsats till 1930-talets upprivande försvarsstrider. Statsministern har i dag gjort ett klarläggande och realistiskt inlägg här i riksdagen om vår beredskap.

Ett starkt försvar är ett nödvändigt stöd för vår alliansfria utrikespolitiska inställning och för möjligheterna att behålla vår neutralitet intakt vid ett eventuellt stormaktskrig. Sverige har ett strategiskt utsatt läge, och stora risker föreligger för vår neutralitet genom vårt lands läge mellan öst och väst. Nordens problem i Östersjön och särskilt östersjöutloppen och Öresund har kommit i den storpolitiska blickpunkten.

Det svenska försvarets huvuduppgift i händelse av krig blir att hålla våra förbindelser med yttervärlden öppna. Trafiken över haven är av fundamental betydelse för vår försörjning, då vår lagerhållning endast har begränsad räckvidd. Importen av flytande bränslen och andra viktiga produkter för vårt försvar, för transportväsendet och för folkförsörjningen är ett livsvillkor för vår existens som neutral stat.

Från sakkunnigt håll har dessa problem tagits upp till debatt i Ny militär tidskrift, vars argument här refereras: »Vid ett krigsutbrott i Nord- och Mellaneuropa, där Sverige antingen håller sig neutralt eller dras in i kriget talar stor sannolikhet för att östersjöutloppen kommer att bli krigsskådeplats

och att båda parterna söker säkra dessa strategiskt viktiga områden för egna syften, vilket skulle innebära att utloppen korkades till och att Sverige den vägen inte kunde uppehålla sjöförbindelserna med utlandet, och då återstår hamnarna på västkusten som inkörsöppningar för importvaror.»

Liknande synpunkter framfördes i riksdagen redan år 1951. En grupp skånska riksdagsledamöter från olika partier motsatte sig det besparingskrav, som gick ut på att Öresunds marindistrikt skulle dras in. Vi motionärer framhöll då liksom militärsakkunskapen år 1961 vilken betydelse vattenområdena vid östersjöutloppen och kontrollen över Östersjön har från strategisk synpunkt. Dessa problem har även under fredstid en ofantlig betydelse och bör på nytt uppmärksammas av regeringen.

Vid en tänkbar skärpning av det utrikespolitiska läget i norra Europa är det ett angeläget beredskapskrav att vi är rustade för alla eventualiteter. Med den risk för blixtkrig som den nutida krigsföringstekniken innebär bör vårt försvar vara väl rustat mot kupper, minutläggningar, fallskärmsjägerattacker, fartygsspärrar och liknande åtgärder. Statsministerns svar angående kuppberedskapen gav ett lugnande besked.

I detta sammanhang vill jag emellertid peka på den svenska marina organisationen i Öresund. Det finns flera skäl som talar för att de båda stormaktsblocken kan vara intresserade av att behärska svenska sidan av Öresund. Även om vårt land icke kommer att delta som krigförande stat, krävs med hänsyn till vår alliansfria utrikespolitik och nödvändigheten av att kunna upprätthålla en strikt neutralitet stridskrafter bl. a. för övervakning av Öresund samt farvattnen nord och syd därom. Från beredskapsynpunkt är det angeläget att dessa farvatten i och kring Öresund kontinuerligt kan övervakas redan under fredstid.

Öresund är en av världens mest tra-

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

fikerade farleder och måste bevakas effektivt. Passage av örlogsfartyg förekommer relativt ofta. Att minska denna bevakningstjänst såsom skett under 1950-talet är inte försvarbart. Därtill kommer att lots- och tullverkens rapporttjänst minskats genom rationaliseringsåtgärder.

Genom Öresund kommer också en ström av handels- och fiskefartyg, till stor del från öststaterna. För inte så länge sedan ankrade två ryska statsfartyg i Lommabukten utan diplomatiskt tillstånd, detta utan att våra myndigheter hade möjlighet att ingripa på annat sätt än genom att dit sända ett tullbevakningsfartyg.

Jag vill i denna debatt även nämna en annan viktig fråga. Det är ett obestriddigt faktum, att stormakterna aldrig tillförne offrat så mycket på sin underhållstjänst som under det kalla krigets dagar. De anslag, som nämndes i inrikesministerns anförande vid en interpellationsdebatt i riksdagen för ett par år sedan, är relativt små när det gäller den organisation inom det svenska polisväsendet som sysslar med de landsskadliga spionbrottens bekämpande. Det är stora värden som här står på spel för vårt folk och för vårt land. Även på detta område väddar jag till regeringen att med uppmärksamhet följa utvecklingen.

Herr talman! Vi lever i en orolig värld, och de politiska störningarna är olycksbådande i såväl Asien, Afrika som Latinamerika. Vi har också på nära håll krigsmoln från berlinkrisens horisont. Östersjöområdet har förts in i blickpunkten genom den ryska noten till Finland. Vårt land ligger som en buffertstat mellan stormaktsblocken.

Det behövs för vår egen del en politisk samling. Trots motsättningarna på det inrikespolitiska området, beträffande Europamarknaden och senast i skattefrågan bör enighet kunna bevaras kring de utrikespolitiska frågorna. Läget är så allvarligt och så känsligt, att

det inte finns plats för inrikespolitiska brytningar. Mitt tidigare förord för en samlingsregering synes i dag vara än mera välmotiverat.

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Jag tänker bara göra några anmärkningar i anledning av interpellationen och svaret på den. Jag vill utan vidare säga, att jag helt gillar tonen i statsministerns svar på denna ganska märkliga interpellation. Däremot tror jag att det är ganska onödigt att utställa några växlar om vad det svenska folket skulle kunna komma att offra framdeles för militära ändamål. De beslut, som har fattats och de automatiska kostnadsstegringar som följer med dem, betyder att Sverige under 1960-talet kommer att satsa i runt tal 40 miljarder kronor för militära ändamål. Det motsvarar en 70 000-kronorsvilla för en halv miljon familjer eller en bil åt varannan svensk, om man översätter det till nuvarande köpkraft. Nöden har ingen lag, men min uppfattning är den, att så långt det hänger på pengar har Sverige en mycket hög militär beredskap och ett starkt försvar.

Statsministern berörde skriften »Om kriget kommer». Jag vågar kanske göra den stillsamma invändningen, att det hade varit bättre om man hade kostat på litet mera ord i den. Statsministern var rädd för att den inte skulle bli läst om den gjordes utförligare. Men om det bara är koncentrationen det hänger på kunde man ta bort exempelvis en del rena dumheter. Det är ju att sätta regeringen och de ansvariga myndigheterna ur funktion att i en skrift till hela svenska folket säga, att om i en viss situation ett besked om kapitulation kommer, så skall detta inte åtlydas och man skall inte tro det. Detta skapar ingen psykologisk beredskap. Det är ju ett tramp i klaveret. Jag hoppas att sådana där överlag av en i och för sig god ambition att ingjuta en stark vilja att försvara den

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

nationella oavhängigheten kommer att rättas till.

Herr Heckscher framställde i sin interpellation bilden av situationen 1939, när det andra världskriget började. Sedan anmälde herr Heckscher sin belåtenhet med statsministerns förklaring, att i de frågor där herr Heckscher gör särskilda invändningar skall vi låta det gå ungefär som hittills: de olika frågorna kommer i stort sett att lösas på den tid som är förutsatt. Herr Heckscher vill alltså inte ha någon särskild beredskap, om jag tolkade hans tal rätt. Vad har då inträffat från den 16 oktober till den 14 november som har skapat en sådan stämning av tillförsikt hos den nye högerledaren?

Man skall ju inte gripas av panik. Jag vill inte förneka att det finns tecken som kan inge oro, men jag vill inte av dessa dra den slutsatsen, att man skall ställa in det svenska folket på något slags krigsmässig beredskap som om varje dag nu kan vara den allra sista.

Herr statsministern har inte låtsats om motiveringen i herr Heckschers interpellation. Det var barmhärtigt gjort. Jag antar att det är ett uttryck för att han undrar hur en högerledare kan komma med så många dumheter som motivering för att ställa en i och för sig mycket allvarlig fråga. När herr Heckscher där skildrar vad som är aktuellt och motiverar särskilda beredskapsåtgärder kommer jag att tänka på ett par ting. I går återgav man i televisionen någon sorts utrikespolitisk sakkunnigs uppfattning om orsaken till all oro och alla konflikter ute i världen. Jag läste ut att sådana händelser som uttrycks med namnen Korea, Vietnam, Laos, Kongo, Algeriet, Suez o. s. v. beror på motsättningar inom det s. k. östblocket.

Riktigt på det sättet skrev ju inte herr Heckscher. Man kan tycka att det är synd om det svenska folket som skall matas med en sådan sakkunskap och med sådana åsikter, avsedda som för-

klaring till det som sker i dagens värld. Men det herr Heckscher kommer med är inte bättre. Han jämför Hitler och Chrustjov. Hitler var ju en mycket populär person i högerpartiet under 1930-talet. Han jämför Danzig och Berlin, men vad finns det att jämföra där? Han talar om den fria världen och syftar naturligtvis på Tsjiang Kaj-sjeks Formosa Francos Spanien, de Gaulles Frankrike, som för krig i Algeriet, och Salazars Portugal. Jag antar att de inräknas i den fria värld herr Heckscher talar om.

När jag läste detta kom jag att tänka på Martin Kochs Timmerdalen, där han skildrar sekreteraren i nykterhetslogen Vattendroppen som skrev protokoll efter uppfattning. Detta protokoll innebär ungefär att »Andersson var ovederhäftig och okunnig, men Pettersson var mycket klyftig och vederhäftig». Sekreteraren undertecknade protokollet »efter uppfattning». Jag tycker att herr Heckschers beskrivning av vad som sker och av orsaken till det påminner om denna sekreterare Amanda Boman hos Martin Koch.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Herr Hagberg tyckte att vår broschyr »Om kriget kommer» är fåordig. Det beror naturligtvis på vilka pretentioner man har. Herr Hagberg kommer ju från en mycket uppmärksam kongress där huvudtalaren använde sju timmar för ett anförande. Går man ut från sådana förhållanden kan man naturligtvis säga, att vår lilla skrift är fåordig.

Broschyren har emellertid inte minst avsett att söka stimulera till självverksamhet, till att förmå människorna att ägna sig åt självskyddsutbildning. Det har också visat sig att den i detta avseende har fyllt en utomordentligt stor uppgift. Intresset för självskyddsutbildningen har under den allra senaste tiden nått sådan omfattning att vi inte med de medel som vi haft till förfogande har

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

kunnat klara situationen, utan regeringen har måst anvisa ytterligare en halv miljon kronor för att all den kursverksamhet som här är möjlig skall kunna tillgodoses. Det tycker vi är bra. Det visar att de enskilda människorna förstår och känner vad som ankommer på dem själva. I den debatt, som har förekommit här om vårt psykologiska försvar, skall vi lägga märke till detta såsom en mycket positiv faktor.

Jag vill ge ett par kompletterande uppgifter beträffande civilförsvaret. Det har sagts att denna del av vårt totala försvar kanske är den minst rustade. Å andra sidan har det ju här enstämmigt givits uttryck för att utrymningsplanläggningen nu är så långt kommen, att vi kan beteckna den som inte bara tämligen god utan som god. Jag vill understryka att en i dagarna företagen inspektion i Jönköpings län bekräftar uppfattningen, att organisationen kan fungera och utrymningen genomföras såsom man tänkt sig.

Skyddsrumbeståndet är relativt hyggligt. Utbyggnaden pågår. Vår sjukvårdsberedskap är mycket god. Organisationen för den skadeavhjälpande verksamheten har vi ännu inte kunnat bygga ut så som vi kanske skulle ha önskat, men det har samband med att beslutet fattades år 1959 och i första hand gällde att lägga den organisatoriska grunden för hela den skadeavhjälpande verksamheten.

Vi är i dag i den situationen, att de allra flesta av de grundläggande förutsättningarna för den vidare utformningen av den skadeavhjälpande organisationen är för handen. Vi vet hur organisationens olika delar bör se ut, hur de skall vara sammansatta och vilken utrustning de bör ha. Vi känner arbetsformer och lämplig taktik vid räddnings- och eldsläckningsarbete, första hjälpen o. s. v. Vi har utformat de planer som skall tillämpas vid utbildning för olika befattningar inom organisationen. För utbildningen erforders

liga lärare och administrativ personal är i allt väsentligt anställda, varför utbildningsapparaten även personellt sett är väl utbyggd.

Vad beträffar erforderliga medel för utbildningsverksamhet i den omfattning som kapaciteten hos skolorna medger, så kommer medgivande att lämnas att innevarande budgetår överskrida de anvisade medlen med 2 miljoner kronor. Däri ligger också medgivande att utöka de regionala fältskolorna med två provisoriska skolor för att kunna intensifiera viktig befälsutbildning. I detta sammanhang vill jag säga till herr Ståhl, som efterlyste ytterligare en skola: Genom att vi nu anordnar två provisoriska skolor får vi fem skolor i stället för ursprungligen tänkta fyra skolor.

För att det i det uppbyggnadsskede, där civilförsvaret nu befinner sig, skall finnas personalmässiga resurser för skyndsamt anskaffning av viktig materiel kommer civilförsvarsstyrelsen att få beställningsbemyndigande för inköp av materiel eller bemyndigande att inköpa materiel med anlitan av befintliga reservationer till ett belopp av 8 miljoner kronor. Det är detta som åsyftades när statsministern i sin replik talade om det beslut som vid den senaste konseljen fattats beträffande beredskapsåtgärder inom detta område. Det gäller här beställningar av brandskyddsmateriel, materiel för undsättningskårer o. s. v. Det steg som därvid tagits innebär att vi — i stället för att enligt riksdagens medgivande anskaffa materiel under innevarande budgetår till två undsättningskårer — skall lägga upp beställningar för materiel till fyra undsättningskårer.

Vi har också i beredskapssyfte förstärkt civilförsvarsstyrelsens personella resurser både på det centrala och det lokala planet. Civilbefälhavarna har fått förstärkning av sin personal och inom länsstyrelserna sker det också en förstärkning av de personella resurserna.

På område efter område, där det vi-

Svar på interpellation ang. den svenska försvarsberedskapen

sat sig möjligt att göra en forcering, har det fattats beslut om en sådan inom ramen för ett sammanlagt belopp av cirka 25 miljoner kronor. Dels tar vi dessa pengar från befintliga reservationer, dels kommer vi att äska medel på tilläggsstat vid nästa riksdags början.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Jag vill först uttrycka min tillfredsställelse över de upplysningar rörande utbyggnaden av civilförsvaret som inrikesministern här lämnat. För en enskild riksdagsman är det svårt att dagligen hålla sig à jour med vad som händer, och det är glädjande att av de lämnade upplysningarna kunna konstatera, att det har skett en ytterligare förstärkning av den beredskap vi nu diskuterar.

Det var egentligen herr Hagbergs anförande som uppkallade mig, inte till att göra någon replik — det är, som kammaren väl vet, ganska meningslöst — utan för att ge uttryck åt en reflexion.

Det är ändå rätt märkligt att herr Hagbergs förtrytelse över innehållet i skriften »Om kriget kommer» främst riktas mot den punkt, som innebär en uppmaning till svenska folket att inte tro på ett radio- eller annat meddelande, att Sverige skulle ha kapitulerat. Herr Hagberg vill tydligen att svenska folket skulle tro på ett sådant meddelande.

Detta herr Hagbergs uttalande är mer avslöjande än han kanske själv inser.

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Men tänk, herr Ståhl, om Sverige skulle komma i den belägenheten, att regeringen måste skicka ut ett meddelande om att vi inte kan kämpa vidare. Skall då svenska folket vägra tro på detta?

Det är den sidan av saken som jag har velat fästa uppmärksamheten på. I något i och för sig vällovligt syfte att varna mot den panik och ryktesspridning, som en fiende under krig kan för-

söka åstadkomma, sågar man liksom av sig själv och berövar sig sin trovärdighet inför folket, ifall det skulle bli en sådan situation att Sverige måste kapitulera. Det finns väl inte något land i världen, där man kan säga: »Om det skulle bli krig, kommer i varje fall inte vårt land att kapitulera.» Det finns för näraliggande erfarenheter för att någon skulle vilja påstå något sådant.

Därmed tror jag också att jag har svarat statsrådet Johansson på vad han sagt. Jag förstår den goda avsikten, men jag tror att regeringen i nästa publikation, som avser att ge svenska folket orientering om hur man skall uppträda i händelse av ett krig, kommer att ta tillbaka den uppmaning jag talat om. Det är nog flera än kommunisterna som har undrat om sådana generella anvisningar verkligen kan vara hållbara i vilken situation som helst.

Därutöver vill jag bara till statsrådet Johansson säga — inte för att det har någonting med den här frågan att göra — att den kongress som jag nyligen besökte ställde mycket optimistiska perspektiv i fråga om möjligheterna att bevara freden.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5

Föredrogos var efter annan och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner:

nr 189, angående ändrad organisation av postbanken, och

nr 197, angående avtal med Örebro läns landsting om driften av Mellringe sjukhus i Örebro.

§ 6

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 145—156, bevillningsutskottets betänkanden nr 70 och 73, andra lagutskottets utlåtanden och memorial nr 56, 57, 61 och 63—65 samt tredje lagutskottets utlåtande nr 30.

Interpellation ang. folkhögskolans framtida ställning och utformning

§ 7

Föredrogs den av herr *Antonsson* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående lagstiftningen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 8

Interpellation ang. folkhögskolans framtida ställning och utformning

Ordet lämnades på begäran till

Herr **KÄLLSTAD** (fp), som yttrade:

Herr talman! Enligt betänkande av givet av 1957 års skolberedning om grundskolan kommer ett väsentligt nytt inslag i bilden av framtidens svenska skolväsen att utgöras av de föreslagna frivilliga, kommunala fackskolorna, vilka skall vara tvååriga. Kommun som så vill skall fr. o. m. hösten 1963 försöksvis kunna starta fackskola.

Från folkhögskolehåll har viss oro förmärkts med tanke på folkhögskolans framtida ställning i skolväsendet särskilt med anledning av de föreslagna fackskolorna. Inrättandet av fackskolor ses som ett aktivt bidrag i den framtida gymnasiepolitiken, men den berör också folkhögskolans ställning, en fråga som emellertid endast ytligt behandlas i beredningens betänkande.

Den nya typ av skolor som beredningen föreslår är fackskolor med fyra olika utbildningsvägar, en humanistisk, en teknisk, en merkantil och en social-ekonomisk. Till dessa fackskolor skall grundskolans elever ha omedelbart tillträde efter klass 9. I förhållande till folkhögskolorna intresserar oss här närmast den humanistiska och den social-ekonomiska, då dessa båda fackskolors utbildning och folkhögskolans till viss grad är jämförbar.

Den humanistiska fackskolans syfte skall vara att ge kunskap om människans situation i våra dagar och i gången tid och skall sträva efter att ge eleverna tillfälle till allsidig mänsklig utveckling. Även viss naturvetenskaplig orientering skall ges. Den skall vara allmänbildande och inte yrkesinriktad.

Den social-ekonomiska fackskolan tar främst sikte på vissa i vid bemärkelse servicebetonade yrken, där det bl. a. kräves god allmänbildningsnivå, god samhällskänedom, förståelse och intresse för andra människor, förmåga till samarbete och organisation. Bland de skolor som hitintills stått till buds för sådan utbildning nämner beredningen bl. a. folkhögskolan. Vissa folkhögskolor har också en ämnesinriktning som tangerar vad beredningen avser med den merkantila fackskolan. Medan folkhögskolan är betygsfri skall däremot resp. fackskolor ge fackskolekompetens.

I den korta översikt av folkhögskolans framtida ställning, som beredningen ger, framhålls att folkhögskolans dubbla uppgift att dels ge medborgerlig och personlig bildning och dels tillgodose ett visst yrkesmässigt utbildningsbehov fortfarande är av stor betydelse. Samtidigt framhålls emellertid, att uppgiften att tillgodose utbildningsbehovet kan beräknas komma att avtaga i samma takt som yrkes- och fackskoleutbildningen bygges ut. Beredningen ifrågasätter, om inte tills klarhet vunnits en viss återhållsamhet bör iakttagas i fråga om medgivande av statsbidrag till nya folkhögskolor med undantag av dem som påbörjat sin verksamhet. En väsentlig del av folkhögskolornas undervisning med viss hänsyn till elevernas utbildningsplaner bortfaller sannolikt i samband med fack- och yrkesskolornas utbyggnad, heter det. De nya fackskolorna kommer i det framtida skolväsendet att erbjuda bättre utbildningsmöjligheter än folkhögskolan för dem som vill grundlägga viss yrkesutbildning.

Av det sagda torde framgå att bered-

Interpellation ang. behandlingen av utlänningsärenden

ningen menar, att i en framtid folkhögskolan icke längre behöver fylla vissa utbildningsuppgifter som den hitintills fyllt. På folkhögskolehåll har man med anledning härav vågat den gissningen, att mot slutet av 1970-talet det endast skulle finnas behov av 30—40 folkhögskolor, om beredningens program genomföres i oförändrat skick.

Trots att folkhögskolans framtida ställning synes allvarligt hotad av de framlagda planerna, uttalar beredningen sin respekt för folkhögskolans betydelse. Den skall i framtiden odelat få ägna sig åt en central uppgift, dess huvuduppgift: att ge medborgerlig och personlig bildning. Beredningen tycks också förutsätta, att denna synpunkt och icke den yrkesförberedande särskilt skall beaktas vid prövning av frågan om statsbidrag till nya folkhögskolor. Folkhögskolans betydelsefulla uppgift i framtiden skulle främst ligga på »ett högre personlighetsfostrande plan». Att detta är väsentligt skall här icke bestridas, men att elever från en betygsfri skola får svårt att hävda sig i konkurrensen med elever från en kompetensgivande fackskola, särskilt den humanistiska och den social-ekonomiska fackskolan, torde vara givet.

Av det sagda framgår, att folkhögskolans framtida ställning i skolväsendet är oklar. Någon representant för folkhögskolan har icke heller suttit med i beredningen, trots att den behandlat för folkhögskolan viktiga frågor.

Beredningen föreslår, att en mindre grupp av sakkunniga skall tillkallas för att göra en överarbetning av läroplansförslaget för fackskolorna och beakta synpunkter och förslag som kommer fram under remisstiden. Här borde det onekligen vara möjligt att få folkhögskolan representerad.

Med stöd av det ovan anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få ställa följande frågor:

1. Delar herr statsrådet uppfattning-

en, att folkhögskolan även efter tillkomsten av de planerade fackskolorna kommer att bibehålla sin betydelsefulla uppgift?

2. Är herr statsrådet villig att låta folkhögskolan bli representerad i den expertgrupp, som föreslagits av skolberedningen för att överarbeta fackskolornas läroplansförslag, samt därvid låta folkhögskolornas utbildning vägas mot det kompetensvärde som fackskolornas utbildning avses ge?

3. Vill herr statsrådet med anledning av de planerade fackskolorna vidtaga en skyndsamt utredning om folkhögskolans framtida ställning och utformning i skolväsendet och därvid med beaktande av folkhögskolornas erfarenheter särskilt undersöka folkhögskolornas möjligheter att vara ett positivt alternativ till framför allt den humanistiska fackskolan och den social-ekonomiska fackskolan?

Denna anhållan bordlades.

§ 9

Interpellation ang. behandlingen av utlänningsärenden

Ordet lämnades på begäran till

Herr **HOLMBERG (k)**, som yttrade:

Herr talman! En politisk flykting, Miguel Graca från den portugisiska kolonien San Tomé, har en tid vistats i Sverige. Nyligen beslöt utlänningskommissionen att utvisa honom, och detta beslut lär baseras på att Miguel Graca haft en utomäktenskaplig förbindelse med en svensk kvinna. Hur det förhåller sig därmed vet ingen på grund av att ärendet hemligstämplats. Miguel Graca har inte själv fått något besked om anledningen till utvisningen. Det är däremot tydligt att förpassning ur riket skulle ha fått mycket allvarliga följder för Miguel Graca. Särskilt om han kommit i händerna på portugisiska myndigheter eller någon annan fascistisk regim kunde det ha gällt hans liv.

Interpellation ang. vissa reservtelegrafexpeditörers pensionsrätt

Sedan utlänningsnämnden, som är ett rådgivande organ åt utlänningskommissionen, numera har ändrat mening om fallet Miguel Graca, bör man kunna räkna med att även utlänningskommissionen frångår sitt tidigare beslut.

Men saken kan inte anses utagerad därmed. Nuvarande former för behandling av utlänningsärenden är uppenbarligen inte tillfredsställande. Oron för vad som inträffat i fallet Miguel Graca förstärks också av tidigare händelser.

Under hänvisning till vad sålunda anförts hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få ställa följande fråga:

Avser statsrådet att vidtaga någon ändring av direktiven och formerna för behandling av utlänningsärenden?

Denna anhållan bordlades.

§ 10

Interpellation ang. vissa reservtelegrafexpeditörers pensionsrätt

Ordet lämnades på begäran till

Fröken **ELMÉN (fp)**, som yttrade:

Herr talman! Enligt kungl. brev den 12 maj 1961 skall s. k. reservtelegrafexpeditörer (tidigare reservtelegrafister) bli delaktiga av statens allmänna tjänstepensionsreglemente. Dessa har tidigare icke haft rätt att uppbära någon pension.

Befattningen som reservtelegrafexpeditör innebär att vederbörande förbinder sig att i första hand tjänstgöra minst 60 dagar per år men att vid behov även åtaga sig tjänstgöring därutöver. I regel gäller ingen särskild tjänstgöringstid för denna personal, utan den inkallas med kort varsel när tillfälliga vakanser uppstår eller vid särskilt kraftig arbetsbelastning. Detta innebär, att reservtelegrafexpeditörerna i första hand anlitas under tider, då den ordinarie personalen har sina semestrar

eller i samband med söndagar och andra helger.

Även om tjänstgöringstiden för denna personal alltså kan vara ganska kort innebär befattningen en påtaglig bundenhet, då vederbörande i varje fall för de 60 stipulerade dagarna ständigt måste stå till förfogande och inte har rätt att utan speciella skäl frånsäga sig tjänstgöring.

Mot denna bakgrund är det ganska anmärkningsvärt, att det dröjt ända till i år, innan pensionsfrågan har lösts för denna grupp. Även om man nu med tillfredsställelse alltså kan notera, att denna orättvisa undanröjts, kan dock ifrågasättas, om inte den nu införda pensionsrätten, som avses gälla endast personal som nu är i tjänst, borde utsträckas att omfatta även avgången personal. Kostnaderna för en sådan utvidgning av pensionsrätten kan inte bli avsevärda, då det endast rör sig om ett relativt litet antal personer. Den utsträckt rätten kan också utformas så, att pension endast utgår till den som särskilt ansöker därom.

Med stöd av vad jag ovan anfört anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för civildepartementet få framställa följande fråga:

Vill herr statsrådet medverka till att de bestämmelser om pension till s. k. reservtelegrafexpeditörer, som utfärdats i kungl. brev den 12 maj 1961 utsträcker att vid ansökan härom gälla även den personal, som nu inte är i tjänst men som tidigare tjänstgjort som reservtelegrafexpeditörer under minst den tid som nu skulle berättiga till pension?

Denna anhållan bordlades.

§ 11

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 357, i anledning av väckta motioner angående lydnadsföreskrifter vid permittering från allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare; och

nr 358, i anledning av väckta motioner angående skyddsarbetet inom försvaret, m. m.

§ 12

Anmälades, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen:

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 178, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), motionerna:

nr 850, av herr *Magnusson* i Borås m. fl., och

nr 851, av herrar *Palm* och *Darlin*; samt

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 194, angående medelsanvisning för iståndsättande av Sydostbrotrens fyranläggning, motionen nr 852, av herr *Larsson* i Umeå.

Dessa motioner bordlades.

§ 13

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.50.

In fidem
Sune K. Johansson

Onsdagen den 15 november

Kl. 10.00

§ 1

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökningar:

Till riksdagens andra kammare

Undertecknad anhåller härmed om befrielse från riksdagsarbetet under tiden 15—18 november 1961 för utrikes resa.

Stockholm den 14 november 1961

Torsten Nilsson

Till riksdagens andra kammare

Med anledning av deltagande i en studieresa till Mellersta Östern anhåller jag härmed om ledighet från riksdagsarbetet under tiden 20/11—8/12 1961.

Lidingö den 14 november 1961

Essen Lindahl

Kammaren biföll dessa ansökningar.

§ 2

Herr talmannen meddelade, att herr Björkänge, som vid kammarens sam-

manträde den 8 innevarande november med läkarintyg styrkt sig tills vidare vara hindrad att deltaga i riksdagsgöromålen, denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

§ 3

Föredrogos var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till bevillningsutskottet motionerna nr 850 och 851; samt

till statsutskottet motionen nr 852.

§ 4

Föredrogos den av herr *Källstad* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angående folkhögskolans framtida ställning och utformning.

Kammaren biföll denna anhållan.

Hemvärnets uniformsutrustning

§ 5

Föredrogs den av herr *Holmberg* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående behandlingen av utlänningsärenden.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 6

Föredrogs den av fröken *Elmén* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för civildepartementet angående vissa reservtelegrafexpeditörers pensionsrätt.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 7

Hemvärnets uniformsutrustning

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 145, i anledning av väckta motioner om hemvärnets uniformsutrustning.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr **SVENSSON** i Vä (cp):

Herr talman! Jag har tillsammans med några kamrater här vid riksdagens början väckt en motion där vi med vissa motiveringar har begärt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning angående en fullständig uniformsutrustning för hemvärdet och att förslag i ärendet skulle föreläggas 1962 års riksdag.

Statsutskottet, som har behandlat motionen, säger sig ha full förståelse för våra synpunkter, och det vill jag givetvis med tillfredsställelse konstatera. Arméintendenturförvaltningen, som har yttrat sig i ärendet, påpekar att det har skett tilldelning av s. k. permissionsutrustning till hemvärnschefer, kretshemvärnschefer och visst befäl vid hem-

värnsförbanden till ett antal av 2 800. Emellertid har det inte funnits möjligheter att tillgodose behovet av permissionsuniformer för manskapet i övrigt i den utsträckning som skulle ha varit önskvärt. Ett visst antal diagonaluniformer har kunnat lånas ut till hemvärnsmän vid tillfällen då utrustning med prydligare uniformer har varit behövlig.

Om vår motion skulle ha bifallits i full utsträckning, skulle det enligt gjorda beräkningar ha betytt en merkostnad på 30 miljoner kronor. Jag förstår mycket väl, herr talman, att det inte är lätt att skaka fram en sådan summa på en gång. Det har inte heller varit vår avsikt att så skulle ske. Emellertid har denna utrustning så pass stor betydelse att vi har velat fästa uppmärksamheten på att den behövs. Vad som kan göras bör göras så snart som möjligt.

Hemvärnets betydelse i vårt hemorts-försvar är stor. Det var med mycken glädje jag i går av interpellationssvaret konstaterade att man även på högsta ort synes ha förståelse för hemvärnets viktiga uppgifter i vårt totala försvar. Det är då enligt vår mening av mycket stor vikt att det intresse för hemvärdet som onekligen fanns från början bibehålls och utökas. Ur rekryterings- och trivselsynpunkt är det givetvis synnerligen angeläget att våra hemvärnsmän inte skall behöva känna sig satta på undantagsstat när det gäller en så väsentlig fråga som uniformsutrustningen.

Herr talman! Jag har intet yrkande, men jag har med detta velat fästa uppmärksamheten på att ett behov av bättre uniformsutrustning föreligger och på den betydelse det skulle ha för hemvärnets fortsatta verksamhet om en bättre utrustning med det snaraste kunde komma till stånd.

Herr **HAMILTON** (h):

Herr talman! Hade denna debatt kommit i gång i våras när motionen väcktes, skulle jag möjligen ha kunnat hålla med om att det finns vissa mindre be-

Rätt för folkhögskola att avge vitsord för elev

hov i hemvärdnet när det gäller permissionsuniformer. De är relativt måttliga och svarar inte på något sätt mot de ganska vittgående önskingar motionärerna har.

Efter femton års tjänst i hemvärdnet tycker jag att det närmast är genant att i dagens läge hålla en debatt om permissionsuniformer, när det är alldeles klart att om genomsnittshemvärnsmanen tillfrågas vad han helst vill ha, så **vill han ha ammunition**. Vi behöver mera övningsammunition och mera tunga vapen i organisationen. Det råder intet som helst tvivel om att detta är hemvärdnets viktigaste önskemål och behov i dag. Dessa uniformshistorier har vi inte råd till så länge som inte de av mig nämnda behoven är bättre tillgodosedda.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 8

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 146, i anledning av väckta motioner om inrättande av ett försvarsråd eller en försvarsnämnd för totalförsvaret,

nr 147, i anledning av väckt motion om förbättrad information till värnpliktiga underofficerare,

nr 148, i anledning av väckta motioner om förbättrade villkor för biblioteksverksamheten inom försvaret, och

nr 149, i anledning av väckta motioner om översyn av stödformerna inom det lägre undervisningsväsendet.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 9

Rätt för folkhögskola att avge vitsord för elev

Föredrogos statsutskottets utlåtande nr 150, i anledning av väckta motioner om viss rätt för folkhögskola att avge vitsord för elev.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr **JOHNSON** i Skoglösa (cp):

Herr talman! Såsom motionär i denna fråga vill jag anföra några synpunkter.

Den inskränkning, som genom riksdagsbeslutet 1957 gjordes i folkhögskolornas rätt att till sina elever utdela betyg, har på många håll väckt irritation och förvåning. Elever som efter genomgångna kurser i folkhögskola söker in till yrkesskolor etc. möts oftast av beskedet att deras vitsord icke kan jämföras med andra sökandes betyg, och så blir folkhögskoleeleverna ställda åt sidan. I bästa fall får de då från vederbörande skola rådet att såsom privatiser tendera vid någon realskola för att därigenom erhålla betyg som är jämförbara med andra sökandes.

Det har också från rektorer vid yrkesskolor uttalats förvåning över att man inte liksom tidigare skall ha möjlighet att jämföra folkhögskoleelevernas betyg med av andra skolor lämnade betyg. Man vitsordar, att det är synnerligen skötsamma och dugliga elever som kommer från folkhögskolorna, men framhåller att man under rådande förhållanden inte kan göra de jämförelser som behövs för en rättvis bedömning.

För ett par år sedan interPELLERADE jag inrikesministern angående sjuksköterskeskolornas sätt att vid intagningen bedöma folkhögskoleelevernas vitsord. Jag vill här intyga att på den kanten har det förekommit en viss förbättring, även om folkhögskoleelevernas ställning ännu är långt ifrån tillfredsställande. Många sjuksköterskeskolor ställer sig synnerligen negativa till dessa sökande.

Från en hel del yrkesskolors och utbildningsanstalters sida har man sålunda framhållit olägenheten av att det i detta sammanhang inte längre föreligger ett jämförelseförhållande av samma art som tidigare.

Om man inom skolväsendet i övrigt

Rätt för folkhögskola att avge vitsord för elev

gått in för avskaffandet av betyg eller i varje fall ett mindre värdesättande av dem, skulle jag ha varit den förste att acceptera att betygssättandet elimineras även för folkhögskolans del och att elevernas färdigheter, kunskaper och duglighet bedöms efter andra grunder. Men så är ju inte förhållandet. Vi känner alla till hur man vid intagningen till andra utbildningsanstalter räknar med tiondelar, t. o. m. hundradelar av poäng.

Jag kan därför inte inse annat än att det under nu rådande förhållanden skapats ett rätt stort handikapp för folkhögskolans elever.

Jag har i min motion inskränkt mig till att begära rätt för skolorna att i andra och tredje årskurserna utdela vitsord i de ämnen som kan vara aktuella för inträdesansökningar vid de fackskolor som kommer i fråga.

Jag tror mig med detta ha framlagt ett så smidigt förslag att det borde ha varit möjligt att acceptera det. Det innebär ju att det nuvarande förhållandet bibehålls i första årskursen, där väl de flesta eleverna går och varifrån man i regel inte har möjlighet att komma in vid andra utbildningsanstalter.

Efter min motions framläggande vid årets början har i varje fall några åtgärder vidtagits för att råda bot på nu rådande missförhållanden.

I utskottsutlåtandet påpekas att skolöverstyrelsen den 3 maj 1961 avlämnat ett yttrande i vilket den säger sig ha uppmärksamheten riktad på de frågor som berörs i motionerna och att den har för avsikt att hos Kungl. Maj:t begära en allsidig utredning av de frågor som sammanhänger med folkhögskolors rätt att utfärda betyg och andra skolors ovillighet att acceptera folkhögskolornas nuvarande vitsord. Det är med tacksamhet jag konstaterar att skolöverstyrelsen har tagit detta initiativ.

Jag skulle också vilja säga några ord om det yttrande som Svenska folkhögskolans lärarförening har avgivit. Man måste ha ganska vaga argument att åbe-

ropa när man som ett av de starkaste skälen här anför att ett beslut om medgivande för skolorna att tills vidare åt vissa elever utfärda intyg, avsedda att endast användas i visst sammanhang, och att tillmötesgå olika mottagande skolors skiftande krav på styrkt kompetens med nödvändighet måste leda till en svårtolkad författningstext. Svårare saker har man väl kunnat klara än att skriva en författningstext som skulle tillgodose dessa önskemål. Man skulle ju vad beträffar andra och tredje årskurserna kunna återgå till den gamla ordning som har tillämpats inom folkhögskolan under många, många år, nämligen att utfärda betyg i de ämnen där eleverna begär det. Jag tror inte det skulle vara någon nackdel vare sig för skolorna eller eleverna.

Jag vågar säga att ett mycket stort antal av rektorerna och lärarna vid våra folkhögskolor är synnerligen intresserade av att denna fråga löses på ett sådant sätt att man slipper de irritationsmoment som för närvarande uppstår.

När utskottet meddelar att skolöverstyrelsen den 3 juli i år hos Kungl. Maj:t har anhållit om en utredning beträffande både omfattningen och arten av de svårigheter som har uppstått i förevarande avseenden, skall jag inte, herr talman, nu ställa något yrkande. Men jag skulle vilja hemställa till Kungl. Maj:t och skolöverstyrelsen att de söker snarast möjligt ordna dessa angelägenheter på ett tillfredsställande sätt. Jag vill uttrycka förhoppningen att det inte skall behöva gå många år innan denna fråga löses — den har faktiskt skapat irritation och olägenheter som man inte skulle ha behövt ha på detta område.

I detta anförande instämde herr *Antonsson* (cp).

Herr **HAMMAR** (fp):

Herr talman! Även om jag inte helt kan ansluta mig till motionärens alla formuleringar, måste jag dock säga, att

Rätt för folkhögskola att avge vitsord för elev

den sak, som ligger bakom motionen, i hög grad är värd att beakta. Ärendet är till sin natur inte ett av de större, men för alla dem det angår, de folkhögskoleelever, som sökt in i andra skolor, är det av utomordentlig vikt.

För kammaren vill jag påpeka, att redan 1957 års folkhögskoleproposition uppmärksammade saken. Departementschefen anförde då att han hade »för avsikt att uppdraga åt skolöverstyrelsen att söka nå överenskommelse med de olika institutioner, vid vilka folkhögskoleelever brukar mottas för anställning eller vidare utbildning, så att ett avskaffande av de nu på vissa håll förekommande betygen icke medför någon försämring för folkhögskolans elever i konkurrensen om anställnings- och utbildningsmöjligheter». När vi nu i år får ett yttrande av skolöverstyrelsen, medger denna — den har bl. a. fått sina informationer från olika folkhögskolorektorer — att det verkligen inträffat att folkhögskoleelever inte vunnit inträde vid vissa fortbildningsanstalter, emedan de inte kunnat förete graderade betyg från sina folkhögskolekurser. Tre, fyra år efter propositionens framläggande konstaterar vi alltså att svårigheter faktiskt uppstått för ifrågakommande folkhögskoleelever.

Svårigheterna gäller kanske framför allt rörelseskolorna, som tar in ungefär hälften av folkhögskolornas elever. Dessa kan nämligen ligga i en helt annan del av landet än den fortbildningsanstalt det gäller, och denna känner då inte till folkhögskolans kapacitet. Helt anorlunda ligger det till med de landsingsägda folkhögskolorna. Om elever därifrån söker sig till landstingets egen sjuksköterskeskola, är ju folkhögskolan väl känd av den mottagande skolan.

I det yttrande som Svenska folkhögskolans lärarförening avgivit, säger man bl. a. att man vid en undersökning funnit, att majoriteten av folkhögskolans elever inte haft något att invända mot den nuvarande ordningen. Detta tycker

jag ligger i sakens natur, eftersom majoriteten av folkhögskolans elever i regel vänder tillbaka till sina förutvarande yrken eller liknande sysselsättningar. Än så länge är det, har jag funnit, blott en minoritet, som går vidare. Denna minoritets intresse bör man dock slå vakt om. De bör ha möjlighet att fortsätta utbildningen, även om eller framför allt om de gått igenom en folkhögskola!

I likhet med motionären tycker jag att lärarföreningen överdrivit svårigheterna att formulera en författningstext. Det är så enkelt som aldrig det att gå tillbaka till det system, som man under decennier tillämpade, nämligen att i de fall där det är nödvändigt ge betyg eller informationer som är likartade med betyg.

Jag har ingenting att invända mot vad statsutskottet i sitt avstyrkande utlåtande anför. Realiter är frågan väckt. Den är, när nu skolöverstyrelsen begärt en utredning, på väg att underkastas en granskning, som vi hoppas skall leda till att man kan eliminera den irritation, som uppstått hos en hel del folkhögskoleelever, vilka sökt till andra skolor för vidareutbildning.

Herr talman! Jag har intet annat yrkande än utskottets. Med mitt inlägg har jag dock velat säga, att jag i sak delar motionärernas synpunkter.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Det är uppenbart att motionärerna rör vid ett betydande problem. En lång rad av de folkhögskoleelever som har fortbildningsplaner har svårigheter att komma in vid olika utbildningsinstitutioner, framför allt sjuksköterskeskolorna, på grund av att fortbildningsanstalterna kräver graderade kunskapsbetyg av dem som söker inträde. Men man kommer aldrig ifrån dessa svårigheter genom att införa betyg vid folkhögskolorna igen, av det skälet att förutsättningen för att betygsgivning skall vara rimlig är att betygen

Rätt för folkhögskola att avge vitsord för elev

är rättvisa, och rättvisa betyg kan man inte åstadkomma om man inte har enhetliga kurser vid skolorna och enhetliga regler för betygsättningen. Det finns ganska skrämmande exempel på hur det gick till när folkhögskolerektorerna satte betyg i avsikt att vara snälla mot eleverna utan att bry sig så mycket om huruvida det fanns objektiva grunder för deras betygsättning.

Herr Hammar gjorde ett påstående som jag ställer mig litet tveksam inför. Han sade att det för närvarande är en minoritet av folkhögskoleelever som går vidare och att de flesta går tillbaka till sina yrken igen. Jag har den bestämda åsikten att den övervägande delen av eleverna med sin vistelse på folkhögskolan avser att förbereda sig för annan utbildning. Vid den skola där jag är rektor har vi i år knappast en enda som med sin vistelse där inte avser förberedande yrkesutbildning. Detta gör att problemet blir allt större. Jag är, herr talman, i dag mycket angelägen att instämma i den framställning som har gjorts av herr Johnsson i Skoglösa om att vi skall söka finna en form för avgörandet av vilka elever som skall få inträde vid sjuksköterskeskolor utan att kunna förete graderade kursbetyg. Den framställning som skolöverstyrelsen har gjort hos Kungl. Maj:t om underhandlingar med vederbörande institutioner är av stor betydelse, och det är för folkhögskolorna angeläget att man når överenskommelse snarast.

Man kan i folkhögskolan inte acceptera införandet av betyg, utan att de följs av regler för betygsättning, kurser o. s. v. Sådana regler i sin tur skulle betyda att vi finge uppge vad som är så utomordentligt värdefullt, den folkhögskolans frihet, som det så ofta talas om. Eftersom vi är angelägna om att slå vakt om denna folkhögskolans frihet, måste frågan om våra elevers möjligheter att komma in vid olika skolor efter folkhögskolan lösas på annat sätt

än genom återinförande av rätten att sätta betyg vid folkhögskolorna.

Det är möjligt, herr talman, att vi i framtiden för att klara folkhögskolan i konkurrensen med det utbyggda skol-systemet måste göra vissa samordningar, som kanske kommer att leda till att en del skolor kan behöva använda betygsgivning. Men det är en senare historia. Jag har själv vid några tillfällen uttryckt en viss tveksamhet inför folkhögskolans framtid med hänsyn till den utbyggnad av hela skolorganisationen som vi har framför oss. Men dessa frågor måste man se över och fundera mycket noga på, och det räcker i dag att notera, att folkhögskolans lärarorganisation liksom skolöverstyrelsen inte vill vara med om återinförande av betygsgivningsrätten av de skäl jag här anfört.

Jag har icke ett ögonblick velat ge något intryck av att problemet inte är betydande. Det är utomordentligt stort, och därför är det viktigt att det snarast löses. Enligt vad jag har mig bekant har kontakt tagits med bl. a. medicinalstyrelsen i syfte att ge folkhögskoleeleverna samma chans som andra ungdomar till utbildning vid sjuksköterskeskolor.

Herr talman! Jag yrkar bifall till statsutskottets förslag.

Herr JOHNSSON i Skoglösa (cp):

Herr talman! Det kanske inte är så mycket att invända mot herr Alemyrs resonemang här. Men jag kan inte underlåta att reagera litet när herr Alemyr säger, att man äventyrar den berömda friheten i folkhögskolorna om man ger betyg. Det är över 40 år sedan jag själv gick i en folkhögskola, en bland de större i Sverige, där man redan på min tid gav betyg och där man fortsatt med detta år efter år ända till dess förbudet kom. Aldrig har väl någon kunnat märka, att den skolans frihet har varit mindre än friheten på annat håll.

Rätt för folkhögskola att avge vitsord för elev

Herr Alemyr säger sedan, att vissa skolor kanske i fortsättningen kommer att behöva denna möjlighet att ge betyg. Det är ju ingenting annat som jag i min motion har begärt än att skolorna skulle få denna rättighet, när eleverna önskar betyg. Det gäller andra och tredje årskurserna, således inte första årskursen, där ju huvudparten av eleverna går.

Vi har ju ändå för närvarande — jag kan inte siffran exakt — minst 13 000 å 14 000 elever vid våra folkhögskolor, och detta är inte någon så obetydlig angelägenhet för alla dem som genom den nu rådande ordningen blir handikappade.

Då jag ser att ecklesiastikministern nu är närvarande, skulle jag vilja vända mig direkt till honom och uttrycka en förhoppning om att det inte skall dröja för länge innan den utredning, som skolöverstyrelsen har begärt, blir färdig.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Det där med folkhögskolans frihet är naturligtvis ett besvärligt begrepp att utreda, och jag vill inte alls bestrida att det var en fri folkhögskola herr Johnsson i Skoglösa gick i för 40 år sedan. Men herr Johnsson har inte gått in på det väsentliga i denna frågeställning: huruvida betygen den gången var rättvisa i jämförelse med de betyg som utdelades till elever vid andra folkhögskolor. Det är alldeles omöjligt att ge betyg som säger någonting inför andra skolinstitutioner, om inte de olika skolorna har anvisningar och regler för betygsgivningen och om de inte har något så när likformiga kurser.

När jag talar om folkhögskolans framtid och att man möjligen skulle behöva göra vissa justeringar, är det, herr talman, min avsikt att man först måste skaffa sig erfarenheter av i vilken utsträckning det utbyggda obligatoriska skolsystemet kan innebära några risker

för folkhögskolan, innan en sådan förändring kommer till stånd. Det är under förutsättning, att det kommer att bli besvärligt för folkhögskolan att hävda sig, som skolformen måste anpassa sig till den nya tiden. I dag föreligger inte sådana besvärligheter. Det är en mycket stor elevtillströmning; fler elever söker än man kan ta emot. Det finns alltså nu ingen anledning att göra några av de förändringar av författningen, som herr Johnsson i Skoglösa är ute efter.

Vi vet ju i dag inte om elevtillströmningen kommer att vara densamma som i dag, när alla elever i det obligatoriska skolsystemet kan få den grundläggande utbildning många i dag söker i folkhögskolan. Jag har den uppfattningen, att rätt många folkhögskolor kommer att få svårigheter, kanske framför allt landstingsägda skolor, till vilka eleverna i dag i största utsträckning söker sig för den förberedande yrkesutbildningens skull. Det är i den situationen vi kanske måste tänka på att göra justeringar i skolformen. Men det i dag aktuella problemet borde kunna lösas genom de förhandlingar med berörda myndigheter, som skolöverstyrelsen och Svenska folkhögskolans lärarförening har uttryckt önskemål om.

Herr JOHNSSON i Skoglösa (cp):

Herr talman! Herr Alemyr sade att folkhögskolebetygen kanske inte var rättvisa, men jag vill fråga herr Alemyr, om han kan garantera att betygen i alla andra skolor är rättvisande? Vi har lång erfarenhet av att folkhögskoleelever sedan har kommit in vid andra utbildningsanstalter, och jag vågar påstå att många av dem i dag sitter på framskjutna poster i förvaltningen eller innehar andra höga tjänster hos staten och i enskild verksamhet. Så i de fallen åtminstone vill det synas som om betygen har varit rättvisa.

Vad herr Alemyr sedan sade om elevtillströmningen till folkhögskolorna ef-

Rätt för folkhögskola att avge vitsord för elev

ter den nioåriga grundskolans genomförande är kanske riktigt. Jag vågar inte göra något uttalande därom. Men från den folkhögskola som jag känner bäst till vet jag, att man från sådana platser varifrån man förut endast hade fått några enstaka elever under de senaste åren har — efter det att försökskolan genomförts på ifrågavarande orter — fått motta många elever. De har i grundskolan gått på den allmänna linjen eller på någon yrkeslinje och har sedan sökt sig till folkhögskolan för att förkovra sig för inträde vid centrala verkstadsskolor eller andra yrkesutbildningsanstalter.

Jag är därför inte pessimistisk när det gäller folkhögskolans framtid, under förutsättning att folkhögskolan får möjligheter att hävda sig vid sidan av andra skolformer.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Jag skall inte fortsätta debatten om de rättvisa betygen, eftersom det givetvis är svårt att definiera begreppet. Men herr Johnsson i Skoglösa och jag kan väl vara överens om att man i skolsystemet strävar efter att åstadkomma en så rättvis och jämförbar betygssättning som möjligt — och att man använder sig av olika metoder för att nå det målet. Men de metoderna använder inte folkhögskolan, och därför har denna inte samma möjligheter till jämförbarhet vid betygssättningen.

Sedan vill jag bar notera att folkhögskolan har spelat en utomordentligt stor roll i det svenska samhället. Dess insatser kan inte skattas nog högt. Men folkhögskolan har spelat denna roll i ett annat samhälle än det nuvarande. Den har utövat sin verksamhet i ett samhälle, där den obligatoriska skolan varit svagt utvecklad och där de flesta människor saknat möjligheter att få en ordentlig grundläggande utbildning i det obligatoriska skolsystemet. Vi kan därför inte likställa folkhögskolans förhållanden i gången tid med dem som

råder i dag och som kommer att råda framdeles. Det är mot denna samhällets förändring vi skall se de förhållanden som jag påtalat. Vi kan bli tvingade att tänka om, när det gäller den svenska folkhögskolan i framtiden.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10

Broförbindelse mellan Öland och fastlandet

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 151, i anledning av väckt motion angående en broförbindelse mellan Öland och fastlandet.

I en inom andra kammaren av herrar Nilsson i Gävle och Holmberg väckt motion (II: 523) hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde om skyndsamt utredning och förslag om byggandet av en broförbindelse mellan Öland och fastlandet.

Utskottet hemställde, att motionen II: 523 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herr Källenius.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NILSSON i Gävle (k):

Herr talman! Inför ett så pass enigt utskottsutlåtande som här föreligger lönar det väl knappast mödan att hålla något långt tal. Ölandsbrons historia har väl också de flesta i denna kammare hört redan tidigare, och jag skall därför inte beträda denna långa »lidandets väg».

Tillåt mig dock några kommentarer! De som inte önskar någon bro mellan fastlandet och Öland, alla de som av olika skäl söker förhålla frågan och skjuta den på en oviss framtid, bör i dag sända en tacksamhetens tanke till de riksdagsmän, vilkas stora ambition re-

Broförbindelse mellan Öland och fastlandet

sulterade i en motion med förslag om ändring av väglagen på sådant sätt att en avgiftsbelagd bro skulle kunna byggas. Den ambitionen kan nu ett nära nog enigt utskott krypa bakom. Utredningen är inte klar, och Gud vet när den kan tänkas bli färdig.

Dessa motionärer tycks ha tröttnat på den från början inslagna vägen, där staten skulle vara huvudentreprenör och broförbindelsen ingå i det allmänna väg- och broväsendet. De tror sig nu veta, att om man kan få en ändring av vägförordningen, så kanske enskilda entreprenörer och enskilt kapital kan mobiliseras för broprojektet. Såvitt jag vet har denna fråga inte politiserats tidigare. Den har omfattats av ett allmänt intresse, främst av befolkningen inom den berörda bygden. Att så många flerpartimotioner skrivits om denna sak, ger uttryck för att inget speciellt parti har tagit frågan under sitt särskilda beskydd. Alla har varit eniga i sak, och alla har sett brofrågan som ett försök till lösning av ett besvärligt trafikproblem.

Först med denna motion om ändring av väglagen upptäcker man en borgerlig bockfot. Skulle det måhända vara så att enskilda entreprenörer har större utsikter än staten att skaffa fram behövt kapital? Kan det verkligen vara så att arbetskraftsproblemet helt plötsligt — *simsalabim!* — kan lösas? Har måhända enskilda entreprenörers lösningar av brofrågan inte någonting att göra med den svenska vägplanen eller med flerårsplanerna rörande byggandet av storbroar?

Jag lider inte av någon överdriven kolartro på statens långsiktplaneringar beträffande byggandet av storbroar. Jag tror att takten kan stegras åtskilliga grader. Men jag tror ännu mindre på det enskilda, privata initiativet på detta speciella område. Jag frågar mig också varför just ölänningarna skall utsättas för den alldeles speciella bestraffningen att vid beträdandet av den av motionä-

rerna tilltänkta bron mötas av väskför-sedda brovakter, som varje gång avkräver dem en extra straffavgift bara därför att de råkar bo på Öland och inte på någon annan svensk ö, till vilken broförbindelse har ordnats.

Jag har ytterligt svårt att tro att den svenska riksdagen, i vart fall med den politiska sammansättning den nu har, någon gång skulle vilja godkänna en lagändring med det syfte motionärerna givit uttryck åt. Vi måste väl ändå i detta avseende ge ölänningarna, liksom andra öbor i detta land, rättighet att beträda offentliga väg- och broförbindelser på samma och lika villkor som övriga medborgare i landet.

Den utredning motionärerna förra året önskade få till stånd har emellertid nu på sitt sätt fyllt en uppgift — den nämligen att man lyckats finna motiv för avslag på en mycket berättigad motion. Utredningen under generaldirektör Vahlbergs ledning tycker jag annars redan skulle kunnat vara klar — att skriva ett avslag på motionärernas framställning skulle väl inte behöva ta så lång tid. Men utredningar har ju i vissa fall dubbla uppgifter att fylla: dels att undersöka ifrågavarande problem, dels att förhindra slutliga lösningar av t. o. m. mycket enkel natur. Om nu denna utredning också har den senare uppgiften — därom kan jag naturligtvis inte veta något bestämt — så har den redan fyllt en positiv uppgift — enligt motionärerna för ändring av väglagen. Men jag vill understryka, att den verkar i starkt negativ riktning för brofrågans lösning. Om utskottet biträtt min motion hade väl inte precis någon revolution inträffat för ölänningar och kalmariter. Brofrågan hade emellertid kommit ett steg närmare sin lösning. Det var detta jag och ölänningarna ville, men utskottet tycks inte vilja någonting alls för närvarande.

Jag vill sluta med en reflexion. När riksdagsmännen i Kalmar och på Öland skriver ihop sig om motioner rörande

Broförbindelse mellan Öland och fastlandet

en bro mellan Öland och fastlandet förmodar jag att de för befolkningen där nere framställer saken så, att det finns möjligheter att bygga en bro mellan fastlandet och Öland. Men när dessa flerpartimotioner slutligen kommer upp till behandling i utskottet och kamrarna säger man från respektive partier, att det statsfinansiella läget inte är sådant att motionen kan bifallas, och motionärerna nöjer sig med dessa deklARATIONER. Det förefaller mig som om det skulle finnas en motsättning i uppfattningen, när det gäller möjligheten att bygga en bro i det aktuella fallet, mellan motionärerna och deras partier. Eller är det så att motionerna endast skall vara trevliga att presentera för väljarna vid olika val i hembygden?

Herr talman! Jag ber att med det anförda få yrka bifall till motion nr 523.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Vad herr Nilsson i Gävle sade om motiven för de motioner vi under åren väckt i denna fråga skall jag kanske närmare kommentera litet senare.

Det är riktigt som herr Nilsson i Gävle säger, att frågan behandlats otaliga gånger i denna kammare; den var uppe första gången 1933, tror jag. Det kan i dag sägas att den var för tidigt väckt — det erkänner jag gärna. Men vad som sedan hänt på det trafikpolitiska området, på brobyggnadsteknikens område etc. gör att frågan i dag är högst aktuell. Den utredning som motionärerna begärt är kanske inte direkt motiverad i dagens läge. Det är riktigt som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen säger i remissvaren, att det har företagits en mängd utredningar. 1949 gjordes en teknisk utredning, som inom parentes sagt visar att de tekniska möjligheterna att bygga en bro i detta område är ytterst gynnsamma med hänsyn till de goda grundförhållandena. Utredningar har också gjorts om den framtida utvecklingen av trafiken, liksom

ekonomiska beräkningar, där hänsyn tagits till trafikvolymen. Trafiken har i detta område liksom i landet i övrigt ökat kraftigt, och trots att vi nu har en mycket omfattande färjtrafik händer det under sommarhalvåret att väntetiderna är 5, 6 eller 7 timmar. Som följd härav blir det bilköer på flera kilometer.

1960 års vägsakkunniga har, som herr Nilsson understrukit, frågan under prövning. Men det är ingalunda som herr Nilsson säger — jag vill tillbakavisa hans påstående på det bestämdaste — att motståndarna till en bro fått den bästa hjälpen genom den motion vi väckte i fjol och vilken resulterade i detta uppdrag till 1960 års vägsakkunniga.

Vi har vid olika tillfällen sagt, att vi vill visa landets befolkning, att brofrågan är så angelägen, att om statsmakterna — och där är riksdagen naturligtvis mycket riktigt i hög grad ansvarig — inte ser sig möjlighet att inom önskvärd tid bygga denna bro, är vi beredda att betala avgifter. Det är nämligen så, herr Nilsson i Gävle, att vi betalar avgifter i dag. Med hänsyn härtill har vi resonerat som så att de avgifter vi betalar i dag faller bildligt talat i **sjön; om vi betalar avgifter för en bro**, skapar vi ändå med avgifterna något både för oss själva och för kommande släkten.

Jag vill här klart utsäga att vi naturligtvis framför allt eftersträvar detsamma som enligt väglagens bestämmelser kommer befolkningen i andra landsändar till del, nämligen fasta förbindelser över vatten, där väg möter vatten och fortsätter på andra sidan. Men vi vill ha detta förslag om avgifter prövat för att på detta sätt se om det inte är möjligt att avgiftsvägen i varje fall flytta fram tiden för brobyggandet några år.

Vad de nuvarande förhållandena innebär i nackdelar behöver jag inte relatera, men jag kan nämna att kostnaderna för en lastbilsägare på Öland för

Broförbindelse mellan Öland och fastlandet

överfart av en lastbil dessa sex kilometer i dag tenderar att gå upp till nära 40 000 kronor per år. Det är en respektgivande summa. Då näringslivet i en sådan bygd ändå, av andra skäl, har svårt att hävda sig i konkurrensen, måste så stora summor ha mycket stor betydelse.

Man har nu beslutat att inom femårsplanen uppföra två broar i Göteborg, en till Biskopsgården och en över Göta älv, vilka bara de drar större kostnader än här ifrågavarande projekt skulle göra. Vidare har man tagit ställning beträffande en bro till Alnön. Men det som kommit oss att reagera allra mest är upptäckten att man i femårsplanen för 1961—1965 har tagit upp även 12 miljoner för byggandet av en bro till Nötesund på norra Orust. Mot bakgrunden av detta tycker jag och säkert alla de som bor omkring Kalmarsund att det är riktigt som herr Nilsson i Gävle säger, nämligen att man på något sätt har förhalat denna fråga i onödan. Vi anser oss ha rätt att få större tilldelning av medel inom vägplanerna för broar än som har skett.

Jag är naturligtvis mycket tacksam mot motionärerna för det stöd och det intresse som de har visat här. Jag hoppas att vi, om denna fråga kommer igen i riksdagen, då kan få samma stöd. Det kanske är tvivelaktigt om framställningen är lämplig just nu när riksdagen nyligen har beslutat om utredning av dessa frågor. Inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen säger man visserligen att denna utredning är av principiell art, men man vet att den bara gäller en enda fråga och det är frågan om Ölandsbron.

Med hänsyn till motionens utomordentligt goda syftemål kommer jag i alla fall att rösta för densamma och hoppas att även den skall bli ett bidrag till denna frågas lösning på lång sikt. 1960 års vägsakkunniga har aviserat att de ämnar lägga fram ett delbetänkande ang. tullbroar under första delen av 1962. Skulle det då visa sig — herr Nilsson i

Gävle har också berört det — att statsmakterna inte vill gå den väg för frågans lösning som utredningen har att arbeta med, så vill jag här understryka att det blir nödvändigt att lösa frågan på annat sätt snarast möjligt antingen genom att föra in den i den allmänna vägplanen eller genom att utanordna medel på annat sätt, t. ex. genom en särskild proposition från Kungl. Maj:t eller genom förslag från riksdagen om anslag.

Herr NILSSON i Gävle (k) kort gemäle:

Herr talman! Herr Börjesson i Glöminge och jag har något olika uppfattningar om vad som är väsentligt i detta ärende. Är det verkligen så att frågan att anskaffa kapital är den svåraste? Jag medger självklart att den frågan är väsentlig, men är det den svåraste frågan? Om staten inte kan mobilisera det kapital som behövs, var på den privata marknaden skall man då skaffa dessa 80—90 miljoner?

Då man i Göteborg beträffande Västerbron framförde tanken på att bron skulle vara avgiftsbelagd, anmälde ett amerikanskt konsortium sitt stora intresse. Blir det ett svenskt företag som skall bygga bron, förmodar jag att detta också får gå ut på den svenska låne marknaden för att skaffa pengar.

Vi har helt nyligen i Sverige haft en debatt om omläggning till högertrafik. Man har där ställt sig positiv och sagt att dessa pengar kan anskaffas. Det rör sig enligt beräkningen om 340 miljoner kronor — det kommer att bli cirka 400 miljoner kronor. I det föreliggande ärendet rör det sig bara om 80—90 miljoner kronor. Om man kan skaffa fram mellan 300 och 400 miljoner kronor för omläggning till högertrafik — jag är inom parentes sagt anhängare till denna men anser att tidpunkten härför kan diskuteras — kan man också åstadkomma dessa 80—90 miljoner kronor. Jag trodde för övrigt att det var arbetskrafts-

Broförbindelse mellan Öland och fastlandet

frågan som var avgörande för statsmakternas obenägenhet att just nu bifalla detta ärende.

Jag är alltså inte övertygad om att det var nödvändigt att göra denna hemställan om ändring av väglagen. Jag anser fortfarande att den utgör ett hinder för arbetet på denna broförbindelse och att det hade varit till gagn för ölänningarna om den förevarande motionen i dag hade kunnat bifallas.

Herr KÄLLENIOUS (h):

Herr talman! Jag har i utskottets utlåtande på denna punkt anfört en blank reservation. Avsikten med denna var att jag vid behandlingen i riksdagen i korthet skulle få belysa en fråga, som sammanhänger med tullbro- och tullvägsproblemet som sådant. Först får jag kanske dock tillåta mig en liten reflexion.

Det framgår av en och en halv rad i utlåtandet att två svenska entreprenadföretag var för sig har lagt fram förslag till lösandet av frågan om en ölandsbro. Utskottet nämner dock ingenting om vad dessa förslag går ut på. Det är ändock fråga om förslag som belöper sig till närmare 100 000 kronor per styck att räkna fram. De har gjorts för att belysa kostnadsförhållanden, konstruktionsproblem och byggnadstid för vederbörande myndigheter och för övriga intresserade, främst ölänningarna. Man borde kanske ha kostat på sig att ha redovisat vad dessa förslag egentligen innebär.

När det sedan, herr talman, gäller själva sakfrågan framhåller länsstyrelsen — som jag nog tycker har skilt sig ganska så lättvindigt från detta ärende — att lösningen i form av en tullbro kan komma att bero av det resultat som 1960 års vägsakkunniga kommer till i sitt betänkande, vilket tidigare nämnts i dag. Deras förslag skulle komma upp i riksdagen på våren 1962. Om denna utredning och därefter riksdagen skulle komma till det resultatet, att en tull-

bro bör vara den bästa lösningen, då borde man redan i samband därmed ha tillgänglig en aktuell utredning. Jag åsyftar en utredning som är baserad på moderna metoder och erfarenheter och som belyser frågan från trafikekonomisk synpunkt.

Man har visserligen gjort en hel del utredningar av denna typ i den här frågan, men dessa är enligt min mening dels inte tillräckligt omfattande och dels nu också för gamla. Det första man måste göra när tullbrofrågan blir aktuell, alltså vid ett positivt ställningstagande från riksdagens sida, är att göra en ny utredning. Men, herr talman, även om tullbrofrågan inte skulle bli aktuell blir en utredning av denna typ ändå av betydelse för statsmakterna i andra sammanhang. Man kan dra nytta av metodiken för att genomföra en trafikekonomisk beräkning i andra sammanhang.

Herr talman! Jag har inget yrkande i denna fråga, men jag anser att det hade varit fördelaktigt om man redan i detta sammanhang hade kunnat göra ett uttalande om att en sådan trafikekonomisk utredning genast skulle påbörjas.

Herr förste vice talmannen MALMBORG (fp):

Herr talman! Det har under debatten erinrats om att denna fråga har varit föremål för prövning vid flera tillfällen, och det är riktigt. Detta visar att det är ett svårt problem att lösa. Nu har motionärerna begärt utredning, och vi har i vårt utlåtande i detta ärende erinrat om att sådana utredningar redan förefinns. På de anförda skälen har man inte kunnat gå till förverkligande av projektet. Jag skall inte gå in på den hårda kritik som riktats mot utskottets ställningstagande i utlåtandet, men jag vill erinra om en sak, som herr Källenius var inne på.

Bland remissinstanserna återfinns också länsstyrelsen i Kalmar. Denna länsstyrelse får väl anses vara sakkunnig i frågan, och man får också utgå

Broförbindelse mellan Öland och fastlandet

ifrån att den verkligen vill främja en god lösning. Det är då av intresse att notera vad länsstyrelsen i sitt yttrande anför. Den kommer till slutsatsen att det »knappast torde vara möjligt att för närvarande finansiera företaget med särskilt anslag i statsbudgeten». Det återstår möjligheten »att finansiera bron genom medel, som amorteras och förräntas genom upptagande av avgifter av trafikanterna». Vi har i vårt ställningstagande anknutit till detta yttrande, och vi har tidigare under debatten, som också nämnts, erinrat om att denna fråga ligger under behandling hos 1960 års vägsakkunniga.

Med dessa ord, herr talman, ber jag få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr JOHANSSON i Norrköping (s):

Herr talman! Endast några ord i anledning av de reflexioner som gjorts beträffande 1960 års vägsakkunnigas uppdrag att utreda frågan om införande av tullavgifter för broar!

Utredningen har tillsatts av kommunikationsministern och fått ett flertal frågor att behandla som riksdagen i några fall har skrivit till Kungl. Maj:t om. Utredningen började sitt arbete förra hösten och inriktade det i första hand på att få klar frågan om bidragen till de enskilda vägarna. Utredningen har dessutom införskaffat ett stort arbetsmaterial och även påbörjat sitt arbete i fråga om broavgifterna. Som tidigare sagts under debatten är vi så hoppfulla inom utredningen att vi tror oss kunna redovisa detta resultat under första halvåret 1962.

Jag har med detta velat poängtera att utredningen inte bara har att behandla frågan om broavgifter utan även ett flertal andra problem.

Herr JOHANSON i Västervik (s):

Herr talman! Jag hade inte tänkt begära ordet i denna fråga. Vi har tidigare från länet gjort framställningar

om en broförbindelse mellan fastlandet och Öland, och jag skulle inte ha lagt mig i debatten om jag inte ansett att herr Nilsson i Gävle kommit med ett oförsynt angrepp på riksdagsmännen från Kalmar län.

Principiellt kan jag deklarerat att riksdagsmännen från Kalmar län torde vara mera intresserade av att få en broförbindelse mellan fastlandet och Öland än vad jag kan tänka mig att herr Nilsson i Gävle är. Vi beklagar att denna ölandsbro inte har kunnat inrymmas i den hittills fastställda flerårsplanen, men man får väl se denna fråga i ett något vidare perspektiv. Vi riksdagsmän från länet har inte tänkt oss att varje motion som vi skriver på kommer att bifallas av riksdagen. Jag tror också att herr Nilsson kan vara glad för att inte alla de motioner som väcks från hans håll blir godkända av riksdagen. Jag är säker på att åtminstone valmännen är glada för det.

De motioner som väcks och de framställningar som görs måste prövas gentemot andra förslag till investeringar. Men detta innebär givetvis inte att vi från länet skulle sakna möjlighet att göra insatser för att få denna broförbindelse till stånd så snart som möjligt.

Herr talman! Jag har velat säga detta med anledning av det oförsynta angrepp som herr Nilsson gjorde.

Herr NILSSON i Gävle (k):

Herr talman! Det var inte min avsikt att herr Johanson i Västervik på något sätt skulle känna sig kränkt. Men han känner sig väl medskyldig till en motion som han trots allt har anledning att ifrågasätta riktigheten av. Det förefaller mig ännu mera märkligt att socialdemokrater i riksdagsmannaställning helt plötsligt får ett sådant förtroende för det enskilda näringslivet att de måste skriva under speciella motioner där de faktiskt ifrågasätter statens möjligheter att lösa problemen bättre.

Broförbindelse mellan Öland och fastlandet

Jag vill till herr förste vice talman säga att om länsstyrelsen i Kalmar är objektiv och kunnig — och det vill jag inte ifrågasätta — och man i Göteborgs stad har en annan uppfattning än länsstyrelsen i Kalmar, är då Göteborgs stads myndigheter osakkunniga och icke objektiva? Det är uppenbart att man kan ha olika uppfattning om vad som är riktigt.

Jag känner ingen motionär som är ledsn för att få en motion bifallen utom herr Johanson i Västervik. Jag skriver aldrig en motion i avsikt att få den avslagen utan jag vill att den skall bifallas. Jag kommer att göra så också i fortsättningen och hoppas på förståelse från riksdagen i det avseendet. När man som i denna fråga hållit på sedan 1933, herr Johanson i Västervik, borde det vara tid för ett bifall, även om motionerna enligt herr Johanson skrivs i avsikt att bli avslagna.

Herr JOHANSON i Västervik (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag känner till den kommunistiska debattmetoden. Jag har väl aldrig påstått att motionen har skrivits så att den skall bli avslagen. Jag förstår inte var herr Nilsson fått det ifrån. Långt innan herr Nilsson satt i denna kammare arbetade vi för denna ölandsbro, men jag framhöll att det också finns andra investeringar som pockar på att komma till stånd. Vid prövningen av olika förslag kan vissa saker komma att släpa efter, och det beklagar jag.

Motionen innehåller inte något ställningstagande till hur brobygget skall finansieras, utan den tillkom för att man skulle pröva olika vägar att få brofrågan löst så snart som möjligt.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Jag är naturligtvis av samma uppfattning som herr Nilsson i Gävle i det avseendet att svenska fol-

ket bör ha råd med en sådan här broförbindelse. På den punkten är vi ense. Om man gör en sådan jämförelse med högertrafikens införande, som herr Nilsson i Gävle gjorde, är jag övertygad om att ölänningarna för sin del har mer nytta av att pengarna satsas på en broförbindelse än på högertrafik.

Men om våra motiv för avgifter tolkas som ett camouflerat försök att förhindra en bros tillkomst, måste jag på det bestämdaste avvisa en dylik tolkning. Jag vill understryka vad jag tidigare sade, att vi hellre ser att vi får en bro med avgifter än att vi helt får avstå från broförbindelse. Jag tycker det var litet oförsiktigt av herr Nilsson i Gävle att påpeka att just detta med avgifter skulle vara så avskräckande. Herr Nilsson i Gävle har varit nere på Öland och hållit opinionsmöten i brofrågan och vid dessa opinionsmöten tagit inträdesavgift. Då har tydligen inte avgiften varit avskräckande!

Vad det gäller herr Källenius' efterfrågan av en trafikekonomisk undersökning vill jag nämna, att det har gjorts ganska många utredningar. Aktiebolaget Orrje & Co. har t. ex. för Kalmar kommunikationsråds räkning gjort upp trafikprognoser och i dem även infört trafikekonomiska beräkningar. Och varför skulle man just göra så stora trafikekonomiska beräkningar för den här bron, när man inte gör det för andra projekt?

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! Jag vill bara helt kort deklarerera, att jag instämmer i motionens syfte. Jag anser mig inte därför vara någon sockenpolitiker, som tar denna ståndpunkt enbart för att frågan gäller en del av Kalmar län.

Jag känner mycket väl till förhållandena på Öland och har Öland som tjänstgöringsområde. Jag vet också vilka bekymmer ölänningarna har på grund av sin uteblivna broförbindelse med fastlandet. Det är enligt min me-

Upphävande av avtal om breddning av järnvägslinjen Harmånger—Bergsjö

ning ett rättvisekrav, att man här gör vad man kan för att förbättra förhållandena.

Denna fråga har varit tillräckligt länge under behandling för att kunna få sin lösning. Det bör göras någonting för att påskynda saken. Vilken anledning motionärerna haft att nu lägga fram sin motion undandrar sig mitt bedömande. Jag har inte heller något skäl att spekulera över det. Jag anser att man sakligt skall ta ställning till frågan, oavsett från vilket håll förslaget kommer.

Jag har bara med dessa ord, herr talman, velat motivera min inställning.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Gävle begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaran bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 151, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaran bifallit den i ämnet väckta motionen.

Sedan kammarans ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarans ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Gävle begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 174 ja och 15 nej, varjämte

25 av kammarans ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaran hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 11

Upphävande av avtal om breddning av järnvägslinjen Harmånger—Bergsjö

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upphävande av avtal om breddning av järnvägslinjen Harmånger—Bergsjö.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp):

Herr talman! Innan herr talmannen med sitt klubbslag definitivt beseglar Bergsjöbanans öde skall jag i anslutning till statsutskottets utlåtande be att få understryka några synpunkter och kanske också få några förtydliganden.

I den proposition som Kungl. Maj:t underställt riksdagen föreslås bl. a. upphävande av 1945 års riksdagsbeslut om breddning till normalspår av järnvägslinjen Harmånger—Bergsjö samt att trafiken på Bergsjöbanan må få nedläggas omkring den 1 januari 1962.

Därmed försvinner en för berörda bygder värdefull kommunikationsled, som har fungerat under de senaste 65 åren. De kommunala myndigheterna har icke velat avhända sig denna tillgång med mindre än att man har blivit kompenserad i annan ordning från statsmakternas sida. Till grund för propositionen ligger därför en överenskommelse mellan staten och berörda kommuner, som träffades efter långa och segslitna förhandlingar under bl. a., såvitt jag vet, kommunikationsministerns medverkan.

Den sålunda träffade avtalsuppgörelsen finns redovisad i propositionen och innefattar förutom kontanta belopp till Hudiksvalls stad och Bergsjö kommun även en upprustning av landsvä-

Anordnande av särskilda gångbanor vid tillfarter till tätorter

gen Bergsjö—Ilso—Hudiksvall med en 6 meter bred belagd vägbana, som skulle vara iordningställd före utgången av år 1964. Därtill kom ytterligare vissa angivna åtaganden från statens sida, som jag här icke anser mig behöva upprepa.

Av föreliggande avtal att döma synes det för berörda parter vara en acceptabel uppgörelse som har träffats. Självfallet knyter kommunerna oefftergivliga förhoppningar om att de i avtalet stipulerade villkoren också infrias. Inte minst gäller detta tidpunkten för uppbyggnad och iordningställande av landsvägen Bergsjö—Ilso—Hudiksvall, som enligt avtalet är avsedd att ske före år 1964.

Riksdagsbeslutet av år 1945 om breddning av Bergsjöbanan, som aldrig kom till utförande, har på sina håll givit upphov till en viss misstänksamhet, huruvida statsmakterna bättre kommer att infria sina åtaganden enligt det nu träffade avtalet, och på den punkten anser jag att ingen tveksamhet får råda. Därför skulle jag vilja tillfråga utskottet, huruvida detta tagit ställning till avtalet i dess helhet, vilket jag självfallet förutsätter, och således till alla delar förordar ett godtagande av avtalsförslaget. Jag ser att kommunikationsministern sitter här i kammaren, och jag kanske därför också får tillägga att jag när det gäller tidpunkten för vägens iordningställande förgäves har sökt efter årtalet 1964 i departementschefens yttrande.

På samma sätt är det också med statsutskottets utlåtande. Det nämner heller ingenting om tidpunkten för landsvägens iordningställande. Ett förtydligande från utskottets sida på den punkten skulle vara önskvärt och även bidra till att skingra den misstänksamhet som gjort sig gällande. Om jag inte får något sådant förtydligande, herr talman, tolkar jag detta som om utskottet till alla delar har godtagit avtalsförslaget och att även landsvägen Bergsjö—Ilso—

Hudiksvall således skall vara i färdiguppstat skick till år 1964. Därmed har jag, herr talman, inget yrkande att ställa.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12

Anordnande av särskilda gångbanor vid tillfarter till tätorter

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 153, i anledning av väckt motion om anordnande av särskilda gångbanor vid tillfarter till tätorter.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Jag är naturligtvis tacksam mot utskottet för att det ägnat min motion så pass stort intresse. Motionen gäller ju anordnandet av särskilda gångbanor vid tillfarter till tätorter. Utskottet har inhämtat yttranden ifrån väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och trafiksäkerhetsrådet.

Att säga något emot det mäktiga statsutskottet, när det som nu är enigt, är varken kutym eller särskilt fruktbart.

Jag är, herr talman, tacksam för att utskottet finner de förslag jag framfört i min motion värda en viss uppmärksamhet. Utskottet säger att de i och för sig är beaktansvärda. Jag tolkar denna utskottets skrivning som en visserligen mycket mild men dock anvisning om att utskottet anser att de förhållanden jag påpekar bör uppmärksammas mer än som sker. Man kan ibland undra, om fotgängare och cyklisterna över huvud taget anses som önskvärda på vägarna, särskilt som trafikanter i samhällenas utkanter.

Herr talman! Jag har inget yrkande men jag vill ha det anförda fogat till kammarens protokoll i anledning av utskottets utlåtande.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 13

Föredrogs och lades till handlingarna statsutskottets utlåtande nr 154, i anledning av riksdagens år 1960 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket, i vad berättelsen avser standardiseringsverksamheten inom statsförvaltningen.

§ 14

Enhetliga normer för offentlig upphandling

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 155, i anledning av väckta motioner om enhetliga normer för offentlig upphandling.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr KALLENIOUS (h):

Herr talman! I egenskap av motionär i liknande sammanhang — bl. a. motionen II: 507 i år — skulle jag vilja framhålla några synpunkter på ifrågavarande viktiga ämne.

Utskottet redogör på sid. 7 i sitt utlåtande nr 155 för vad som tidigare förevarit i saken. Denna redogörelse ger emellertid inte en allsidig belysning av problemet som sådant. Sedan 1952 har från höger-, folkparti- och centerparti-håll praktiskt taget varje år väckts en hel rad motioner, där upphandlingsproblematiken har behandlats ur många olika synvinklar. I botten på alla motionsyrkanden ligger kravet på att upprätthålla offentlighetsprincipen, d. v. s. att anbudsgivarna skall kunna känna trygghet inför landstingens och kommunernas sätt att handlägga dessa viktiga ekonomiska frågor. Man rör sig ju här på ett område som blir alltmer omfattande, eftersom den ekonomiska verksamheten inom den offentliga sektorn kontinuerligt sväller. Det finns de som anser att cirka 80 procent av lan-

3 — *Andra kammarens protokoll 1961. Nr 30*

Enhetliga normer för offentlig upphandling

dets alla investeringar sker genom det offentliga. Därvid har helt naturligt staten den största andelen.

Vad beträffar statens upphandlingsverksamhet är det mycket väl sörjt genom 1952 års upphandlingskungörelse, som innehåller uttömmande och tillförlitliga regler för hur man skall handla. Varpå beror då denna oro som genom åren kommit till uttryck från så många håll i fråga om landstingens och kommunernas upphandlingsverksamhet? Det kan inte vara utan grund som man ständigt återkommer i denna fråga. Det kan heller inte vara utan orsak som man ständigt avslår dessa yrkanden att befästa offentlighetsprincipen. I grund och botten är kanske denna sak ganska enkel. Framför allt inom den kommunala verksamheten synes man numera alltför ofta vilja sätta offentlighetsprincipen ur spel. Det gäller inte minst i fråga om bostadsbyggandet — jag syftar på verksamhetsformerna bolag och stiftelse. Där försvinner faktiskt all insyn i verklig bemärkelse. På sina håll — inte bara i kommuner utan också i landsting — förekommer också att upphandlingsärenden utan bärande skäl hemligstämplas i två år. Kanske räknar man med att anbudsgivarna antingen skall vara alltför rädda för att överklaga beslutet eller också att de efter två år skall ha glömt vad som skett. Detta är en oroande utveckling, och de fortlöpande motionsyrkandena i detta ärende får ses mot bakgrunden av den utvecklingen.

Jag skall inte taga upp någon diskussion om denna frågas allmänna betydelse mot bakgrunden av de många olika händelser, som timat i samhället. Det blir nog anledning att återkomma härtill i annat sammanhang. Jag vill endast fråga: Varför denna rädsla för eller denna ovilja mot att tillämpa de i den statliga upphandlingskungörelsen gällande huvudprinciperna? Som jämförelse kan framhållas, hur man i utlandet tillämpar den öppna anbuds-

Åtgärder i syfte att främja anlitandet av mindre företag vid den offentliga upphandlingen

ningen, där alla anbudsgivare har rätt att närvara. Detta sker i Västtyskland, USA m. fl. länder.

Redan det faktum att så många så ofta och ur så skilda aspekter tar upp dessa frågor borde väl vara skäl nog att få frågan löst. Jag noterar emellertid med mycket stor tacksamhet den positiva skrivningen på sid. 7 i utskottets utlåtande — vilken enligt min åsikt bestyrker vad jag här har anfört — där utskottet ger uttryck åt »den principiella uppfattningen, att såväl näringslivets som allmänhetens berättigade intressen i och för sig motiverar att så fasta normer som möjligt tillämpas inte blott vid den statliga utan även vid den kommunala upphandlingen».

Nu är det väl mycket svårt att lagstiftningsvägen lösa denna fråga. Men, herr talman, det är i grund och botten mycket lätt att utan lagstiftning eller långa resonemang i allt väsentligt komma till rätta med dessa problem och föra frågan framåt. När det gäller exempelvis statsbidrag till vatten- och avloppsanläggningar utövar väg- och vattenbyggnadsstyrelsen en mycket noggrann kontroll över eller lämnar rådgivning vid kommunernas upphandling. Ämbetsverket kontrollerar, att de statliga upphandlingsprinciperna blir gällande. En anvisning hur man bör gå till väga har givits av statens egen utredning, nämligen 1946 års upphandlingssakkunniga, som i sitt betänkande nr 18/1951 sid. 38 uttalade, att de fann denna princip, som statsutskottet fastlagt, riktig och anförde att Kungl. Maj:t från fall till fall i samband med lämnande av statsbidrag kunde pröva, huruvida »skyldighet att tillämpa upphandlingkungörelsens bestämmelser skulle förbindas med anslaget». Denna regel skulle enligt mitt förmenande göras generell och bindande, och riksdagen kunde med fördel uttala sig i enlighet härmed.

Herr talman! Jag har intet yrkande i denna fråga. Det är ett stort och viktigt ämne, och debatten går med all sä-

kerhet vidare, varför det blir anledning att återkomma.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 15

Åtgärder i syfte att främja anlitandet av mindre företag vid den offentliga upphandlingen

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 156, i anledning av väckta motioner om vissa åtgärder i syfte att främja anlitandet av mindre företag vid den offentliga upphandlingen.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr **NORDGREN** (h):

Herr talman! I motionerna I: 455 och II: 534 har jag jämte medmotionärer hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att en utredning tillsättes med uppgift att undersöka möjligheterna att komplettera den nuvarande ordningen vid offentlig upphandling med erforderlig upplysningsverksamhet m. m. i syfte att bereda större möjligheter för de mindre företagen att komma i fråga vid den offentliga upphandlingen.

Utskottet har i huvudsak baserat sitt utlåtande på ett infordrat yttrande av statens sakrevision. Sakrevisionen finner för sin del att gällande bestämmelser för statens upphandlingsverksamhet är väl lämpade för att intresserade leverantörer — på lika villkor — skall kunna tävla om leveranser till myndigheterna. Detta skall i och för sig ej heller bestridas, men det hade enligt min mening varit önskvärt att sakrevisionen åtminstone på någon punkt varit tveksam huruvida gällande upphandling verkligen fungerar så hundraprocentigt väl som sakrevisionen enligt det nu avgivna yttrandet anser. Ingenting är så bra att det inte kan bli bättre. Min uppfattning är att sakrevisionen bort visa

Åtgärder i syfte att främja anlitandet av mindre företag vid den offentliga upphandlingen

så mycket intresse för de av oss lämnade förslagen att man åtminstone införskaffat ytterligare upplysningar från de amerikanska myndigheterna rörande det system som dessa sedan åtskillig tid med gott resultat använder för att differentiera statens upphandling så att de mindre företagen i större utsträckning än f. n. kan få vara med i konkurrensen.

Herr talman! Jag har icke något yrkande, ehuru jag anser att såväl utskottets som sakrevisionens behandling av motionen är väl negativ. Min bestämda uppfattning är att statens sakrevision i eget och statsverkets intresse snarast bör orientera sig om det amerikanska upphandlingssystemet och överväga huruvida icke detta i vissa delar kan utnyttjas för att förbättra det svenska statliga upphandlingssystemet.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Herr talman! Jag vill endast med några ord ange anledningen till den blanka reservation, som jag har fogat till detta utlåtande.

Motionärerna har ansett att åtgärder behövs för att de mindre företagen skall beredas mera likvärdiga möjligheter att konkurrera om beställningar med de större företagen. Utskottet har uttalat, att upphandlingskungörelsen innefattar garantier för en likvärdig behandling, och i den mån det finns behov av upplysningsverksamhet i ökad utsträckning bör denna ankomma på organisationerna.

Jag har, herr talman, liksom majoriteten funnit att motionerna bör avslås, men detta ståndpunktstagande grundas inte på den uppfattningen att allt är bra på det här området, utan jag anser att det finns anledning att på nytt ta upp saken. När jag biträtt avslagsyrkandet har det sålunda skett därför att jag tror att frågan skulle falla framåt, om motionärerna återkommer och närmare preciserar vilka problem som bör bli föremål för utredning samt vilka upp-

gifter som bör ankomma på statliga myndigheter respektive på berörda näringsorganisationer. Principiellt ger jag min anslutning till den tanke motionärerna framfört.

Herr talman! Jag har inte något yrkande.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Då ingen av de föregående talarna ställt något yrkande skulle jag egentligen kunnat avstå från att säga någonting i detta ärende, men jag kanske bör understryka att vi som står för utskottets utlåtande inte förnekar att det kan finnas svårigheter för de mindre företagen att hävda sig i konkurrensen med de större. Detta gäller emellertid inte bara på det statliga upphandlingsområdet utan även i andra sammanhang.

Den statliga upphandlingskungörelsen innebär ju att staten skall ta det anbud som ur alla synpunkter är det bästa. Ingen har väl heller gjort gällande annat än att denna princip följs. De mindre företagen har alltså samma möjligheter som andra att konkurrera om de beställningar som läggs ut. Att dessa företag sedan på grund av mindre ekonomisk stabilitet och kapacitet kan vara handikappade när det gäller att fullfölja leveranser på det sätt som beställaren begär sammanhänger mer med företagsstrukturen som sådan än med upphandlingsbestämmelserna.

Herr Nordgren säger att de mindre företagen bör få bättre möjligheter att konkurrera om beställningarna. Ja, upphandlingskungörelsen innebär som sagt att mindre företag har möjlighet att konkurrera på samma sätt som andra företag. Man undantar inte något företag från denna konkurrens. Att man sedan ger beställningen åt det företag som lämnar det bästa anbudet inte bara ur ekonomisk synpunkt utan även ur leveranssynpunkt, är inte mycket att göra åt.

Utskottet anser att det inte finns an-

Beskattningen av inkomst av skog i vissa fall

ledning för staten att sätta i gång en speciell upplysningsverksamhet i detta avseende, utan att det närmast åligger vederbörande organisationer att, om så befinner sig nödvändigt, bedriva en sådan verksamhet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 16

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 70, i anledning av väckt motion om förenklade regler för deklara-tions- och taxeringsförfarandet.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 17

Beskattningen av inkomst av skog i vissa fall

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 73, i anledning av väckta motioner angående beskattningen av inkomst av skog i vissa fall.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp):

Herr talman! Till bevillningsutskottets föreliggande betänkande har jag anmält en blank reservation, och jag skall be att med några ord få motivera den.

När det gäller upplåtelse av mark med växande skog möter i gällande lagstiftning tämligen komplicerade beskattningsregler, beroende på under vilka former upplåtelsen äger rum. I praktiken sker sådan upplåtelse antingen med nyttjanderätt eller med äganderätt för all framtid respektive för en begränsad tid. Det är framför allt vid upplåtelse av det sistnämnda slaget som gällande beskattningsregler har fått en tillämpning vilken enligt motionärernas uppfattning är orättvis och stötande.

1959 års riksdag beslutade om vissa ändringar av 22 § kommunalskattelagen, som medger vissa lättnader i beskattningen av inkomst av skog som avverkats eller försålts i samband med upplåtelse av mark till kraftledningar, vägar, sjöregleringar o. s. v. Dessa lättnader i beskattningen synes emellertid inte gälla, om upplåtelsen skett med tidsbegränsad äganderätt, t. ex. för flygfält o. d. I sådana fall måste skog och mark enligt regeringsrättens utslag från år 1954 överlätas samtidigt och till samma köpare för att den gynnsammare avdragsmetoden skall få tillämpas, vilket i praktiken inte alltid är möjligt att genomföra.

I motionerna I:468 och II:541 har vi hemställt om sådan ändring i gällande skattebestämmelser att den skattemässiga behandlingen oberoende av hur upplåtelsen sker skall följa den gynnsammare avdragsmetoden.

För att enhetlighet i tillämpningen av gällande skattebestämmelser skall nås är det i huvudsak på två punkter vi i motionerna har yrkat på justeringar. Som en konsekvens av tidigare rättsskipning enligt regeringsrättsutslag år 1941 har avsteg gjorts från kontantprincipen så att all intäkt från försäljningar av virket exempelvis i en kraftledningsgata skall upptas till beskattning så snart någon del av köpeskillingen har erlagts. Sådana ersättningar utfaller vanligen i delposter under loppet av flera år, men den förmånligare avdragsmetoden enligt 22 § kommunalskattelagen får utnyttjas endast första gången sådan delbetalning utfaller. Här har vi motionärer yrkat att kontantprincipen skall gälla så att den förmånligare avdragsmetoden får tillämpas varje gång en sådan delersättning utfaller.

Efter inhämtande av ett antal remissyttranden uttalar sig bevillningsutskottet ganska positivt på denna punkt. Jag tillåter mig att citera vad utskottet säger: »Utskottet vill emellertid omnäm-

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

na att enligt vad utskottet erfarit i de nyss angivna remissyttrandena den uppfattningen allmänt framkommit, att det resultat som motionärerna med sitt yrkande åsyftat skulle kunna nås redan med gällande bestämmelser.»

Jag noterar, herr talman, med tillfredsställelse utskottets uttalade uppfattning i denna del liksom dess positiva skrivning och hoppas i detta sammanhang att gällande bestämmelser också skall ges denna tillämpning.

I fråga om äganderättsupplåtelse och särskilt tidsbegränsade sådana, som är mycket vanliga när det gäller statliga verk, får beskattningsreglerna en helt annan tillämpning. För att den gynnsammare avdragsrätten skall få tillämpas krävs att försäljningen av skog skall ha skett i samband med markförsäljningen. Försäljningarna skall alltså ha omedelbart samband med varandra, och köpare av mark och skog skall vara samma person. Här är det enligt min och mångas mening som de största oformligheterna och orättvisorerna gör sig gällande. Bestämmelserna hindrar exempelvis den enskilde markägaren att själv avverka virket vid en sådan upplåtelse. För dem som mer eller mindre tvingas att avstå mark till det allmänna måste en sådan tillämpning av lagstiftningen leda till svårigheter. Det blir också svårt att träffa frivilliga uppgörelser med markägarna, och det försenar igångsättandet av byggnadsarbete och fördyrar också i många fall. Här har vi motionärer yrkat på en sådan ändring att de gynnsammare beskattningsreglerna skall få tillämpas även i de fall då äganderätten överläts till en person och skogen försäljs till en annan eller avverkas av säljaren själv.

Att bevillningsutskottet avstyrkt dessa motionsyrkanden må vara en sak, men motiveringen för detta finner jag haltande. I utskottets betänkande anförs bl. a. att »1959 års omläggning av skogsbeskattningen skedde för att un-

danröja de hinder som då gällande skatteregler visat sig innebära mot frivillig medverkan i åtgärder för jordbrukets och skogsbrukets yttre rationalisering och för överlåtelse av dispositionsrätten till mark som erfordras för vägar, elektriska ledningar, vattenuppdämningar m. m.».

Enligt mitt förmenande kvarstår alltför en hel del av dessa hinder, vilket också torde ha framgått av vad jag tidigare anfört. Det är närmast utskottets motivering som har föranlett min blanka reservation. Jag kan inte dela utskottets syn på denna punkt så länge så många hinder kvarstår för en rättvisare tillämpning av skattebestämmelserna.

Emellertid synes utskottet även hysa riktigare tankar i föreliggande spörsmål, och det låter dessa komma till uttryck i en positiv mening där det säger: »Enligt utskottets mening bör frågor av i motionerna avsedd art övervägas vid den allmänna översyn av skogsbeskattningen, varom 1959 års riksdag uttalat önskemål.» Jag har, herr talman, för dagen låtit mig nöja med detta. Frånsett de erinringar som jag här har gjort och de förhoppningar jag hyser har jag mot denna bakgrund intet yrkande.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

§ 18**Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.**

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 56, i anledning av väckta motioner rörande lagen om försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft sexton inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

Försäkring för allmän tilläggs pension, m. m.

1. de likalydande motionerna nr 48 i första kammaren av herr *Jacobsson, Per*, samt nr 64 i andra kammaren av herr *Jönsson* i Ingemarsgården om ändrade regler för beräkning av avgift och av pensionsgrundande inkomst inom den allmänna tilläggs pensioneringen,

2. de likalydande motionerna nr 50 i första kammaren av herr *Persson, Helmer*, och herr *Öhman*, samt nr 66 i andra kammaren av herr *Senander m. fl.* om sänkning av pensionsåldern,

3. de likalydande motionerna nr 367 i första kammaren av herr *Lundström m. fl.*, samt nr 426 i andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* om vissa ändringar i lagen om försäkring för allmän tilläggs pension,

4. de likalydande motionerna nr 498 i första kammaren av herrarna *Bengtson* och *Jonasson*, samt nr 584 i andra kammaren av herr *Hedlund m. fl.* om utredning rörande personlig frivillig tilläggs pensionering,

5. de likalydande motionerna nr 500 i första kammaren av herr *Bengtson m. fl.*, samt nr 585 i andra kammaren av herr *Hedlund m. fl.* om sänkning av folkpensionsåldern,

6. de likalydande motionerna nr 501 i första kammaren av herr *Bengtson m. fl.*, samt nr 586 i andra kammaren av herr *Hedlund m. fl.* om viss reformering av den allmänna tilläggs pensioneringen,

7. de likalydande motionerna nr 506 i första kammaren av herr *Hansson, Nils*, och fru *Segerstedt Wiberg*, samt nr 581 i andra kammaren av herr *Gustafson* i Göteborg och fröken *Elmén* om utredning rörande den allmänna tilläggs pensioneringen såvitt avser utländsk arbetskraft inom svenska handelsflottan,

8. motionen nr 244 i andra kammaren av fru *Gunne* angående beräkningen i visst fall av pensionsgrundande inkomst enligt lagen om försäkring för allmän tilläggs pension, samt

9. motionen nr 596 i andra kammaren av herr *Spångberg* om rätt för i

Sverige bosatt svensk medborgare att åtnjuta tjänstepension för i grannland förvärvad inkomst.

Motionsyrkandena

I *motionerna I: 48* och *II: 64* hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att förslag snarast framläggas för riksdagen om sådan ändring av lagen om allmän tilläggs pensionering, att sammanfallande regler blir gällande för avgiftsberäkning och beräkning av pensionsgrundande inkomst vid korttidsinkomster, såsom t. ex. för jordbrukare med regelbundna korttidsinkomster av skogsarbete».

I *motionerna I: 50* och *II: 66* hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta fastställa pensionsåldern inom såväl folkpensioneringen som allmänna tilläggs pensioneringen till 65 år för män och 60 år för kvinnor, samt att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att i avvaktan på den slutliga utredningen av frågan, inför innevarande års riksdag framlägga förslag till provisorisk lagstiftning i syfte att åstadkomma en sänkning av pensionsåldern till 60 år för de arbetare och andra anställda som uppenbarligen sysslar med särskilt tungt eller hälsovådligt arbete».

I *motionerna I: 367* och *II: 426* hade hemställts om

1. »skyndsamt utredning och förslag till nästa års riksdag om rätt för företagare till återlån ur Allmänna pensionsfonden genom betalning av avgifter medelst revers och i övrigt efter i motionen angivna riktlinjer»,

2. »närmare utredning om möjligheterna för vissa yrkesgrupper att uppnå full pension före 67 års ålder samt om frivillig om disponering inom ATP:s ram av en del av ålderspensionsrätten till förstärkt familje- och invalidskydd», samt

3. »att Kungl. Maj:t uppmärksammar övriga i motionen omnämnda förhållanden, bl. a. frågan om en självständig pensionsrätt för hemarbetande hus-

Försäkring för allmän tilläggs pension, m. m.

mödrar och möjligheterna för företagare att avsätta medel i egen rörelse för sin pensionering, samt sedan undersökningar gjorts med beaktande av vunna erfarenheter förelägger riksdagen därav föranledda förslag».

I motionerna berördes därjämte frågor om karensbestämmelser, preskriptionsbestämmelser, sammanträffande pensionsförmåner, besvärregler och regler om rätt till förtidspension.

I *motionerna I: 498 och II: 584* hade hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag senast till 1962 års vårriksdag angående anordningar för underlättande av personlig frivillig tilläggs pensionering i enlighet med motionens syfte».

I *motionerna I: 500 och II: 585* hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt prövning angående sänkning av folkpensionsåldern i enlighet med vad i motionen har anförts».

I *motionerna I: 501 och II: 586* hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning och förslag angående reformering av ATP i syfte att borttaga de s. k. 15-års- och 30-årsreglerna och förbättra de korttidsanställdas pensioner samt förbättra möjligheterna för småföretagare till återlån från den allmänna pensionsfonden.

I *motionerna I: 506 och II: 581* hade hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en särskild utredning om ATP-villkoren för utländsk arbetskraft, anställd i den svenska handelsflottan, och förelägga riksdagen de förslag till lagändringar som utredningsarbetet kan föranleda samt att Kungl. Maj:t i övrigt måtte beakta vad i motionen anförts».

I *motionen II: 244* hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om utredning om beräkningen av pensionsgrundande inkomst enligt lagen om försäkring för allmän

tilläggs pension i de fall, då skatteberäkning sker jämlikt 1 § förordningen angående beräkning av statlig inkomstskatt för ackumulerad inkomst».

I *motionen II: 596* hade hemställts, »att riksdagen hos regeringen anhåller om att förslag snarast framläggas till sådan lagändring, att svenska medborgare som bor i Sverige blir berättigade till tjänstepension för inkomster i något av grannländerna».

De ovan upptagna motionsparen I: 367 och II: 426, I: 500 och II: 585 samt I: 501 och II: 586 behandlades endast i ovan redovisade delar i detta utlåtande. Andra i motionerna framställda yrkanden hade behandlats i utskottets utlåtanden nr 2 och 45 år 1961.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen med bifall till motionen II: 244 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning av frågan om beräkning av pensionsgrundande inkomst i sådana fall då skatt beräknades såsom för ackumulerad inkomst;

B. att riksdagen i anledning av motionerna I: 506 och II: 581 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anförts i fråga om tilläggs pension för utländsk arbetskraft inom svenska handelsflottan; samt

C. att följande motioner, nämligen

1. motionerna I: 367 och II: 426, såvitt de avsåge personlig frivillig tilläggs pensionering;

2. motionerna I: 498 och II: 584, vilka avsåge personlig frivillig tilläggs pensionering;

3. motionerna I: 367 och II: 426, såvitt de avsåge undantagande från försäkringen;

4. motionerna I: 500 och II: 585, såvitt de avsåge pensionsålder;

5. motionerna I: 50 och II: 66, vilka avsåge pensionsålder;

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

6. motionerna I: 367 och II: 426, såvitt de avsåge pensionsålder;

7. motionerna I: 48 och II: 64, vilka avsåge korttidsanställda arbetstagare;

8. motionerna I: 501 och II: 586, såvitt de avsåge korttidsanställda arbetstagare;

9. motionerna I: 501 och II: 586, såvitt de avsåge 15-års- och 30-årsreglerna;

10. motionerna I: 367 och II: 426 samt motionerna I: 501 och II: 586, såvitt de avsåge återlån av inbetalda arbetsgivaravgifter;

11. motionen II: 596, vilken avsåge rätt för i Sverige bosatt svensk medborgare att åtnjuta tjänstepension för i grannland förvärvad inkomst;

12. motionerna I: 367 och II: 426, såvitt de avsåge självständig pensionsrätt för hemarbetande husmödrar;

13. motionerna I: 367 och II: 426, såvitt de avsåge interimistiska beslut i pensionsärenden och fullföljd av talan mot pensionsmyndighetens beslut, preskription av pensionsbelopp, sammanträffande pensionsförmåner samt förtidspension;

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

Vid utskottets hemställan under C. 1) av fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Nyman*, *Anderson* i Sundsvall och *Rimmerfors*, vilka ansett, att utskottet under C. 1) bort hemställa, att riksdagen, i anledning av motionerna I: 367 och II: 426, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte som sin mening ge till känna vad reservanterna anfört angående utredning och förslag om ändring av gällande regler så att företagare medgäves rätt att i rörelsen skattefritt avsätta medel för egen pensionering.

Vid utskottets hemställan under C. 2) av herrar *Kaijser* och *Thorsten Larsson*, fru *Gunne* samt herr *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottet under C. 2) bort hemställa, att riksdagen,

med bifall till motionerna I: 498 och II: 584, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning av frågan om personlig frivillig tilläggspensionering.

Vid utskottets hemställan under C. 4) av herrar *Thorsten Larsson* och *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottet under C. 4) bort hemställa, att riksdagen, med bifall till motionerna I: 500 och II: 585, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam prövning av frågan om en allmän sänkning av folkpensionsåldern.

Vid utskottets hemställan under C. 8) av herrar *Kaijser* och *Thorsten Larsson*, fru *Gunne* samt herr *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottet under C. 8) bort hemställa, att riksdagen, med bifall till motionerna I: 501 och II: 586, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning av de korttidsanställda arbetstagarnas pensionsförmåner inom ATP.

Vid utskottets hemställan under C. 9) av herrar *Thorsten Larsson* och *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottet under C. 9) bort hemställa, att riksdagen, med bifall till motionerna I: 501 och II: 586, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om skyndsam utredning i syfte att borttaga 15-års- och 30-årsreglerna.

Vid utskottets hemställan under C. 10)

av fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Kaijser*, *Nyman*, *Thorsten Larsson*, *Anderson* i Sundsvall och *Rimmerfors*, fru *Gunne* samt herr *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottet under C. 10) bort hemställa, att riksdagen, med bifall till motionerna I: 367 och II: 426 samt I: 501 och II: 586, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam utredning och förslag om förbättrade möjligheter för företag till återlån från allmänna pensionsfonden.

Försäkring för allmän tilläggs pension, m. m.

Vid utskottets hemställan under C. 12)

av fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Nyman*, *Anderson* i Sundsvall och *Rimmerfors*, vilka ansett, att utskottet under C. 12) bort hemställa, att riksdagen, med bifall till motionerna I: 367 och II: 426, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan om självständig pensionsrätt inom ATP för hemarbetande husmödrar.

Särskilda yttranden hade avgivits

I

Angående undantagande från försäkringen av fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Nyman*, *Anderson* i Sundsvall och *Rimmerfors*;

II

Angående pensionsålder av fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Nyman*, *Anderson* i Sundsvall och *Rimmerfors*.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp):

Herr talman! I detta utskottsutlåtande redovisas ett antal motioner, som samtliga syftar till ändringar i bestämmelserna om den allmänna tilläggs pensioneringen. En av motionerna, nr 244 i denna kammare, väckt av fru Gunne, har utskottet tillstyrkt. I motionen yrkas på utredning av frågan om beräkning av pensionsgrundande inkomst i sådana fall, där skatt beräknas på ackumulerad inkomst.

Utskottet tillstyrker att denna fråga måtte bli föremål för utredning.

Ett annat motionspar, I: 506 och II: 581, den senare väckt av herr Gustafson i Göteborg och fröken Elmén, har utskottet behandlat välvilligt. I motionsparet yrkas på utredning om ATP-villkoren för utländsk arbetskraft anställd vid den svenska handelsflottan. Vi har i utskottet visserligen konstaterat att vi är betänksamma beträffande möjligheten att åstadkomma dessa komplet-

teringar inom ramen för ATP, men vi pekar på möjligheten att genom särskilda konventioner med andra stater komma till rätta med det problem som aktualiserats i motionerna. Utskottet anser att den möjligheten bör undersökas av Kungl. Maj:t, och vi föreslår därför, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening ger till känna vad utskottet anför.

Alla övriga motionsyrkanden, som behandlas i utlåtandet, avstyrks av utskottet. En del av motionsyrkandena upptas i reservationer, och jag skall i första hand säga några ord om dessa. Samtliga spörsmål, som behandlas i reservationerna, har tidigare varit föremål för riksdagens prövning.

Den första reservationen, som anknyter till punkt C. 1 i utskottsutlåtandet har avgivits av folkpartiets ledamöter i utskottet. I anslutning till synpunkter, som anförs i folkpartiets motion i ämnet — motionen väcktes vid årets början — har vi reservanter pekat på att det är angeläget, att företagaren får möjlighet att skattefritt avsätta medel i sin rörelse för pensionering av sig själv. En sådan möjlighet skulle vara av betydelse för företagare, som begärt eller begär utträde ur ATP eller som önskar komplettera sin ATP-pension på samma sätt som det nu är möjligt för stora grupper, t. ex. för industritjänstemännen, att göra. När riksdagen i våras öppnade möjlighet för företagarna att ansluta sig till ATP på samma villkor som de anställda, innebär detta otvivelaktigt en väsentlig förbättring. Alltjämt råder dock den olikheten, att möjlighet att skattefritt avsätta medel för pensionering eller för komplettering av tilläggs pensionen för de anställda finns. Men samma möjlighet finns inte när det gäller att avsätta medel för företagares egen pensionering.

För ett par veckor sedan lades på riksdagens bord ett par propositioner angående pensionsstiftelser. Där föreslås en samordning av pensionsstiftelser inom företagen och ATP. Proposi-

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

tionerna bygger på förslag, som utarbetats av den s. k. pensionsstiftelseutredningen. Vi reser vanter från folkpartiet menar, att denna utredning i det fortsatta arbetet till behandling bör uppta även de problem vi pekat på i reservationen.

Vi yrkar att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte som sin mening ge till känna vad vi i reservationen anfört i syfte att gällande regler ändras så att företagare medges rätt att skattefritt avsätta medel i rörelsen för egen pensionering.

Jag ber att i detta sammanhang få yrka bifall till denna reservation, som anknyter till punkt C. 1 i utlåtandet.

Under punkt C. 2 har centerpartiets och högerens ledamöter i utskottet avgivit en reservation, vari de yrkar på en utredning av frågan om frivillig tilläggspension. Argumenteringen för denna reservation sammanfaller åtminstone i sin första del i stort sett med argumenteringen i folkpartiets reservation. Man kan därför möjligen fråga sig, varför vi inte skrivit ihop oss till en gemensam reservation. Jag har emellertid den uppfattningen att centerpartiets och högerens reservationer i detta avseende i fråga om sina syften ligger åtskilligt vid sidan av folkpartiets förslag. Den uppfattningen bestyrks om man läser den motion från centerpartiet, som reservationen i allt väsentligt bygger på.

I motioner från centerpartiet, folkpartiet och kommunisterna upptas frågor som berör pensionsåldern såväl inom folkpensioneringen som inom ATP. Centerpartiet och kommunisterna synes syfta till en generell sänkning av pensionsåldern, under det att vi i folkpartiet har nöjt oss med att upprepa vårt gamla krav om utredning av möjligheten för vissa yrkesgrupper med tungt och slitsamt arbete att erhålla full pension vid lägre ålder än 67 år. Frågorna om ändringar av bestämmelserna rörande pensionsåldern är komplicerade och kräver ingående prövning. So-

cialförsäkringskommittén har behandlat en del av dessa förslag, däribland frågan om möjligheten att erhålla pension före 67 års ålder såväl när det gäller folkpensionen som inom ATP. Kommittén har nu avgivit sitt betänkande, och proposition är enligt vad som uppgivits att vänta till nästa års riksdag. Av det skälet har utskottet ansett att dessa frågor kan stå över till nästa år, och utskottet yrkar därför avslag på motionerna beträffande jämkningar i pensionsåldern. Av samma skäl yrkar jag här avslag på centerpartiets reservation på den punkten. I ett särskilt yttrande till utskottsutlåtandet har folkpartiets ledamöter i utskottet redovisat sin ståndpunkt i detta avsnitt.

Problemet om avgiftsbetalningen ställd i relation till den pensionsgrundande inkomsten för korttidsanställda har tagits upp i ett par motioner, nämligen i partimotion från centerpartiet och i enskild motion från folkpartihåll. Dessa problem återkommer också i reservationen under punkt C. 8, avgiven av centerpartiets och högerens ledamöter i utskottet. Något ligger det väl i den argumentering, som anförts i motionerna och i reservationen. Det är självfallet angeläget att sträva efter att åstadkomma så stor överensstämmelse som möjligt mellan pensionsavgift och pensionsgrundande inkomst. Men det förefaller ändå som om motionärerna och reservanterna i sin argumentering bortsett från, att det i det finansieringssystem, varpå ATP bygger — fördelningsystemet — inte finns något direkt samband mellan avgiftsbetalningen och pensionsförmånerna. Man kan ge fler exempel på den saken än dem som anförts i motionerna. Vid utskottsbehandlingen har det upplysts om att frågor, som har samband med finansieringen av socialförsäkringen, är föremål för överväganden inom socialdepartementet. Därvid har också uppgivits att man har uppmärksamheten riktad på de problem som aktualiserats i motioner-

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

na. Utskottet har av den anledningen inte funnit det påkallat att nu ta något initiativ i den frågan. Jag yrkar alltså bifall till vad utskottet anfört i denna del, vilket samtidigt innebär avslag på reservationen under punkt C. 8, avgiven av herr Kaijser m. fl.

Centerpartiet föreslår också att en skyndsam utredning verkställs om de s. k. 15-års- och 30-årsreglerna i ATP-systemet. Utskottets samtliga ledamöter utom centerpartirepresentanterna ställer sig helt oförstående till det förslaget och avstyrker det. Jag yrkar bifall till utskottets yrkande.

De borgerliga ledamöterna i utskottet har enats om en gemensam reservation, vari yrkas på en skyndsam utredning med syfte att få till stånd förbättrade möjligheter för företag till återlån från allmänna pensionsfonden.

För folkpartiets del är detta ett gammalt krav. Reglerna för återlån ger, sådana de nu är utformade, alltför begränsade möjligheter. I de motioner, som vi i reservationen hänvisar till, anförs flera exempel på begränsningar i möjligheterna till återlån. Vi anser att reglerna för återlån är onödigt snäva. Även formerna för återlåning kan behöva bli föremål för omprövning.

Även den hälft av utskottets ledamöter som dikterat utlåtandet, de socialdemokratiska ledamöterna, tycks vara medvetna om att en översyn bör ske. De hänvisar till att bestämmelserna varit i tillämpning endast mycket kort tid och att erfarenheterna alltså är begränsade. Men de åberopar också, att då dessa regler utformades, förutsatte man att de skulle bli föremål för omprövning i slutet av 60-talet. Vi reserverar inte att de inte finner att det är rimligt att dröja så länge med omprövningen. I pensionsfonden har det redan samlats ett betydande kapital. Allteftersom pensionsavgiften stiger kan man förutsätta, att fonden ökar i ännu snabbare takt än hittills. Fondmedlen i dess helhet skall göras räntebärande. Det är då rimligt

att reglerna för återlån liberaliseras, så att en större del av medlen än för närvarande kan återgå till produktionen och där bli till nytta.

Det krav som framställs i reservationen under punkt C. 10, att riksdagen måtte anhänga om utredning och förslag om förbättrade möjligheter till återlån, är synnerligen berättigat. Jag yrkar bifall till reservationen i denna punkt, avgiven av fru Hamrin-Thorell m. fl.

Folkpartiets ledamöter i utskottet har i en reservation yrkat att frågan om självständig pensionsrätt inom ATP för hemarbetande husmödrar måtte utredas. Det är också ett gammalt krav från vår sida. Vi reserverar inte okunniga om att det är förenat med stora svårigheter att lösa denna fråga. Men å andra sidan torde det, åtminstone enligt vår uppfattning, i längden bli ogörligt att ställa den stora grupp av medborgare, som de hemarbetande husmödrarna utgör, helt utanför ATP-systemet, vilket ju är avsett att omfatta alla förvärvsarbete och numera också alla som är att anse som företagare. Även husmödrarna utför ett produktivt viktigt arbete. Ett studium av problemet är befogat, och jag tillstyrker därför utredningskravet i reservationen under punkt C. 12.

Allra sist några ord om motion II: 596, avgiven av herr Spångberg. Motionären vill ha en utredning om rätten för i Sverige bosatt svensk medborgare att åtnjuta pension för inkomst, som han eller hon förvärvat i ett grannland. Motionären synes särskilt ha haft i tankarna svenska medborgare, som bor här i landet men som har arbetsställning på andra sidan gränsen, t. ex. i Norge hos norsk arbetsgivare. Det finns med lagens nuvarande utformning ingen möjlighet att ålägga t. ex. en norsk arbetsgivare att betala pensionsavgift till ATP. Inte heller kan arbetsgivaren åläggas att själv med egna medel betala pensionsavgift till ATP — den möjligheten är ju förbehållen företagare-

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

na. Någon pensionsrätt enligt ATP för inkomst, som någon förvärvat i utlandet hos utländsk arbetsgivare, finns alltså icke.

Även om utskottet har förståelse för problemet, har utskottet inte kunnat tillstyrka motionen. Vi har emellertid gjort oss underrättade om att svenska medborgare, som har sitt hem i Sverige men går över gränsen dagligen för att utföra ett arbete på norskt område, har vissa möjligheter att erhålla tjänstepension i Norge efter det tjänstepensionssystem som där tillämpas — detta under förutsättning att arbetsgivaren är ansluten till tjänstepensionssystemet.

I övrigt kan det ifrågasättas om inte det spörsmål, som har väckts i motionen, vore värt att ta upp till prövning inom Nordiska rådet. Vi har som sagt i utskottet inte ansett oss kunna biträda motionen utan yrkar avslag på densamma.

Herr talman! I anslutning till det anförda ber jag alltså att få yrka bifall till reservationerna under punkterna C. 1, C. 10 och C. 12 i utskottsutlåtandet. I alla övriga delar yrkar jag bifall till vad utskottet hemställt.

I detta anförande instämde herr *Rimmerfors* (fp).

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Det ärende vi nu har att behandla innehåller egentligen inte något nytt. Mycket av det har diskuterats tidigare. En del av dessa problem var uppe till behandling vid vårriksdagen, bl. a. frågan om möjlighet för företagare att välja pensionsnivå, men den skall jag inte i detta sammanhang beröra.

En av de frågor det här gäller är ju anordningarna för underlättandet av en personlig, frivillig tilläggspensionering. Den rätt till utträde ur ATP-systemet som fria yrkesutövare och företagare har måste innebära att man erkänner, att det åtminstone för vissa kategorier existerar andra möjligheter än ATP att nå ålderstrygghet. Det är då inkonse-

kvent om man inte försöker ge likvärdiga villkor för de pensionsanordningar som kan komma i fråga för dem som begär utträde ur ATP-systemet. Målet för hela pensionspolitiken måste ju vara att tillskapandet av bättre trygghet skall gälla alla medborgare. Ger man inte dem som begär utträde ur systemet samma skattemässiga förmåner och söker man inte lösa exempelvis värdesättningsfrågan, har man i stället skapat allvarliga kategoriklyvningar.

Samhället har ingen anledning att behandla andra pensionsformer sämre än ATP-formen. Gör man det, har man inte tagit konsekvensen av den frihet som utträdesrätten innebär. Den friheten blir då i större eller mindre utsträckning illusorisk till följd av att ATP-systemet blivit klart favoriserat.

I reservationen b) under punkt C. 2 har vi tagit upp dessa problem och begärt en utredning. Vi har därvid också påpekat att frågan även berör husmödrarnas ställning.

Herr Anderson i Sundsvall var inne på just de två första reservationerna — folkpartiet har lämnat en särskild motion. Han sade att det hade funnits möjligheter att skriva ihop sig.

I folkpartiets motion och reservation finns vissa motiveringar, som vi inte har ansett oss kunna skriva under. Det är det som gjort att vi har fått två reservationer.

I utskottets utlåtande berörs också frågan om pensionsåldern, och utskottet skriver där att den frågan har behandlats inom 1958 års socialförsäkringskommitté. Detta är i och för sig riktigt. Men man bör då beakta att den rörlighet i pensionsåldern som övervägdes inom den utredningen är något som de pensionerade så att säga får betala själva i form av lägre pension vid sänkt pensionsålder. För vår del är vi inte tillfreds med enbart sådan rörlighet. Orsaken härtill är bl. a. att man allmänt överväger införande av arbetstidsförkortning och liknande åtgär-

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

der för den nu aktiva generationen. De äldre däremot, de som närmar sig pensionsåldern, kan endast helt obetydligt få något med av sådana förmåner. Men det är obestridligt att det är just de äldre som i högre grad än de yngre har skapat det ekonomiska underlaget för arbetstidsförkortningen och de andra förmåner som vi nu siktar mot. De äldre har en livslång insats i produktionen bakom sig. Vi anser det därför vara viktigt att frågan om en generell sänkning av pensionsåldern tas upp till prövning och därigenom kommer med i den allmänna bedömningen av reformönskemålen, ordningsföljd, tid för genomförande o. s. v.

Utskottet har också haft att pröva frågan om en sänkning av pensionsåldern för vissa grupper. Jag förnekar inte att det föreligger vissa motiv för åtgärder i den riktningen. Men man kommer inte ifrån att vi där är inne på synnerligen intrikata gränsdragningsproblem. Enligt min mening går det inte att på den vägen ernå en tillfredsställande och rättvis lösning på pensionsfrågorna. Folkpensionen är en hela folkets pension, och där bör vi vara mycket försiktiga, så att vi inte åstadkommer någon kategoriklyvning. Det är inte bra, om vi får en sådan ordning att vissa grupper genom tjänst tillförsäkras lägre pensionsålder och andra grupper erhåller samma förmån av andra orsaker. Kvar skulle då bli en mellangrupp på nuvarande åldersnivå för pensionsinträdande. Också den saken talar för att frågan om en generell sänkning av pensionsåldern prövas.

Vad sedan beträffar de korttidsanställdas behandling i ATP-systemet har centerpartiet i likhet med föregående år motionsvis tagit upp frågan och begärt en ändring av reglerna. Så som de nuvarande är utformade grundar korttidsinkomsterna strängt taget inte någon pensionsrätt, trots att arbetsgivaren erlägger pensionsavgifter. Huvudregeln för erläggande av ATP-avgifter är näm-

ligen att sådana avgifter inte skall betalas på basbeloppet. Men för personer som har inkomster både av egen rörelse och av anställning följer man inte den regeln. Av exempel på sidan 16 i utskottets utlåtande framgår ganska tydligt att pensionsavgift erlägges på de delar av inkomsten som ligger inom basbeloppet. Detta innebär sålunda att de pensionsavgifter arbetsgivaren erlägger för en korttidsanställd i regel inte får någon motsvarighet i pensionspoäng för den försäkrade.

Herr Anderson i Sundsvall sade att det inte föreligger något direkt samband mellan avgifter och pensionsnivå, men med hänvisning till exemplet på sidan 16 i utskottets utlåtande ifrågasätter jag riktigheten härav. Och när utskottet skriver att en annan utredning skall granska dessa frågor litet närmare, så har väl utskottet därmed sagt att förhållandena inte är tillfredsställande sådana de nu är.

Utskottet hänvisar till en inom socialdepartementet pågående utredning rörande socialförsäkringens finansiering, där även här berörda problem skall uppmärksammas. Vi reserverar oss dock att detta är en så viktig rättvisefråga, att den bör hänvisas till en utredning av annat slag. Vi anser det angeläget att få en snabb ändring till stånd av det klart otillfredsställande system som nu råder när det gäller de korttidsanställdas behandling i ATP-pensioneringen. Därför har vi i vår reservation framfört förslag om att regeringen till nästa års riksdag skall lägga fram proposition om en ändring på denna punkt.

Vid punkten C. 9 har herr Thorsten Larsson och jag avgivit en reservation grundad på motionerna I: 501 och II: 586. Vi anser att regeln om de 30 pensionsgrundande åren är särskilt ogynnsam för lägre inkomsttagare med flack inkomstkurva och lång tid i förvärvsarbete. Detta innebär att de får vara med i systemet under betydligt

Försäkring för allmän tilläggs pension, m. m.

flera år än de som med lång utbildningstid kommer in i systemet vid högre ålder, utan att det ger något som helst utslag i fråga om pensionsrätt. Effekten av 15-årsregeln, att pensionen skall beräknas efter de 15 bästa åren, blir densamma som av 30-årsregeln. De grupper som har en brant stigande inkomstkurva under senare delen av sin aktiva tid blir favoriserade genom 15-årsregeln i jämförelse med låglönegrupperna, som har en jämnare inkomstutveckling under de aktiva åren.

Så till den sista reservationen som herr Anderson i Sundsvall var inne på. Det är inte mycket att tillägga. Jag vill dock understryka att de nuvarande bestämmelserna är mycket otillfredsställande. De innebär för de mindre företagen i stort sett endast en skenbar återlånerätt, vilket är en klar diskriminering. Det är för dessa företag ur finansieringssynpunkt inte tillfredsställande att ha ett återlånesystem av det slag som nu tillämpas inom ATP. Det är varken rationellt eller önskvärt att ha ett system med smålån, ett lappverk som det här egentligen blir.

Jag förvånar mig över att utskottet, ehuru utskottet förklarar sig införstått med att systemet är otillfredsställande, säger att tillräcklig erfarenhet inte vunnits under 1960. Men det framgår ju klart och tydligt vad systemet innebär och att det är ett lappverk. Då frågar man sig vad det finns för anledning att vänta till i slutet av 60-talet med att ta upp dessa problem — särskilt som vi vet att kreditfrågan inte minst för jordbruk och mindre företag är ett mycket allvarligt problem i dagens läge. Det finns starka skäl för ett bifall till reservationen om en skyndsamt utredning av frågan.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag anfört och till vad som framhålles i reservationerna ber jag att få yrka bifall till reservationerna vid punkterna C. 2, C. 4, C. 8, C. 9 och C. 10.

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall be att få göra ett förtydligande på en punkt med anledning av herr Gustavssons i Alvesta inlägg. Det gäller avgiftsbetalningen för de korttidsanställda.

Självfallet bör man sträva efter att få en överensstämmelse mellan det inkomstbelopp, på vilket avgifterna inbetalas, och det inkomstbelopp, på vilket pensionspoäng beräknas. Men att få full överensstämmelse i det hänseendet är knappast möjligt inom fördelningsystemet. Detta har utskottet också klart givit uttryck för på s. 35 i utlåtandet, där det heter: »Arbetsgivaravgifterna debiteras och inbetalas kollektivt av arbetsgivaren för hos honom anställda. Registrering av inbetalda avgifter sker icke individuellt för varje försäkrad. Det är därför icke möjligt att åstadkomma absolut överensstämmelse mellan inbetald avgift och tillgodoförd pensionspoäng.» Jag tror det finns anledning att stryka under ordet absolut, men detta utesluter givetvis inte, att man bör sträva efter så stor överensstämmelse som möjligt.

Exemplet i motionen är naturligtvis riktigt, men man får inte därav dra den långtgående slutsatsen, att korttidsanställda aldrig får räkna pensionspoäng för den inkomst de har under korttidsanställningen. Överskrider denna inkomst basbeloppet blir den ju pensionsgrundande.

Det är inte endast de exempel, som anföres i motionerna, som kan åberopas såsom exempel på att avgift betalas till ATP för inkomster som inte blir pensionsgrundande. Det finns åtskilliga andra exempel. Jag behöver bara peka på en sådan sak som att den inkomst en minderårig, som inte fyllt 16 år, haft i ett företag räknas in i det inkomstbelopp, på vilket ifrågavarande arbetsgivare inbetalar pensionsavgift.

Jag vill slutligen än en gång understryka att även jag hyser uppfattningen,

Försäkring för allmän tilläggs pension, m. m.

att man bör sträva efter överensstämmelse härvidlag. Eftersom det upplysts att socialdepartementet har saken under övervägande, har vi inom utskottet inte velat tillstyrka en särskild utredning.

Fru GUNNE (h):

Herr talman! Vid utskottets hemställan under punkterna C. 1 och C. 2 finns två reservationer som berör önskemål, vilka vi inom högerpartiet betraktar som väsentliga. Vi har sedan länge hävdat att frågan om att jämna vägen för företagare och yrkesutövare m. fl. att i olika former ordna frivillig pensionsförsäkring är av mycket stor vikt. Riksdagen behandlade i våras motioner av oss i samma ärende, vilka då hade förberetts av bevillningsutskottet.

I det föreliggande utlåtandet har andra lagutskottet under rubriken Frågan om personlig frivillig tilläggs pensionering avslagit framställningar från folkpartiet och centerpartiet om utredning rörande åtgärder för främjande av sådan frivillig tilläggs pensionering.

De två reservationerna i denna fråga anknyter tekniskt till skilda punkter i utskottets hemställan och utgör alltså inte alternativa ståndpunkter i förhållande till samma yrkande. Detta föranleder mig att, även om jag har anslutit mig till den reservation som är betecknad C. 2, instämma i det under C. 1 framställda yrkandet. Vid eventuell omröstning kommer jag också att stödja detsamma.

Jag har anslutit mig till reservation C. 2 från följande utgångspunkter. Möjligheten för företagare och yrkesutövare m. fl. att ordna frivilliga pensionsförsäkringar i olika former måste förverkligas på det sättet, att de avsättningar som görs för den egna framtiden och i avsikt att sörja för företagets fortsatta bestånd blir värdebeständiga samt avdragsgilla vid beskattning. Jag delar den uppfattning som har framförts i de återopade motionerna, näm-

ligen att värdesäkringskommittén borde kunna få i uppdrag att utreda formerna för värdesäkring av sådana frivilliga pensionsanordningar. Eftersom avgiften till ATP är avdragsgill vid beskattningen, är det rimligt att även frivilliga avsättningar för pensionsändamål blir helt avdragsgilla.

Som ytterligare motiv för reservationen i detta fall vill jag anföra behovet av ett ökat personligt sparande samt företagsamhetens — i synnerhet den mindre företagsamhetens — kapitalbehov. En vidgad återlånerätt, som krävs i en reservation vilken jag skall återkomma till, skulle i detta hänseende öka de ATP-anslutna företagens kapitaltillgång. För dem som står utanför skulle gynnsammare avsättningsvillkor för frivilliga pensionsanordningar bidra till deras kapitalförsörjning.

I denna reservation beröres också de hemarbetande husmödrarnas pensionsfråga. Det kan visserligen anföras skäl för en utredning siktande till deras inlemmande i ATP, vilket har föreslagits av reservanterna vid punkt C. 12, men utskottet har enligt min mening riktigt redovisat de stora svårigheter som här uppstår sig. Vad utskottet har anfört om husmödrarnas möjligheter att anlita frivilliga försäkringar ansluter sig mycket nära till min syn på detta problem, men jag har funnit det viktigt att frågan uppmärksammas i samband med den utredning om åtgärder för främjande av frivillig pensionering som yrkas i reservation C. 2.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation C. 2.

I en reservation vid punkt C. 8 har yrkats bifall till motioner om utredning av de korttidsanställda arbetstagarernas förmåner. Frågan har tidigare berörts här i dag och därför kan jag fatta mig kort. De korttidsanställda arbetstagarernas problem var ju kända för departementschefen då han skrev propositionen A 55 till 1958 års riksdag. Det anföras nämligen i propositionen

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

att den ifrågavarande avräkningsregeln efter ytterligare utredning borde jämkas med tanke på »sådana skogskörare, som vid sidan om företagarinkomst regelbundet har säsongbetonade löneinkomster av mindre omfattning». Den utredningen har inte kommit till stånd. Utskottsmajoriteten hänvisar visserligen nu för andra gången på två år till att utredningar pågår inom socialdepartementet. I ena fallet hänvisar man till socialförsäkringskommittén, i andra fallet till utredningen om socialförsäkringens finansiering.

Ett missförhållande kan inte betraktas såsom ofrånkomligt därför att det följer av fördelningssystemet, framför allt inte i fall då avgift inbetalas för en person, som trots att han utför arbetsprestationer inte får någon pension alls. Vi är inte tillfredsställda med hänvisningen till de pågående utredningarna, utan vi önskar en snabbare handläggning av denna fråga. Därför återkommer vi och ber att riksdagen skall påskynda ärendets behandling.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen under C. 8.

I en reservation under punkt C. 10, gemensam för centerpartiet, folkpartiet och högern, har yrkats friare återlåneregler för företagare. De motioner som framlagts i denna fråga innehåller åtskilliga uppslag som är värda att utredas. Det är viktigt att i det sammanhanget hålla i minnet att de mindre företagen missgynnas genom den gällande begränsningen i lånevillkoren. Utskottet säger om dessa bestämmelser, att de inte i alla avseenden syns helt ändamålsenliga men att det inte anser sig för närvarande bära biträda förslaget om liberalare regler. Utskottet hänvisar till något uttalande att en omprövning av reglerna skulle bli erforderlig vid slutet av 1960-talet. Med den kännedom man har om den långa vägen från tillsättandet av en utredning till ikraftträdandet av ett beslut kan man alltså dra den slutsatsen, att

utskottet inte räknar med någon ändring i dessa icke ändamålsenliga bestämmelser på minst tio år. Vårt näringsliv blir av olika orsaker under 1960-talet utsatt för stora påfrestningar. Ett av de stora bekymren är bristen på kapital. Det hade varit rimligt om möjligheten att återlåna de pengar som strömmar in från företagen till pensionsfonderna väsentligt hade vidgats. Att utskottsmajoriteten skjutit fram en utredning som den förutser blir erforderlig är enligt vår uppfattning inte försvarligt. Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen vid punkt C. 10.

Slutligen vill jag anföra att utskottet även behandlat ett förslag om sloandet av spärrarna för undantagande från och återinträde i tilläggspensioneringen. Utskottets hemställan om avslag har inte föranlett någon reservation från motionärerna men väl ett särskilt yttrande. För min del vill jag endast tillägga att jag intet haft att erinra mot vad utskottet nu anfört, men jag vill gärna betona att jag i detta sammanhang räknar med att frågan ganska snart kan komma att bli prövad ännu en gång, d. v. s. i samband med det förslag om samordning av ATP-lagen och sjukförsäkringslagen som kommer att föreläggas riksdagen i vår.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Som var och en kan se och höra omhuldats ATP varmt av sina forna motståndare och det är ju glädjande för oss. Det mycket omfattande utskottsutlåtande som vi här har att behandla berör inte bara ATP utan även en hel del andra frågor, skatterättsliga problem och problem i samband med folkpensionen. Flertalet av yrkandena i motionerna har varit föremål för behandling i kammaren tidigare, och det samma är förhållandet med yrkandena i det stora antalet reservationer som återfinns i utskottsutlåtandet. Varken i utskottsutlåtandet eller i reservationerna bjuds de därför på så många

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

spännande nyheter, och jag är för egen del inte heller i stånd att prestera så många originella synpunkter, utan det blir endast fråga om ett upprepande av tidigare argument.

Jag skall säga några ord om de två första reservationer som har fogats till utlåtandet. I den första kräver man att företagarna skall medges rätt att i sin rörelse skattefritt få avsätta medel för sin egen pensionering. Den andra reservationen går ett stycke längre. Den är i själva verket en gammal bekant. Det är den personliga frivilliglinjen som spökar igen. Nu måste man enligt reservanterna bereda möjlighet för den som har trätt ut ur ATP-systemet att ordna sin pensionering på sådant sätt att den i fråga om beskattning, värdestegring m. m. blir likvärdig med ATP. Annars är det ingen mening med utträdesrätten, hävdar man lustigt nog.

Detta resonemang utvecklas utförligare i centerpartimotionen. Det är mycket intressant. Jag vill gärna till kammararens protokoll läsa in vad som där sägs: »Skall denna rätt» (alltså utträdesrätten) »få mening och reellt innehåll fordras givetvis att pensionering på annat sätt kan ske på villkor som i fråga om beskattning, värdesäkring m. m. är jämställda med den obligatoriska tilläggspensioneringens.»

Men var finns denna goda cigarr? Det var just för att man inte kunde finna några likvärdiga former som ATP genomfördes. Nu kräver man alltså att den som ställer sig utanför och utvidgar utträdesrätten likväl genom samhällets försorg på annat sätt skall beredas möjlighet till likvärdigt pensionskydd.

Den som studerar motionärernas och reservanternas resonemang på denna punkt måste få intrycket att det trots allt inte är någon dålig pensionsreform som har genomförts utan att den har stora förtjänster. Det är alltså synd om den som lämnar systemet. Man måste väl emellertid räkna med att den som

träder ut ur ett pensionssystem som detta noga har övervägt sin familjs och sitt eget pensionskydd. Det är ju ett mycket viktigt steg han tar. Stannar han kvar inom pensionssystemet, får han åtnjuta systemets förmåner och bli delaktig av den värdesäkring som medlemskap i kollektivet garanterar.

Jag kan inte finna att företagarna är sämre behandlade än löntagarna i något avseende. Det skulle i så fall vara den regel som ger företagarna möjlighet att ställa sig utanför systemet med sin inkomst utan att i stället själva skaffa sig ett likvärdigt pensionssystem. Så måste ju nämligen vara fallet för löntagarna, om dessa skall medges rätten att ställa sig utanför.

Den andra reservationen som jag vill säga några ord om gäller bestämmelsen om återlån av ATP-avgifterna. Denna fråga har varit föremål för diskussion alltsedan reformen genomfördes. Vi har från ATP-anhängarhåll sagt att vi bara har ett enda önskemål, nämligen att pengarna placeras så att de ger god avkastning och att de är säkert placerade. Sett från denna synpunkt är resonemanget i motionerna en aning äventyrligt. Där menar man att bankmässig prövning av säkerheten inte skall behöva tillämpas mot de företag som återlånar.

Vi har inom utskottsmajoriteten ännu inte funnit anledning att ta upp till utredning frågan om återlånerätten. Jag vill tillägga att vi bör komma ihåg att det — såsom framför allt ATP-motståndarna med sådan frenesi har hävdad — ju är fråga om de anställdas, löntagarnas pengar.

Högerpartiet och centerpartiet kräver en utredning om de korttidsanställdas pensionsförmåner. Både fru Gunne och herr Gustavsson i Alvesta har tagit upp dessa frågor.

Det kan emellertid inte vara reservanternas mening att kräva en utredning om de korttidsanställdas pensionsförmåner, eftersom denna grupps pensions-

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

förmåner ju inte på något sätt skiljer sig från de förmåner som utgår till en heltidsanställd eller heltidsarbetande person, d. v. s. i detta sammanhang en person vilkens årsinkomst flyter in från ett flertal källor. Om den sammanlagda inkomsten uppgår till 8 000 kronor exempelvis, får han ju precis samma pensionsförmåner som den vilkens inkomst härrör från en enda källa, från en arbetsgivare eller från ett eget företag.

Det är finansieringsfrågan reservanterna vill ha omprövad. Jag vill gärna erinra om vad herr Anderson i Sundsvall tog upp, nämligen det kända faktum att tilläggspensioneringen finansieras genom det s. k. fördelningssystemet. Det är inte fråga om ett premiereservsystem, där den enskildes avgifter bokföres på honom för att i sinom tid ge pensionsförmåner i förhållande till erlagda avgifter. Inte ens för den enskilde arbetsgivaren, för vilken man ju tar ut individuell avgift, råder ett direkt samband mellan pensionsförmånernas storlek och erlagda avgifter. Avgifterna för den anställde erläggs ju inte för den enskilde utan för kollektivet, och pensionsrätten grundas och dess storlek fastställs, som alla vet, inte på erlagda avgifter utan på inkomsten. Den kollektiva avgift som tas ut under ett år finansierar under ett år utgående pensioner, och avgiften måste därför fastställas med hänsyn till de kostnader som är förknippade med pensionerna under det aktuella året.

Mot bakgrund av dessa elementära fakta kan man inte tala om »svidande orättvisor», utan man måste återföra problemet till dess rätta proportioner. Från framför allt högerpartiet har man också talat mycket om den oerhörda överkompensation som de nu aktiva skaffar sig genom att avgifterna nu är relativt låga. Det blir då mycket svårt att samtidigt hävda att vissa personer inte får pensionsförmåner i förhållande till de avgifter som erlagts för dem.

Hur kommer det sig då att man har kunnat ta upp detta problem och att det över huvud taget existerar? Det beror som sagt på att arbetsgivarna vid beräkningen av den kollektiva avgiften får dra av det s. k. basbeloppet från den totala lönesumman. Därför medför detta system onekligen de konsekvenser för den som har blandade inkomster som reservanterna hävdar och som korrekt är återgivna i utskottsutlåtandets beskrivande del.

Man kan emellertid komma ifrån dessa olägenheter på ett ganska enkelt och smärtfritt sätt, nämligen genom att tillämpa samma metod vid beräkningen av avgifterna till tilläggspensionen som man tillämpar beträffande avgifterna till sjukförsäkringen. Dessa tas ut redan från botten av lönesumman, trots att man inte får sjukpenning på de första 1 800 kronorna. Sker så även beträffande ATP-avgifterna kan man aldrig påstå att den som har blandad inkomst betalar mer för sina kommande pensionsförmåner.

Denna fråga är nu föremål för översyn inom socialdepartementet i samband med frågan om socialförsäkringarnas finansiering. Får vi en enhetlig socialförsäkringsavgift, så löser vi detta problem och vi kan lösa det ganska snart. Utskottsmajoriteten har därför menat att det inte finns någon anledning att nu kräva en parlamentarisk utredning för denna saks skull. Vi avvaktar i stället ett förslag från socialdepartementet på denna punkt.

Jag vill besvara kammaren med ytterligare två problem. Jag vill först ta upp den reservation som har enbart centerpartister bakom sig och som rör frågan om slopande av 15-års- och 30-årsreglerna inom pensionssystemet. Det är svårt att bli klok på vart reservanterna egentligen syftar. De säger sig vilja ha en ordning där pensionsrätten beräknas enligt ett system som grundar sig på »presterad avgift». Menar reservanterna verkligen vad de sagt, alltså att i

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

den mån ett företag av någon anledning inte betalar avgift för de anställda ett år, så skall detta påverka pensionen för de anställda i reducerande riktning? Så kan de väl inte ha menat, utan de har väl med detta resonemang avsett att man skall fastställa och beräkna pensionsförmånerna efter det faktiska antal år som den enskilde varit med i systemet.

Jag vill redan nu säga att dessa förment problem ju inte blir aktuella förrän långt fram i slutet av detta århundrade.

Vilka konsekvenser skulle ett slopande av 15-årsregeln föra med sig? Regeln får ingen betydelse förrän systemet varit i kraft mer än 15 år. Men i verkligheten förhåller det sig väl på det sättet, att människans liv består av goda och dåliga år. Vissa år kan inkomsten bli lägre på grund av omständigheter, varöver man inte råder. Det är något som oftast inträffar för den stora grupp, som reservanterna säger sig vilja värna om. För de riktigt stora inkomsttagarna spelar däremot 15-årsregeln ingen roll, ty dessa har redan överskridit den maximiinkomst, på vilken pension utgår. Om man vid pensionsberäkningen utginge ifrån den faktiska genomsnittliga inkomsten på hela den aktiva tiden, skulle det tvivelsutan medföra betydande försämringar just för de små inkomsttagare, vilkas inkomster kan variera från ett år till ett annat.

Om 30-årsregeln skulle slopas, föreställer jag mig att man i stället måste införa ett annat system. Det får väl då bli ett system, enligt vilket full pension utgår först då vederbörande varit med i systemet under maximala antalet år, nämligen mellan 17 och 65 (eller däromkring), d. v. s. under bortåt 48 år. Det måste vara den direkta konsekvensen av det förslag, som centerpartiet här ivrar för. En del kommer onkligt att tillhöra systemet så länge, men många när aldrig upp till maximala antalet år — utan att därför själva ha

någon skuld till det. Många medborgare berövas exempelvis genom sjukdom pensionsgrundande år. Det kan till exempel vara på det sättet, att man på grund av sjukdom under ett flertal år har för låg inkomst för att komma upp i basbeloppet. Kvinnorna är också ofta borta från arbetslivet under flera år, när barnen är små och behöver vård. Genom att slopa 30-årsregeln och införa denna nya regel skulle de aldrig kunna uppnå full pension. Det är just med tanke på dessa av mig nämnda omständigheter, som 30-årsregeln har införts.

Sedan kan man tillägga, att ett växande antal människor under lång tid förbereder sig för sitt kommande yrke och kommer sent ut i arbetslivet. Det gör de naturligtvis främst för egen skull, men jag föreställer mig att vi alla har intresse av att en del människor vill bli läkare, veterinärer, ingenjörer etc. Denna grupp skulle aldrig kunna hinna intjäna maximala antalet pensionsgrundande år, om man tillämpade den regel, som här måste vara centerpartiets förslag.

Allvarliga konsekvenser skulle följa på ålderspensioneringens område. Men ännu allvarligare skulle konsekvenserna bli i fråga om förtidspensioneringen och familjepensioneringen för denna grupp, som har förberett sig under lång tid för sitt kommande yrke och kommer sent ut i arbetslivet. Det är ju på det sättet med förtidspensionen och familjepensionen, att man får tillgodoräkna sig antalet år från pensionstillfället fram till 65 års ålder jämte det antal år man tidigare varit med i systemet. Denna grupp skulle praktiskt taget inte i något fall kunna få full förtidspension och inte heller full familjepension. Det kan tilläggas att systemet har gällt för statens anställda i alla tider och att alla har funnit sig väl därav. Det finns många som varit i statlig tjänst i 40 år, churu full pension utgår efter 30 års tjänst. Det systemet har ansetts vara fullt korrekt. Jag förstår inte

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

att det skall bli så inkorrekt, när det omfattar hela svenska folket.

Sedan vill jag, herr talman, ta upp ett problem, som naturligtvis är mycket svårt och rymmer mycket av känslomässiga aspekter. Det gäller frågan om särskild pensionsrätt för hemarbetande kvinnor. Nu har jag inte fått riktigt klart för mig vart reservanternas syftar med sitt krav på självständig pensionsrätt åt de hemarbetande husmödrarna. Om man med förslaget i själva verket endast avser att lösa pensionsfrågan och pensionsrätten för de frånskilda kvinnorna är det inte mycket mer att säga än att riksdagen sannolikt ganska snart kommer att få ta ställning till ett sådant förslag och att det är en synnerligen viktig familjerättslig fråga. I det fallet har vi väl alla den förhoppningen, att frågan skall lösas på ett för denna grupp tillfredsställande sätt.

Låt oss alltså i detta sammanhang bortse från detta speciella problem, som skall lösas på lämpligt sätt inom en snar framtid, och låt oss i stället ägna oss åt normalfamiljen. Normalfamiljen, där de båda makarna utgör en arbetsgemenskap till livets slut, är väl ändå — trots skilsmässofrekvensen — den dominerande familjetypen i vårt land. Kan vi då inte vara överens om att just de hemarbetande hustrurna i dessa familjer tack vare ATP fått en ekonomiskt tryggare ställning? Tror ni inte att de hemarbetande hustrurna kände det som en lika stor brist som livskamraten, att makarna vid invaliditet eller på ålderdomen endast hade folkpensionen att ty sig till med den förhållandevis kraftiga standardsänkning som då följde — när man samtidigt såg att en annan liten grupp hade sin pensionsfråga tillfredsställande ordnad? Tror ni inte att de hemarbetande hustrurna kände sin trygghet hotad så länge vår efterlevandepension var så bristfällig ordnad? Sedan ATP nu genomförts kan den hemarbetande hustrun känna den tryggheten, att hon, om hon blir

lämnad ensam, har en pension som tidigare var förbehållen en liten privilegierad grupp kvinnor i samhället. Låt vara att detta förutsätter att familjen noga övertänkt sin pensionsituation och att inte maken trätt ur systemet och underlåtit att på annat sätt pensionera och skydda sin familj.

Jag vill med ett exempel påvisa att behovet av ytterligare påbyggnader på pensionen inte är av sådan art, att det kan erfordras obligatoriska anordningar för att klara den saken. Låt oss se på en normalfamilj som har en inkomst på 15 000 kronor. Mannen har förvärvsarbete och hustrun har sitt arbete förlagt till hemmet. När dessa båda makar pensioneras, får de i folkpension och tilläggspension sammanlagt 12 000 kronor när ATP har trätt i kraft. Ja, säger någon, men de hade ändå 15 000 kronor i familjeinkomst under den aktiva tiden. Det är riktigt, men då skall man ta med i beräkningen, att vid pensionsstadiet upphör en del avgifter till socialförsäkringar och annat som man tidigare haft att betala, och samtidigt måste man räkna med att det medför vissa merkostnader att delta i arbetslivet. Till detta kan man också lägga, att många kvinnor före giftermålet i varje fall några år har varit ute i förvärvslivet och tack vare ATP grundat en värdesäker pensionsrätt, som de bär med sig ända fram till pensionsstadiet. Om man tar hänsyn till allt detta, kan man med bestämdhet hävda, att dessa båda makar inte får det sämre ekonomiskt sett vid pensionsstadiet än tidigare.

Om nu medborgaren likväl anser sig vilja ha en påbyggnad — och det kan de stora inkomsttagarna säkert vilja ha i framtiden liksom de många små inkomsttagarna vill ha det som komplement under själva uppbyggnadstiden av ATP, eftersom denna pension inte utgår med fullt belopp under övergångstiden — bör detta väl ändå vara familjens ensak. Såvitt jag har mig bekant erbjuder försäkringsbolagen olika förslag av

Försäkring för allmän tilläggs pension, m. m.

kompletteringar, och vi har i dagarna fått ett förslag till en omläggning av den statliga frivilliga pensioneringen, enligt vilket man erbjuds stora möjligheter att åt sig och sin familj teckna tillägg till ATP.

Med anledning av vad jag här har anfört, vill jag, herr talman, yrka bifall till utskottets utlåtande och avslag på samtliga reservationer.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp) kort genmäle:

Herr talman! När man lyssnar till herr Bengtsson i Varberg, får man nästan den uppfattningen att det nuvarande systemet i alla avseenden är så perfekt, att det inte finns anledning att ändra en stavelse. Nu tror jag inte att det ligger till på det sättet. Om detta system skall kunna tillämpas på de flesta, måste det väl också anpassas till de olika gruppernas förhållanden och möjligheter att gå med i systemet. Vi måste emellertid konstatera, att detta system i sin nuvarande utformning inte är så avpassat, att det är möjligt för en betydande del av de egna företagarna att vara anslutna därtill.

Nu säger herr Bengtsson att de egna företagarna inte är sämre behandlade i systemet än andra. Därtill vill jag säga följande: Vi diskuterade i våras företagarnas behov av ett skydd och deras möjligheter att med hänsyn till ekonomin betala avgifterna till ATP-systemet. Som systemet nu är utformat är det inte tillfredsställande. Det är därför riktigt när vi i vår motion framhåller, att därest utträdesrätten skall få reell innebörd måste avgifterna till den frivilliga försäkringen skattemässigt bli jämställda med ATP-avgifterna.

Sedan säger herr Bengtsson när det gäller återlånerätten, att det inte finns någon anledning att nu ändra på den. Dessutom säger herr Bengtsson, att det är de anställdas pengar som finns i fonderna. Då vill jag fråga herr Bengtsson, som i utskottsutlåtandet framhåller att

det i slutet av 1960-talet kan finnas anledning att ändra på denna sak: Gäller inte samma förhållande då beträffande de anställda och pengarna i fonderna? Den saken ändrar sig väl inte fram till 1969 eller 1970.

Herr Bengtsson försöker att helt bortförklara vad vi sagt om korttidsinkomsterna och i fråga om vilka vi anser ATP-systemet vara otillfredsställande. Men departementschefen har ju själv varit inne på denna fråga i propositionen till ATP-lagen. Sedan säger herr Bengtsson att man inom socialdepartementet håller på att granska detta problem. Det innebär väl att det finns anledning att få en ändring till stånd.

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp) kort genmäle:

Herr talman! Bara några ord med anledning av herr Bengtssons i Varberg anförande. Jag fäste mig vid att herr Bengtsson, trots att han klart angav den principiella skillnaden mellan reservationerna under C. 1 och C. 2, i sina kommentarer i fortsättningen dock tog reservanterna i en klump. Jag tycker inte att detta är riktigt, eftersom det otvivelaktigt föreligger en väsentlig skillnad i princip mellan reservationerna.

Jag vill i det här sammanhanget också säga att den rätt, som vi har begärt att företagarna skall få att skattefritt avsätta medel i det egna företaget för företagarnas egen pensionering, inte bara bör gälla dem som har utträtt ur ATP. Som jag har anfört tidigare, kan det vara fråga om komplettering av ATP-pensionen på samma sätt som det blivit möjligt för t. ex. tjänstemannakretsar. Dessa har ju möjlighet att komplettera ATP-pensionen genom särskilda avtal. Just i dagarna har vi fått proposition om hur pensionsstiftelserna skall vara utformade. Vi inskränker oss till att begära liknande rätt till avsättning av medel i vår reservation under C. 1. En sådan avsättning bör ske på liknande villkor som för de anställda.

Försäkring för allmän tilläggs pension, m. m.

Sedan vill jag beträffande återlänerrätten säga, att vi i reservationen inte ifrågasatt någonting annat, än att återlån skall ske under betryggande förhållanden. Fondmedlen skall sålunda utlånas mot fullgod säkerhet. Någonting annat kan det inte bli fråga om. Utformningen av detaljbestämmelser är det ju utredningens sak att föreslå.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s) kort genmäle:

Herr talman! Det var inte min avsikt att slå ihop reservationerna under C. 1 och C. 2 i en klump. För att inget missförstånd skall råda vill jag gärna betyga att det är två olika reservationer. Har ni behov av att skilja er åt, skall jag inte hindra er. Men reservationerna skiljer sig inte avsevärt från varandra. Jag framhöll dock i mitt inlägg om reservationerna att det anförda citatet gällde reservationen under C. 2.

Herr Gustavsson i Alvesta och herr Anderson i Sundsvall kom tillbaka till återlänerrätten. Jag framhöll att det inte finns någon anledning att företa utredning om den saken för närvarande. Vi vidhåller den ståndpunkt vi intog då frågan senast behandlades, nämligen att man först vid slutet av 1960-talet behöver utreda saken. Det kommer då fortfarande att vara de anställdas pengar som inlevererats. Jag ville bara erinra om att ni ständigt har fört det resonemanget, att det är de anställdas pengar som företagen inlevererar till ATP. De anställda skulle enligt er mening annars ha fått motsvarande löneökning. Man bör därför tala med mindre bokstäver om återlänerrätten.

Om man ömmar för småföretagarna bör man betänka, att småföretagarna ännu inte har inbetalat avgifter av någon större storlek. Ett litet företag med ett par anställda påföres ungefär 500 kronor i avgifter under 1960 och någon hundralapp mer i år. Det är väl inte belopp av denna storlek det är

fråga om, när ett företag behöver gå ut på lånemarknaden för att klara sina investeringar.

Herr Gustavsson i Alvesta säger att man får ta hänsyn till att vissa företag inte har råd att betala avgiften till ATP och därför ställer sig utanför och att man därför bör genomföra en pensionsanordning som är likvärdig. Men om de inte har råd att betala avgiften till ATP, kan jag inte finna, att de kan trola fram pengar att bekosta en annan pensionsordning med. Alla pensioner måste ju betalas.

Vidare talade man om blandade inkomster. Jag förnekade inte att problemet existerar. Vad jag försökte göra var att bringa problemet ner till rimliga och rätta proportioner. Mot den bakgrunden konstaterade jag, att frågan är under utredning och nog kommer att lösas på ett tillfredsställande sätt.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Det är bara ett par saker jag vill säga några ord om. Den första gäller de propåer man gör i en särskild motion och i ett par reservationer om en pensionsform för de hemarbetande husmödrarna.

Den socialförsäkringstyp vi nu har innebär en försäkring som ersätter ett inkomstbortfall. Där det inte finns någon inkomst, finns det ingenting att ersätta. Husmödrarna tillhör den kategori, som inte har någon inkomst, som faller bort vid högre ålder, och omfattas därför inte av pensionsförsäkringen.

När man från folkpartihåll nu liksom tidigare säger sig vilja ha en tjänstepension för de arbetande husmödrarna, anger man inte hur man tänkt, att den skall betalas. Man säger inte, om det är maken som skall betala den, eller om det till någon del skall bli statlig subvention eller en helt statligt betald pension. Om man inte menar någonting av detta, måste det

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

bli samma sak som med den frivilliga sjukförsäkring som så litet utnyttjats av just de husmödrar som skulle behöva den bäst, nämligen de med hemmavarande barn. Det är mycket få som anser sig ha råd att betala den frivilliga sjukförsäkringen. Det skulle väl bli samma sak med en pensionsförsäkring, om den skulle betalas av makens inkomst. Den skulle bli för dyr för honom.

Det vore intressant att få höra, om folkpartiet tänkt igenom saken och inte bara kastat ut frågan för att ge till känna missnöje med det nuvarande.

I den mån samhället skulle vara intresserat av att satsa någonting på särskilda pensioner för husmödrarna, kan det väl i alla fall inte bli tal om att betala tjänstepension för *alla* gifta kvinnor. Det kan finnas skäl för att den hustru, som har små barn och därför måste avstå från förvärvsarbete under vissa år, får räkna pensionspoäng för vårdnadstiden. Man har varit inne på en liknande tanke i det förslag till förtidspensionering, som framlagts av 1958 års socialförsäkringskommitté. Där har föreslagits, att studerande skall ges gratispoäng för förtidspension. Man har i det sammanhanget nämnt även värnpliktiga och husmödrar och andra kvinnor som föder barn men har inte framlagt formligt förslag härom. Det är uppenbart att man kan fullfölja tanken även för ålderspensionen. De kvinnor, som fostrar barn och därför inte har någon möjlighet att skaffa sig förvärvsarbete, gör en nyttig gärning, som samhället har intresse av. De borde därför kunna få gratispoäng, som de sedan skulle kunna lägga till pensionspoäng för det förvärvsarbete som de haft före sitt giftermål och det arbete de kanske tar sedan barnen blivit stora.

Vad folkpartiet tänkt framgår inte alls vare sig av reservanternas resonemang i dag eller av vad som sagts tidigare från det hållet. Det kan väl inte

förhålla sig så, att man inte bryr sig om att anvisa lösningar utan bara vill ha sagt att man är intresserad?

I reservationen anföres, att det vore en fördel med tjänstepension för hemarbetande husmödrar, eftersom så många äktenskap upplöses genom skilsmässa. Då skulle den hustru, som icke kommer ut i förvärvsarbete och inte längre får mannens stöd i familjen, ändå ha en egen tilläggspension.

Då frågan senast diskuterades här, framkastades — också då från folkpartihåll — den tanken, att hustrun borde ha en egen del av mannens ATP-pension. Man menade, att hustrun skulle ha hälften av tilläggspensionen som sin, när mannen blev pensionerad. Från vårt håll framhölls, att har en familj tidigare kunnat leva på *en* lön, bör det väl inte vara svårare för den att senare leva på *en* pension.

Men frågan kan naturligtvis diskuteras. Om inte förr så när familjerättskommittén framlägger sitt betänkande måste den komma upp. Makarna har ju giftorätt i varandras egendom och det vore konsekvent om de också hade giftorätt i varandras pensioner och att vid skilsmässa en del av mannens pension tillhörde hustrun. Inte heller beträffande denna fråga har folkpartiet givit någon anvisning om sin inställning. Anser folkpartiet alltså, att pensionen skall delas mellan makarna och hustrun vid skilsmässa få behålla sin del, eller är det bara den gamla frivilliglinjen man lanserar?

Frågan om fränskildas änkepensionsrätt kommer vi att få ta ställning till under värriksdagen. Frågan uppskötts, när vi behandlade folkpensionen och tjänstepensionen. Nu har i departementet utarbetats förslag till lag om allmän försäkring. I det förslaget, som jag hoppas i denna punkt inte kommer att läggas till grund för en lagstiftning, vill man endast ge pension åt den fränskilda hustru, vars man betalar underhållsbidrag till henne. Hon skulle vi-

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

dare få pension endast så länge hon skulle haft underhåll, och hon skulle aldrig få större pension, än vad underhållet uppgår till i kronor räknat. Ett sådant förslag kan naturligtvis aldrig accepteras, och jag hoppas att man inte lägger fram det som proposition utan rättar sig efter alla de remissyttranden, som jag förmodar gått emot förslaget.

Vid vårriksdagen, då denna fråga kommer upp, behöver vi allt stöd från de borgerliga ledamöter, som intresserar sig för pensionsfrågorna för att tillförsäkra fränskilda kvinnor, som blir änkor, änkepension efter samma grunder som andra änkor. Jag hoppas också att man skall finna en lösning, som är försäkringsmässigt försvarbar för änkepension från ATP åt fränskilda, vilka ofta har svåra ekonomiska förhållanden. Jag önskar ett svar från folkpartiet och hoppas på deras intresse även till våren.

Kommunisterna yrkar i en motion på skilda pensionsåldrar för män och kvinnor. Vi har lämnat den uppfattningen nu. Vi hade en gång i tiden lägre folkpensioner för kvinnor än för män, därför att de så att säga var billigare i drift, men vi gick ifrån det systemet också. Menar kommunisterna nu, att arbetsgivaren skulle betala mera i pensionsavgifter till kvinnorna för att pensionera dem tidigare och därmed få mindre intresse av att anställa dem? Eller menar man, att kvinnorna skulle ha lägre pension över lag? Kravet skär sig emot kravet på likställighet mellan män och kvinnor som arbetstagare. Ingenting säger heller att kvinnorna har sämre möjlighet än männen att arbeta när de kommer över 60 år. Det har tvärtom visat sig, att kvinnorna har längre livsålder och större livskraft än männen.

Jag skulle vilja höra vad kommunisterna säger själva härom. Är det ett likställighetskrav att begära olika pensionsåldrar för män och kvinnor? Att man har olika pensionsåldrar inom oli-

ka fack är riktigt, men att ha åldersskillnader mellan könen verkar otidsenligt. Och har man tänkt sig genomsnittligt lägre pensioner för kvinnor är det rent urtidsmässigt.

Herr FREDRIKSSON (s):

Herr talman! I det nu föreliggande utskottsutlåtandet behandlas ett flertal motioner av mycket varierande innebörd. Många av dessa förslag har behandlats tidigare, andra innehåller nya synpunkter. Jag har för min del ingen anledning att behandla dem alla eller försöka mig på några värdeomdömen. Jag vill bara helt stillsamt notera, att många av de kammarmedlemmar som med stor frenesi bekämpade ATP-reformen nu tycks hysa en mycket stark tillit till möjligheterna att inom systemets ram klara av alla tänkbara trygghetsproblem som kan uppstå på detta område.

Jag ämnar, herr talman, inskränka mig till att anknyta några reflexioner till de problem som är förenade med reservations- och motionsyrkandena om sänkt pensionsålder.

I reservationen under C. 4 till utskottets utlåtande yrkas, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om skyndsamt prövning av frågan om en allmän sänkning av folkpensionsåldern. Det är klart att en sådan sänkning också kommer att beröra pensionsåldern inom ATP. Jag tror att man här syftar till 65 år. I motionerna I: 50 och II: 66 har man gått längre. Där yrkas att pensionsåldern inom såväl folkpensioneringen som den allmänna tilläggs-pensioneringen fastställs till 65 år för män och 60 år för kvinnor.

Utskottet har inte nu tagit ställning till dessa problem utan hänvisar till att socialförsäkringskommittén har behandlat frågan och att vi har att förvänta en proposition på grundval av dess betänkande till vårriksdagen 1962. Det dröjer därför inte så länge förrän vi kan ta ställning till dessa spörsmål.

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

Jag tycker därför för min del inte att det finns någon speciell anledning för riksdagen att nu göra något särskilt uttalande på den punkten.

Jag finner ingen anledning att polemisera mot vad som har anförts för en lägre pensionsålder. Det är klart att vi alla hyser den förhoppningen, att vi så småningom skall komma fram till möjligheten att sänka pensionsåldern. För herr Gustavsson i Alvesta skulle jag dock vilja påpeka, att även om man sänker pensionsåldern till 65 år — om det är riktigt att centerpartiet avser det — löser man inte därmed alla problem i detta sammanhang, som herr Gustavsson i Alvesta tycks tro. Fortfarande har vi kvar ett problem, som ju har diskuterats i förevarande sammanhang, nämligen möjligheten för vissa grupper med tungt och hälsofarligt arbete — som det brukar heta — att erhålla full pension tidigare än vad som kan anses motiverat för anställda med betydligt bättre arbetsmiljöer och mindre pressande arbete. Det kan inte förnekas att det finns yrkesgrupper, vilkas arbetsförhållanden är sådana att även 65 år måste anses vara en för hög pensionsålder.

I motionerna I: 50 och II: 66 vill man ha en särslagstiftning för att åstadkomma en sänkning av pensionsåldern till 60 år för arbetare och andra anställda som uppenbarligen sysslar med särskilt tungt och hälsofarligt arbete. Man har framför allt nämnt gruvarbetarna och hänvisar till att dessa i många andra länder har lägre pensionsålder. Det är alldeles säkert riktigt. Det har tidigare anförts i detta sammanhang. Gruvarbetareförbundet har vid sina uppvisningar hos socialministern föreslagit att pensionsåldern skulle sättas till 63 år. Samma förslag har framförts motionsvägen här i riksdagen, bl. a. av mig. Jag håller fast vid detta yrkande och har således inte kunnat instämma i motionsyrkandet på denna punkt.

Socialministern har i sina uttalanden — särskilt i proposition nr 100 till

1959 års riksdag — ställt sig positiv till en differentierad pensionsålder med hänsyn till yrke och sysselsättning. Jag finner ingen anledning att citera hans yttranden, eftersom de i varje fall till en del är redovisade i utskottsutlåtandet. Riksdagen har också i samband med pensionsfrågans behandling åren 1958 och 1959 haft att ta ställning till motioner med förslag om lägre pensionsålder för vissa grupper, såsom jag tidigare har nämnt. Därvidlag har gruvarbetarna under jord framhållits som den grupp som i första hand borde komma i fråga för en särslagstiftning. Motionerna har inte bifallits på annat sätt än att riksdagen har förordat en utredning beträffande möjligheter för alla yrkesgrupper med tungt och pressande arbete att erhålla oreducerad pension före 67 års ålder.

Frågan har varit föremål för övervägande inom 1958 års socialförsäkringskommitté, som har kommit till den enligt min uppfattning glädjande ståndpunkten, att pensionsåldern skall göras rörlig även inom folkpensioneringen. Jag vill gärna erkänna att det är bra. Utredningen har emellertid också kommit till en annan slutsats, som jag finner mindre tillfredsställande, nämligen att det inom den allmänna pensioneringens ram skulle vara omöjligt eller i varje fall mycket svårt att differentiera pensionsåldern efter yrke och sysselsättning. Kommittén har inte på något sätt bestridit, att behovet av lägre pensionsålder för sådana grupper föreligger, men den har ansett att problemet borde lösas genom kompletterande pensionsanordningar efter överenskommelse mellan arbetsmarknadens parter. Den har därvid bl. a. åberopat den överenskommelse som träffats för industritjänstemännen.

När så kunniga män har sysslat med denna fråga kanske det kan synas förmåtet av mig att framföra en avvikande mening, men jag har den åsikten att en differentiering inte borde vara omöj-

Försäkring för allmän tilläggs pension, m. m.

lig. Jag förstår mycket väl, att det kan vara förenat med vissa svåra problem att inom den allmänna pensioneringens ram skapa särbestämmelser eller göra undantag för vissa grupper och att det också är förknippat med svårigheter att uppnå full rättvisa de olika grupperna emellan. Men jag kan absolut inte oreserverat dela utredningens uppfattning att det skulle vara omöjligt. Om man är på det klara med att problemet finns och är villig att lösa det lagstiftningsvägen, kan säkerligen socialministern med sina mycket duktiga experter på området ordna de tekniska detaljerna. Om vi fortfarande håller oss till gruvarbetarna, bör det inte vara så komplicerat att för deras del åstadkomma en lösning med tilläggsponng för varje år vederbörande har arbetat under jord, så att full pension kan utgå vid 63 års ålder. Jag vill absolut inte kalla detta för något slags gratisponng; gruvarbetarna har säkerligen till fullo gjort sig förtjänta av sådana tilläggsponng. Naturligtvis skulle, om man bibehåller bestämmelsen om 30 års arbete under jord, 20 års arbete under en övergångstid kvalificera till full pension. Jag vill också påpeka att socialförsäkringskommittén i vissa andra sammanhang själv föreslagit ett system med gratisponng eller tilläggsponng.

Jag skall emellertid inte mera orda om detta, eftersom utskottet vid sin behandling av motionerna inte har velat ta ställning i sak. Vi har ansett oss kunna uppskjuta detta ställningstagande, eftersom en proposition till riksdagen kan förväntas föreligga redan under våren. Man får då ett bättre underlag för bedömandet. Både departementschefens uppfattning och remissmaterialet kommer att redovisas, och det finns möjlighet att motionsvägen ta upp saken.

Jag vill också erinra om att det inte kan anses uteslutet att avtalsvägen åstadkomma en sänkning av pensionsåldern. Detta har bidragit till att jag anslutit mig till utskottets yttrande på denna

punkt. Socialförsäkringskommitténs förslag om att även folkpensioner bör kunna uttas vid 63 års ålder bör öka möjligheterna att komma fram avtalsvägen. Det finns redan lagfäst rätt att utta pension vid 63 års ålder, och man behöver alltså inte förhandla om rätten att vid denna ålder lämna arbetet, utan endast om den utfyllnad som är erforderlig för att full pension skall utgå, i varje fall om man håller sig till 63 års ålder, såsom gruvindustriarbetareförbundet har gjort och som även motionsledes föreslagits här i riksdagen.

Jag vet att gruvindustriarbetareförbundet för närvarande förhandlar med motparten om en sådan utfyllnad, men det är för dagen omöjligt att avgöra vilken utgången av dessa förhandlingar kommer att bli och om ett acceptabelt förslag kan åstadkommas. Jag förstår mycket väl att det blir hårda tag. Erfarenheten visar att det är svårt att avtalsvägen uppnå en tillfredsställande lösning på ett område som redan delvis täckts genom lagstiftning. Men när förhandlingar pågår, bör parterna få den tidsfrist som är behövlig för förhandlingarnas slutförande. Om gruvföretagarna skulle sätta sig på bakhasorna och förhandlingsvägen inte visar sig framkomlig, får det väl tolkas på det sättet, att man indirekt begär en lagstiftning, och då bör vi inte dra oss för en sådan.

Nu är jag väl medveten om att det inom näringslivet också finns andra yrkesgrupper som har behov av en lägre pensionsålder av 67 eller 65 år. Såsom framgår av LO:s yttrande, som har publicerats i tidningen Fackföreningsrörelsen, är man från LO:s sida beredd att förhandla om pensionsåldern och vill lämna frågan om lagstiftning öppen. Den bör övervägas först om förhandlingarna inte ger tillfredsställande resultat.

Till sist vill jag, herr talman, understryka den stora betydelsen av en sänkt

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

pensionsålder. Enligt mitt förmenande bör denna fråga lösas så snart som möjligt, hur det nu skall ske — avtalsvägen eller genom lagstiftning. Skulle lagstiftning behöva tillgripas, bör det vara lätt att uppnå majoritet i riksdagen. Folkpartiets representanter har ju i sitt särskilda yttrande inom utskottet anslutit sig till tanken. Man framhåller att frågan om en sänkt pensionsålder bör ägnas mycket stor uppmärksamhet, och det får väl tolkas så att man är villig att medverka till en lösning av frågan på ett eller annat sätt, om man nu inte ändrar ståndpunkt innan det blir aktuellt med en sådan lösning.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! I likhet med herr Fredriksson har jag begärt ordet för att göra några reflexioner i anslutning till det som jag anser vara det viktigaste som diskuteras i dag, nämligen frågan om pensionsåldern.

Centerpartiets representanter har ju inom utskottet avgivit en reservation, där man framhåller att vid en angelägenhetsgradering bör frågan om en sänkning av pensionsåldern få en mycket framskjuten plats. För min del är jag ingalunda säker på att utvecklingen går mot en allmän sänkning av pensionsåldern. Den förbättrade hälsovården, det ökade antalet åldringar, bristen på arbetskraft o. s. v. torde snarare verka i motsatt riktning. Man bör kanske snarare räkna med att den låga pensionsåldern för vissa grupper kommer att höjas.

Man kan emellertid säga, att folkpensionsåldern ändå är hög och att det kan vara anledning att angripa den frågan. Jag tror dock inte att man bör sätta frågan om en generell sänkning av folkpensionsåldern särskilt högt på önskelistan om man kan förverkliga två andra ting, nämligen dels att få en

lägre pensionsålder för de särskilt pressande yrkena och dels att få en bra förtidspension för dem som av psykiska eller fysiska skäl inte kan fortsätta att arbeta till 67 års ålder.

Som herr Fredriksson nyss sade har socialförsäkringsutredningen haft frågan om en lägre pensionsålder för vissa yrken uppe till behandling. Jag kan försäkra herr Fredriksson att det inom utredningen var ett stort och allmänt intresse att försöka finna en lösning av denna fråga. Det visade sig emellertid att vi på den korta tid som stod oss till buds inte kunde göra den ingående utredning, som bör ligga till grund för ett ställningstagande till spörsmålet om vilka grupper som i så fall borde komma i fråga. Det gäller ju här inte bara de tunga yrkena, gruvarbete och skogsarbete, utan även andra yrken där det kan vara svårt att fortsätta till 67 års ålder; jag kan nämna servitriser, vissa affärsanställda m. fl. Det var för oss i socialförsäkringsutredningen inte möjligt att dra upp dessa gränser, utan vi måste nöja oss med att hänvisa till möjligheten att träffa avtal.

Man har också diskuterat möjligheten att knyta avtal om en lägre pensionsålder till ATP-systemet. Det är möjligt att en sådan samordning tekniskt kan genomföras. En svårighet är emellertid, att vissa gruvarbetare och kanske framför allt skogsarbetare endast arbetar i yrket i början av sin aktiva tid. Om de tillerkänns en högre poäng under den tid de är i gruvarbete eller skogsarbete, är det inte säkert de får någon glädje av det tillskottet i poäng när de en vacker dag får pension. Pensionen grundas ju på inkomsten under de femton bästa åren, och standardstegringen kan mycket väl göra att de femton bästa åren infaller vid en senare tidpunkt under deras liv, och då får de ingen nytta av att de har avstått från en del av inkomsten för att få en högre pensionspoäng.

Problemet är svårt, men om det vid

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

en grundligare utredning skulle vara möjligt att komma fram till ett förslag om lagstiftning beträffande en lägre pensionsålder för vissa grupper, skall jag gärna medverka till frågans lösning. Om det inte skulle vara möjligt, tycker jag att de statsägda företagen — jag tänker närmast på gruvföretagen — borde gå i spetsen när det gäller att avtalsvägen få en lägre pensionsålder för gruvarbetare under jord.

Jag sade att en förutsättning för att man inte bör sätta frågan om en generell sänkning av pensionsåldern i förgrunden när det gäller de sociala reformerna är att vi får en bättre förtidspension. Här har socialförsäkringsutredningen lagt fram ett förslag. Jag vill ingalunda påstå att det är särskilt generöst, och det är knappast någon slutgiltig lösning av förtidspensionsfrågan. Jag tror att det kommer att finnas gott utrymme för reformer på detta område även i fortsättningen och att erfarenheten kommer att visa att det behövs förbättringar. Men det nu föreliggande förslaget är ett steg i rätt riktning. Det innebär att det kommer att bli väsentligt lättare än vad det nu är för dem som inte kan fortsätta till 67 års ålder att få förtidspension. Därmed blir frågan om en generell sänkning av folkpensionsåldern mindre viktig.

En annan sak är att man inte gärna kan sänka folkpensionsåldern utan att samtidigt sänka åldern för ATP, vilket skulle medföra väsentligt ökade utgifter. Jag vill understryka att en sänkning av folkpensionsåldern blir en mycket dyr reform särskilt i framtiden när antalet åldringar kommer att öka. Skulle vi sätta den reformen främst på den önskelista, som vi har på det sociala området, är jag rädd för att andra reformer skulle komma i efterhand. Jag vill då nämna två reformer, som rör just åldringarna: dels att ge en rejäl andel av standardstegringen även efter 1968 åt dem som fyllt 67 år, dels att radikalt förbättra åldringsvården.

Vi vet att de som är födda före 1896 inte får någon andel av ATP och att de som är födda åren strax därefter endast får en obetydlig andel. Människor som är födda dessa år kommer att leva inte bara under 60-talet och 70-talet utan även under 80-talet. Därtill kommer de som tidigare fått invalidpensioner enligt folkpensionslagen. Vi kommer alltså under flera årtionden framåt att ha folk i vårt samhälle som bara har folkpension. Det förefaller mig självklart, att man inte kan låta dem sacka efter. Vi bör se till att de får en rejäl del av standardhöjningen. Annars skulle skillnaden mellan dem och de som senare uppnår 67 års ålder och får ATP bli så stor, att det skulle framstå som en oerhörd orättvisa. Vi bör alltså räkna med att folkpensionärerna även efter 1968 skall ha en rejäl andel av standardhöjningen, och det kommer också att kosta mycket pengar.

I fråga om åldringsvården kan vi inte räkna med att denna till någon väsentlig del skall ske inom familjens ram. Vi har fått en ökad rörlighet, och barnen bor ofta inte på samma plats som föräldrarna. De små lägenheterna lägger också hinder i vägen i detta avseende. Vi måste därför räkna med att det i huvudsak blir samhället som skall svara för vården av åldringarna. Det räcker inte med att ge dessa pengar, utan det måste ordnas ordentligt för deras vård. Främst måste man sträva efter att ge de gamla möjlighet att leva kvar i sin tidigare miljö. Härför fordras framför allt att deras bostadsfråga ordnas men även att de kan få den nödvändiga hjälpen i hemmen. Både beträffande bostäder och hemhjälp har en hel del gjorts, men mycket återstår att göra.

Om man på det sättet kan förbättra den öppna åldringsvården, kommer platserna på ålderdomshemmen att kunna förbehållas dem som behöver ständig omvårdnad och tillsyn. Ålderdomshemmen belastas emellertid fort-

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

farande av sjuka, som egentligen hör hemma på vårdanstalter för långvarigt sjuka. Denna mindre lyckliga blandning av klientelet kan avhjälpas endast genom en snabb utbyggnad av möjligheterna att ge vård åt långvarigt sjuka. Även på detta område har vi betydande utgiftsökningar att vänta.

Sammanfattningsvis skulle jag vilja säga, att om möjligheterna till förtidspension väsentligt förbättras och om det blir möjligt att på lagstiftningsvägen eller genom avtal sätta en lägre pensionsålder i vissa yrken, tror jag inte man kan säga att en generell sänkning av folkpensionsåldern hör till de mest angelägna kraven på socialvårdens område. Jag är rädd för att de stora kostnader en sådan reform skulle medföra skulle göra det omöjligt att klara andra angelägna uppgifter, av vilka jag nämnt två, nämligen att även efter 1968 ge en rejäl andel av standardstegringen åt dem som fyllt 67 år samt att förbättra åldringsvården.

Herr SPÅNGBERG (s):

Herr talman! I motion II: 596, som refereras på s. 26 i utskottets utlåtande, har jag yrkat på en utredning av frågan om rätt för i Sverige bosatt svensk medborgare att få tilläggspension för i grannland förvärvat inkomst.

Det är riktigt som herr Anderson i Sundsvall antydde i sitt anförande, att denna motion kanske främst skrivits med tanke på svensk arbetskraft i Norge. Motionen har avgivits efter framställningar från svenska arbetare med anställning i Norge och efter noggrann undersökning av deras förhållanden. Uppgifter har inhämtats både från dessa arbetare och från norska företag.

Utskottet börjar sin behandling av motionen med en redogörelse för skatbestämmelserna, vilka föreskriver att en person betalar skatt i det land där han arbetar. Denna bestämmelse genomfördes när det gäller Norge i ett avtal som trädde i kraft 1957. Med an-

ledning av detta avtal tog jag i en fråga till socialministern upp spørsmålet om hur det skulle komma att bli med de sociala förmånerna. Jag tänkte då främst på sjukkassebestämmelserna; sjukersättningen är ju beroende av vederbörandes inkomst. Socialministern svarade, att allting på detta område var tillfredsställande ordnat. Jag skall citera några rader ur socialministerns svar den gången, några rader som jag anser bör fogas in i dagens överläggningar, då de visar dels hur praktiskt man kan ordna denna sak, dels hur det principiellt bör vara.

Socialministern sade bl. a.:

»Som allmän regel gäller att en svensk medborgare åtnjuter de svenska sociala förmånerna för sig och de sina så länge han bor i Sverige, och detta även om han helt eller delvis arbetar och betalar skatt utomlands, t. ex. i Norge. Han får sålunda folkpensioneringens förmåner, om han är mantalskriven här i landet. Likaså har han rätt till sjukförsäkringens förmåner, eftersom han är bosatt här. Vid beräkningen av sjukpenningens storlek tar man därvid hänsyn till hans totala arbetsförtjänst, alltså även till vad han tjänar utomlands.»

Socialministern pekade emellertid på ett undantag, nämligen yrkesförsäkring. Den som arbetar i ett norskt företag i Norge skyddas nämligen av den norska yrkesskadeförsäkring, och han får sålunda på ett eller annat sätt alla de förmåner som han skulle ha haft om han arbetat i ett svenskt företag.

Men nu har vi fått ett allvarligt undantag. Det gäller vad vi har ansett vara den viktigaste fråga som Sverige har löst under de senaste årtiondena, nämligen frågan om tilläggspensioneringen. Den har avgjorts under mycket dramatiska förhållanden med riksdagsupplösning och folkomröstning. De människor det här gäller har helt säkert deltagit och röstat för denna tilläggspension-

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

ring. Det är ju mycket viktigt för den enskilde att han kommer i åtnjutande av de trygghetsmoment som finns för svenska medborgare. Det är väl inte fråga om hur stort antalet är, ty den enskilda människan kan aldrig vara mer än en. Om man anser att det här inte gäller så många, vill jag bara erinra om att i vissa andra fall, där det berör ett fåtal, är man mycket angelägen om att framhålla att det skall vara trygghet just för dem — det kanske är en handfull människor. Jag ber ledamöterna att rannsaka sina hjärtan och samveten för att pröva om mitt påstående är riktigt eller inte.

Nu gäller det ju dessa människor som arbetar i norska företag i Norge. Allmänt råder väl den uppfattningen, att arbetsmarknaden skall vara så rörlig att gränsbefolkningen kan ta både tillfälliga och stadigvarande anställningar i grannlandet men bo kvar i sitt eget land och åtnjuta samma sociala trygghet som andra medborgare. Jag tror också att det är politiskt önskvärt att vi så långt som möjligt försöker att över gränsen förena länderna och människorna, inte skilja, inte göra det omöjligt för dem så att de säger att de egentligen inte har någonting att göra på andra sidan gränsen. Det bör vara ungefär som i varje fall i min hemkommun och i motsvarande kommun i Norge: vi hjälper varandra så långt det över huvud taget är möjligt, vi samarbetar på ett naturligt sätt och känner oss inte alls som främlingar inför varandra.

Om vi har denna uppfattning, borde det vara en självklar sak att de personer som åstadkommer dessa goda förhållanden skulle åtnjuta samma ålderdomstrygghet som andra medborgare. Vi talar ju så mycket om nordiskt samarbete och nordisk samhörighet. Med den ställning som utskottet här har intagit gynnar man sannerligen inte detta samarbete, eftersom man ger de människor det här gäller sämre trygghet

för ålderdomen än andra medborgargrupper har.

Med tanke på de principiella synpunkter, som ligger till grund för tryggheten för våra svenska medborgare och som socialministern redovisade i sitt svar på den fråga jag tidigare här har refererat, kan jag bara beklaga utskottets vrånga ståndpunkt. Det skulle inte vara någon som helst svårighet att utarbeta ett lagförslag i denna fråga. Men jag har inte föreslagit något sådant; jag vet att det inte skulle gå igenom. Men jag trodde verkligen att det skulle vara möjligt att få riksdagen med på en utredning av detta för dessa människor så utomordentligt betydelsefulla problem. Jag vill fästa uppmärksamheten på att exempelvis riksförsäkringsanstalten har gått med på denna utredning. Ledamöterna finner på sidan 26 i utskottsutlåtandet att riksförsäkringsanstalten i sitt remissvar säger: »Riksförsäkringsanstalten har för sin del intet att erinra mot att förevarande fråga blir föremål för utredning.»

Att utskottet går emot denna motion beror kanske på att utskottet har haft — jag skall vara välvillig — mycket att göra, många frågor att ta hänsyn till i detta sammanhang, och inte tyckt att detta problem varit så väsentligt eftersom det inte har gällt så många. Att några människor utestängs från en betydelsefull rättighet kan en del anse vara en liten fråga — ett sådant resonemang är ju inte så ovanligt i vissa sammanhang. Jag vet inte vad som legat till grund för utskottets ställningstagande, men det som utskottet redovisat är inte riktigt.

När man behandlat denna fråga i utskottet, har man överdrivit svårigheterna med att genomföra ATP-försäkringen. Samtidigt har man överdrivit de anställdas möjligheter att ordna sin pension genom det företag där de arbetar. Det är inte någon ny metod att göra så. Vi mötte den ofta från ATP-försäkringens motståndare under de dramatiska

Försäkring för allmän tilläggs pension, m. m.

strider som föregick lagstiftningen om ATP. Det märkliga är att man i utskottet har enat sig om denna metod, som de allra flesta — även ATP-motståndare — tidigare har förkastat.

Ett av de argument utskottet kommit med är, att det är så svårt att erhålla inkomstsuppgifter från arbetsgivarna. Detta är ett mycket besynnerligt påstående, ty det föreligger inga svårigheter att få sådana uppgifter om inkomster, som ligger till grund för den sjukpenning alla är garanterade. De uppgifterna har redan lämnats av de norska arbetsgivarna. Och om sjukkasorna har fått dessa uppgifter, hur kan det då vara svårt att få in samma uppgifter för samma personer när det gäller beräkningen av tjänstepensionen? Det är orimligt att konstruera sådana svårigheter. Uppgifterna finns redan. Följaktligen föreligger där inte några svårigheter av sådan storlek att inte en utredning skulle kunna komma till rätta med dem, och att det därför funnes anledning avslå utredningsförslaget.

Vidare skriver utskottet att svenska medborgare, som bor i Sverige men har anställning i Norge, kan erhålla tjänstepension i Norge på arbetsinkomster för vilka pensionsavgifter erlagts. Jag förmodar att många av kammarens ledamöter kommer att ta fasta på denna skrivning, som emellertid är felaktig. Herr Anderson i Sundsvall, som uppträder som utskottets talesman, trodde helt säkert på detta uttalande, som han underströk, och som han sade: om »arbetsgivaren är ansluten till tjänstepensionssystemet». Det förhåller sig emellertid inte alldeles så. Om kammarens ledamöter anser det vara orimligt att denna fråga inte ordnats upp och därför vill göra jämförelser, så vill jag hänvisa till vad jag skrivit i motionen, nämligen att svenska arbetsgivare betalar ATP-avgifter för arbetskraft från Norge, men de norska arbetare för vilka dessa ATP-avgifter erlägges får icke någon ATP-pension från Sverige.

Vidare är det felaktigt vad utskottet skriver om den nuvarande lagstiftningen i Norge. Jag har låtit den mest förstklassiga kraft som stått att uppdriva göra en utredning om dessa ting, och jag kan med fullt förtroende hänvisa till och rekommendera den utredningen. Den säger att det i Norge för närvarande finns en lagfäst tjänstepension, som bara gäller vissa yrkesgrupper: sjömän, fiskare och skogsarbetare. Men denna lagfästa pension tillkommer enbart norska medborgare, bosatta i Norge. De andra är utestängda.

Det kan vara ett skrivfel, men det kan lika gärna vara okunnighet, när utskottet talar om den »nuvarande» lagstiftningen. Jag skall emellertid hjälpa utskottet en liten smula och tala om att det nyligen har träffats ett avtal mellan Norsk arbeidsgiverforening och Landsorganisasjonen i Norge om inrättande av någonting som heter Fellesordningen for tariffestet pensjon (FTP). Den träder i kraft den 1 januari 1962. Den har alltså inte trätt i kraft ännu. Medlemmar i FTP blir arbetstagare, som omfattas av kollektivavtal med till norska LO anslutet fackförbund och/eller är anställda i till Norsk arbeidsgiverforening anslutet företag. Medlemskapet är obligatoriskt för personer tillhörande nämnda kategorier.

Om man slutade läsningen där, så kunde man dra samma slutsats som utskottet, nämligen att allt är ordnat och att möjligheter finns för svenska arbetare i Norge att komma i åtnjutande av pensionsförmånerna. Men man måste läsa till slut, och gör man det, så är det obegripligt att utskottet har kunnat formulera sin skrivning på sett som skett. Ett grundvillkor för att en arbetstagare skall kunna tillhöra FTP är bl. a. att han tillhör sjukförsäkringskassa av arbetstagare (syketrygdet som arbetstaker). Vidare stadgas det att »den som på grund av utländsk lag är tillförsäkrad fulla sjukförsäkringsförmåner under sin vistelse i Norge är undanta-

Försäkring för allmän tillägspension, m. m.

gen från norsk sjukförsäkring» — och därmed undantagen från möjligheten att tillhöra denna ålderdomsförsäkring, FTP. Därför har de arbetare det här gäller ingen möjlighet — som utskottet förmodar att de har — att erhålla sådan pension.

Under sådana förhållanden faller det väsentliga underlaget för utskottets resonemang. Jag kommer att begära votering på denna fråga. Jag befarar att jag kommer att förlora — det brukar man göra då man står ensam mot ett enhälligt utskott. Jag har emellertid skrivit motionen i något slags förhoppning att jag ändå skulle komma någon vart. Har jag räknat fel kan man ju betrakta det som en näsbränna. Men min förhoppning är så stark att jag ändå kommer att begära votering. Om jag såsom sannolikt är förlorar, kommer jag sannernigen inte att låta denna fråga vila, därest jag får något tillfälle att föra fram den på nytt.

Till sist skall jag bara ett ögonblick uppehålla mig vid vad utskottet skriver på sid. 38 i utlåtandet om att erfarenheter ännu icke vunnits av de nuvarande reglernas verkningar varför utskottet finner sig icke böra biträda motionsyrkandet. Vilka regler är det som utskottet syftar på? Uttalandet är helt obegripligt, ty det finns inga regler som ger möjlighet till tjänstepension åt denna kategori. Den enda regel som finns innebär att de är utestängda och av den regeln har vi erfarenhet sedan urminnes tider. Vi behöver inte vänta en enda dag för att få veta hur det är att vara utestängd från en förmån.

Utskottet är ju enigt i sitt avslagsyrkande och enigt i sin missuppfattning att nuvarande regler skulle ge den möjlighet som jag har yrkat på i min motion. Då så inte är förhållandet vill jag, herr talman, med hänvisning till vad jag har anfört yrka bifall till min motion nr 596.

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp) kort genmäle:

Herr talman! Den övertygelse med vilken herr Spångberg talar för sin motion är värd all beundran. Jag kan förstå hans reaktioner, men jag vill dock framhålla, att det ingalunda är antalet anställda som har varit avgörande för utskottets beslut, inte heller svårigheten att få uppgift om inkomstens storlek. Vi tror att det mycket väl kan vara möjligt att få sådana uppgifter. Men vi har måst ta i beaktande de principer, på vilka ATP bygger. En princip är att avgifter skall betalas för dem som vill komma i åtnjutande av pension. Vi har ansett det uteslutet, att man skall kunna ålägga en utländsk arbetsgivare skyldighet att betala avgift till ATP. Det är möjligt att det en gång i tiden går att få en sådan lagstiftning byggd på överenskomelser till stånd — det vill jag inte uttala mig om — men vi har i andra lagutskottet bedömt detta såsom för närvarande omöjligt.

En annan princip, på vilken ATP bygger, är den att det inte medges någon form av frivillig anslutning, i varje fall inte någon frivillig anslutning för löntagare. Systemet är kollektivt.

Vi har också diskuterat möjligheten att ålägga arbetstagare, som är bosatta i Sverige och arbetar i Norge, att själva betala en avgift, beräknad på den inkomst de förvärvat i Norge — på inkomst som de förvärvat i Sverige betalas ju avgift. Vi har inte funnit detta möjligt, eftersom ATP-reglerna inte medger det.

Den norska lagstiftning, som åberopas av utskottet, syftar enligt uppgift från kanslihuset på avtal mellan den norska arbetsgivareföreningen och det norska LO. De arbetsgivare, som är anslutna till detta avtal, ger pension åt sina anställda. Enligt de uppgifter vi fått medger avtalet även utländsk arbetstagare rätt till pension. En uppgift från en så säker källa som den nyss-

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

nämnda har vi inte haft anledning att tvivla på.

Herr SPÅNGBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Själva inställningen från herr Andersons i Sundsvalls sida var så välvillig, att jag faktiskt vågade mig på att begära ordet för replik.

Herr Anderson förde själv fram en hel del uppslag som han ansåg skulle kunna under vissa förhållanden vara möjliga att realisera men som på grund av nuvarande bestämmelser inte gick att genomföra. Ja, jag vill bara hänvisa till hur lätt det gått att ordna det hela för sjukförsäkrarna. Om viljan finns är det inte omöjligt att genomföra en tjänstepensionsförsäkring för dessa anställda. Jag vill än en gång framhålla att riksförsäkringsanstalten för sin del är med om en sådan utredning.

Herr Anderson angav flera omständigheter som han ansåg hindra svenska medborgare — som bor i Sverige men arbetar i Norge — att vara med i ATP och därigenom erhålla tjänstepension. Men med hänsyn till vad både herr Anderson och jag har redovisat borde vi kunna enas om att nog skulle denna sak kunna utredas. Därför ber jag att få vidhålla mitt yrkande om bifall till motion nr 596, och med hänsyn till herr Andersons välvilliga inställning hoppas jag att vi skall få rätt många som röstar för motionen i kammaren.

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp) kort genmäle:

Herr talman! Min repliktid tog slut förra gången, innan jag hann avsluta mitt anförande. På grund av strävandena att åstadkomma en gemensam nordisk arbetsmarknad är det troligt att detta problem måste tas upp och lösas på något sätt. Jag sade i ett tidigare anförande — och jag syftade då på en gemensam nordisk arbetsmarknad — att vi strävar ju inom Norden att såvitt möjligt samordna vår sociala lagstiftning, vilket gör att det problem, som

beröres i herr Spångbergs motion, kan anses vara en fråga, som det vore lämpligt för Nordiska rådet att ta upp. Jag tror det är svårt att utreda den ensidigt på svensk sida, eftersom man väl även på utredningsstadiet måste etablera ett samarbete med de länder, för vilka en eventuell överenskommelse skall gälla. Jag får därför i detta sammanhang lov att vidhålla mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan, men hoppas att frågan tas upp i annat sammanhang.

Herr JÖNSSON i Ingemarsgården (fp):

Herr talman! I föreliggande utlåtande har på s. 35 behandlats bl. a. motionen nr II: 64, som jag undertecknat. I denna har de problem tagits upp som råder för korttidsanställda arbetstagare, och speciellt har uppmärksamheten fästs på skogskörarna — de som så att säga har blandad inkomst och är både företagare och arbetstagare. Den avgift de erlägger motsvaras inte alltid av erhållna pensionspoäng. Därvidlag bör, såsom framhålles i motionen, en bättre tingens ordning skapas.

Utskottet säger: »Frågan har samband med finansieringssystemet i stort inom socialförsäkringen. Detta är för närvarande föremål för överväganden inom socialdepartementet. Enligt vad som uppgivits har man därvid uppmärksamheten riktad på det i motionerna aktualiserade problemet. Utskottet finner det därför icke påkallat för riksdagen att taga något initiativ i frågan.»

Detta skulle ju kunna sägas vara en välvillig skrivning, då utskottet på sätt och vis sagt att problemet är värt att beakta och utreda, så att en lösning kan åstadkommas. Men jag finner inte uttalandet särskilt hoppningivande, ty om man läser protokollen från förra årets riksdagsbehandling av frågan finner man, att det också då sades att problemet var värt beaktande. Men sedan har ju ingenting skett, och jag finner mig därför föranlåten att yrka bifall till re-

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

servationen vid utskottets hemställan under C. 8 av herr Kaijser m. fl. Jag tycker att den bättre än utskottets hemställan motsvarar vad jag önskade, när jag väckte min motion.

Herr SENANDER (k):

Herr talman! Det är ganska vanligt här i riksdagen, att andra lagutskottet utsätts för en mycket hård kritik — något som man finner underligt, då detta utskott borde vara ett av den sociala omvårdnadens främsta organ. Kritiken har kommit till uttryck också i dag, och vad herr Spångberg anförde tyder på att andra lagutskottet ganska lättvindigt behandlar enskilda motionärers framstötter i sociala frågor.

Jag har för egen del vid flera tillfällen haft anledning att kritisera andra lagutskottet för dess ställningstagande till åtskilliga frågor som senare kommer in under femte huvudtiteln, och jag tänker fortsätta kritiken i dag med anledning av utskottets ställningstagande till den motion vi väckt. Den går ut på en allmän sänkning av pensionsåldern till 65 år för män och till 60 år för kvinnor. Vidare yrkar vi att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall begära ett provisoriskt förslag i avvaktan på den pågående utredningen, som inte var slutförd när motionen inlämnades i början på detta år, om en sänkning av pensionsåldern till 60 år för de arbetare och anställda som uppenbarligen sysselsättes i tungt eller hälsovådligt arbete.

Frågan om en sänkning av pensionsåldern bl. a. för gruvarbetarna har — såsom här omvitnats tidigare av en företrädare för gruvarbetarna, herr Fredriksson — varit ytterligt brännande sedan flera år tillbaka. Flera utredningar har sysslat med frågan utan att komma till något positivt resultat. Det är upprörande att denna frågas lösning har förhalats på detta sätt. Egentligen borde denna sak — särskilt när det gäller gruvarbetarna som ofta arbetar under jord — vara så klar att utredningar

inte skulle behöva företagas, i varje fall inte i den omfattning som skett i denna fråga.

Jag tror ingen vågar sig på att bestrida att arbete i gruvor borde utgöra ett starkaste skäl för inte bara en kortare arbetstid utan också en lägre pensionsålder än den som gäller för övriga medborgare. Tydligen har man dock här att räkna med vad man kan kalla de obofärdigas förhinder. Jag har många gånger förundrat mig över att man inte på allvar tagit itu med denna fråga som intimt berör folk med tungt eller hälsovådligt arbete, såsom exempelvis gruvarbetarna.

Andra lagutskottet, vilket, såsom jag tidigare framhållit, borde vara ett av de främsta socialvårdande organen, yrkar avslag på såväl den kommunistiska motionen som på en motion från centerpartiet i liknande riktning. Den motivering man presterar härför tycker jag är ägnad att utmana både harmen och löjet. Den avser därtill såvitt jag kan förstå att undanhålla vissa fakta i saken. Utskottet har avfärdat motionen med uppgiften att en proposition grundad på socialförsäkringskommitténs betänkande, som avgivits någon gång under hösten, är att vänta till nästa års riksdag. Därför skulle någon riksdagens åtgärd i den riktning som motionerna förordar inte vara påkallad.

Detta är lindrigast sagt en sanning med modifikation. Granskar man det åberopade betänkandet — det är ju det enda man har att hålla sig till för närvarande och det har ju av utskottet utnyttjats för att avslå motionen — finner man ingenting om pensionsåldern som går i linje med det som den kommunistiska motionen syftar till. Absolut ingenting. Det enda detta betänkande föreslår är att folkpension i likhet med vad som är fallet med ATP kan erhållas vid 63 års ålder. Då minskas emellertid pensionen med nära 29 procent.

Det är alltså detta man tänker erbjuda arbetare och andra anställda som syss-

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

lar med arbete under jord eller med annat tungt eller hälsovådligt arbete! Dessa får följaktligen dyrt betala för sin tidigare pensionering. Det är en dryg straffpremie för alla dem som tvingas sluta sina anställningar på grund av förslitning eller svag hälsa men hos vilka detta inte kan konstateras i sådan omfattning att de kan komma i åtnjutande av förtidspension.

Man måste hårt kritisera lagutskottet för dess avvisande hållning till denna socialt sett mycket känsliga fråga. Om denna kammare ville handla självständigt, skulle den tillbakavisa det förslag som ställes om pensionsåldern av lagutskottet. Tyvärr kan man inte hysa hopp om detta, då utskotten blir allt mäktigare och riksdagens följsamhet visavi utskotten blir allt större. Tydligt har man vid bedömningen av frågan om en kortare arbetstid för vissa grupper av arbetare och andra anställda i tungt eller hälsovådligt arbete fallit offer för de moderna s. k. vetenskapliga teorier, som söker förringa den hälsovådliga inverkan exempelvis arbete under jord kan ha på människans fysik. Detta är dock inget försvar för statsmakternas avvisande hållning.

Innan frågan om en lägre pensionsålder lösts på ett socialt anständigt sätt får statsmakterna — och detta säger jag som en utfästelse — finna sig i att frågan kommer att hållas vid liv inom och jag tror även utom riksdagen.

En del talare har här polemiserat mot den kommunistiska motionen, och bl. a. fru Eriksson i Stockholm har efterlyst en närmare motivering för vårt yrkande på skilda pensionsåldrar för män och kvinnor. Hon hade t. o. m. smaken att i detta sammanhang dra in frågan om kvinnans likställighet. Vi har ju kommit ifrån det där att påyrka olika pensionsålder för män och kvinnor, påstod hon. Vilka »vi», fru Eriksson? Är det fru Eriksson i Stockholm och olika ledande kvinnor inom den svenska socialdemokratien som kommit fram till

denna uppfattning, tycker jag det skulle vara hälsosamt för dem, om de gjorde en liten gallupundersökning bland dem det gäller och efterhörde deras mening i saken. Att vi yrkat på olika pensionsålder för män och kvinnor beror på att en sådan ordning tillämpas i länder där folket har ett avgörande inflytande över utvecklingen och även i en del andra länder. Man har där en lägre pensionsålder för kvinnor, därför att man betraktar kvinnan som fysiskt mindre motståndskraftig än mannen, åtminstone i de flesta fall. Däremot vill jag framhålla att så inte är förhållandet när de gäller det andliga tillståndet. Där är kvinnor ofta männen överlägsna. Vår hållning i detta fall har alltså ingenting med likställighetsprincipen att göra. Det är emellertid ett känt faktum att kvinnan ofta inte kan hålla på att arbeta lika länge som mannen utan att ta skada, särskilt om hon arbetar i en pressande industri med tempoarbete o. s. v.

Herr Fredriksson hade också en del invändningar att göra mot vår motion. Han menade att då vissa utredningar har signalerats och då utskottet uttalat sig på det sätt det gjort finns ingen anledning att stödja motionen. Men jag har här påvisat att vad utskottet skriver vilar på mycket lösa grunder. Om herr Fredriksson har bättre underrättelser än jag om det ställningstagande regeringen skall ta till socialförsäkringskommitténs betänkande beträffande pensionsåldern, så hade det varit bra om han hade angivit detta. Jag gissar att propositionen i huvudsak kommer att ansluta sig till vad socialförsäkringskommittén har anfört. Då blir det fortfarande så att de som tvingas sluta sin produktiva gärning därför att de inte orkar mer får plikta med ett avdrag på pensionen. Som jag tidigare framhöll blir sänkningen av pensionen om de slutar vid 63 år så stor som 29 procent.

Herr talman! Då jag av formella skäl

Försäkring för allmän tilläggs pension, m. m.

inte har möjlighet att yrka bifall till motion II: 66, får jag föreslå följande ändrade lydelse av yrkandet:

»att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till nästkommande års riksdag om en sänkning av pensionsåldern inom såväl folkpensioneringen som allmänna tilläggs pensioneringen till 65 år för män och 60 år för kvinnor tillika med en sänkning av pensionsåldern till 60 år för de arbetare och andra anställda som uppenbarligen sysselsättes med tungt eller hälsovådligt arbete».

Herr **BENGTSSON** i Varberg (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag begärde ordet då herr Senander så våldsamt kritiserade andra lagutskottet för bristande social känsla. Han påpekade att han vid flera tillfällen nödgats gå emot utskottets ställningstaganden. Sedan påstod herr Senander att det var vårt ställningstagande till förslagen i femte huvudtiteln som framför allt vållade honom bekymmer. Men det måste bero på ett misstag, ty femte huvudtiteln har inte andra lagutskottet med att göra. Det är statsutskottet som tar ställning till den.

Att vi i andra lagutskottet denna höst så pass kortfattat har avfärdat frågor om pensionsåldern beror på att 1958 års socialförsäkringskommitté har lämnat ett betänkande som visserligen inte föreslår en lösning — som tillfredsställer herr Senander — och som har gått ut på remiss. Över detta förslag kommer det in till departementet en hel rad remissyttranden från fackliga och andra organisationer. Vi menar då inom andra lagutskottet att vi när vi om några månader får allt detta material till vårt förfogande kan diskutera frågan om pensionsåldern.

Personligen är jag inte övertygad om att det finns en så utbredd önskan om en allmän sänkning av pensionsåldern. När jag ser den oerhörda fysiska spänst med vilken herr Senander springer upp

i talarstolen, blir jag en bestämd motståndare till en sänkning av den allmänna pensionsåldern!

Herr **FREDRIKSSON** (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Senander och jag är överens så till vida som vi båda vill ha en lägre pensionsålder för gruvarbetare. Våra uppfattningar går isär när det gäller från vilken ålder pension skall utgå. Herr Senander håller sig till 60 år, medan jag har ansett mig kunna ansluta mig till samma ståndpunkt som Gruvindustriarbetareförbundet, nämligen att man nu i första hand bör kräva en pensionsålder av 63 år.

Herr Bengtsson i Varberg har berört utskottets ställningstagande till dessa frågor. Det är just med anledning av att vi nu väntar en proposition, där vi får alla dessa frågor i ett större sammanhang och får ett bättre underlag för att bedöma de problem som är förenade med en sänkning av pensionsåldern, som jag har tyckt att ett ställningstagande kan uppskjutas till dess.

Som jag sade i mitt första inlägg pågår för närvarande förhandlingar om dessa frågor. Går det att lösa problemet förhandlingsvägen så är det väl i och för sig inget fel, herr Senander, att åtminstone pröva den möjligheten och ge parterna den tid som är väl behövlig för att de verkligen skall kunna förhandla i lugn och ro. Kommer man inte förhandlingsvägen till en tillfredsställande lösning så anser även jag att man bör tillgripa lagstiftning.

Fru **ERIKSSON** i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Det främsta skälet för herr Senander tycktes vara, att man hade skilda pensionsåldrar i länder, där folket självt bestämde.

Det andra som anfördes var sådana lösa påståenden som att kvinnorna vore mindre fysiskt motståndskraftiga än männen — mot vad skulle jag vilja

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

fråga! — och att kvinnorna inte kunde utföra förvärvsarbete under lika många år som männen. Det är inte alls bestrykt.

Sedan fick jag inte svar på frågan hurvida man skall utgå ifrån, att kvinnorna alltid skall ha lägre pension än männen, eller ifall de skall erhålla samma pension, hur deras pension i så fall skall finansieras.

Herr **SEANDER** (k) kort genmäle:

Herr talman! Fru Eriksson i Stockholm har så stora bekymmer för vem som skall finansiera den lägre pensionsåldern. Ja, det får naturligtvis arbetsgivarna göra, precis som de i sin helhet får svara för ATP-avgifterna. Är det så märkvärdigt att ordna denna sak? Mig förefaller det enkelt. Jag trodde verkligen inte att fru Eriksson i Stockholm hade uppfattningen, att det skulle vara så svårt.

Herr Bengtsson i Varberg talar om min spänst och säger, att när han ser mig i talarstolen, kan han inte gärna vara med om en generell sänkning av pensionsåldern. Jag skulle då vilja hemställa till herr Bengtsson att fundera över hur jag skulle ha sett ut, om jag hade arbetat under jord i en gruva i 40 år i stället för att ha varit i det ganska trevliga tullverkets tjänst.

Fru **ERIKSSON** i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag bara undrar hur det går ihop med likalönsresonemang-
et, om kvinnorna skall erhålla samma pension som männen men vid lägre ålder därför att de är fysiskt sämre och samtidigt motiverar kravet på likalön med att kvinnorna har samma arbetsförmåga som männen. Vad är det som skall tummas på? Är kvinnornas arbetskraft sämre, skall de ha lägre lön också eller bara lägre pension eller hur skall saken ordnas, herr Senander?

Herr **BENGTSSON** i Varberg (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill fästa herr Senanders uppmärksamhet på att jag talade om en generellt sänkt pensionsålder. Jag tog inte ställning till hurvida vissa grupper kan ha behov av lägre pensionsålder. Det var med tanke på den generella pensionsåldern jag menade, att det inte är säkert att den behöver sänkas, när man ser hur spänstiga åldringarna är. Och herr Senander är en förnäm företrädare för de fysiskt spänstiga åldringarna!

Herr **SEANDER** (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte ingå på ytterligare svaromål gentemot herr Bengtsson i Varberg. Det är onödigt. Jag betraktar hans yttrande mest som en eloge åt mig.

Till fru Eriksson i Stockholm vill jag säga, att det är ett faktum att man inte kan använda kvinnor till vilket ansträngande arbete som helst. Det har inte något med frågan om kvinnans likställighet att göra i det fall, att kvinnorna utför ett arbete, som är likvärdigt med mansens. Jag tror exempelvis inte att fru Eriksson i Stockholm är någon särskilt varm anhängare av att låta kvinnor arbeta under jord i gruvor o. s. v. — en fråga som här mycket har diskuterats — annat än möjligen när det gäller kvinnor, som är särskilt väl fysiskt rustade för sådant arbete.

Herr **NORDGREN** (h):

Herr talman! Med tanke på den rätt långt utdragna debatten skall jag bara beröra en enda punkt, nämligen återlånen från den allmänna pensionsfonden.

Andra lagutskottet uttalar vad gäller återlån från allmänna pensionsfonden att erfarenheter i någon betydande utsträckning av nuvarande reglers verkningar ännu icke vunnits. Utskottet vill

Försäkring för allmän tilläggs pension, m. m.

emellertid inte förneka, att gällande bestämmelser icke i alla avseenden är helt ändamålsenliga men hänvisar till att en komplettering av dessa kommer att ske i slutet av 1960-talet och anser därför inte att någon åtgärd i den riktningen bör ske redan nu.

Det är riktigt, att systemet ännu varit så kort tid i verksamhet, att vi i dag inte vet så mycket om hur återlänefrågan kommer att utveckla sig. Men i takt med de stigande procentuella avgifterna ökas som bekant ATP-fondernas resurser ganska snabbt. Det är därför angeläget, att man redan från början följer utvecklingen.

I proposition nr 100 till 1959 års riksdag underströk departementschefen, att en betydande del av fondmedlen i form av återlån bör gå tillbaka till dem som erlagt pensionsavgifterna. I propositionen har departementschefen i vissa hänseenden avvikit från kommittéförslaget i syfte att vidga återlånemöjligheterna. Det förtjänar att erinras om detta, eftersom man den senaste tiden sett uttalanden, som, stick i stäv med departementschefens mening, går ut på att återlånesystemet över huvud taget inte bör få någon nämnvärd omfattning. Som skäl härför har bl. a. anförts, att efterfrågan på återlån hittills varit nästan obefintlig. Det är enligt min mening ett alltför svagt argument. Det är självklart att efterfrågan är ringa, då återlånemöjligheterna under de första åren som bekant är ytterst små — 50 procent av föregående års inbetalningar får som bekant återlånas. Snart nog ökas förutsättningarna för återlånen och vi efterlyser från de mindre företagen förslag i syfte att förenkla och effektivisera metoderna för återlånemedlens utgivande. Det duger inte enligt vår mening att vänta till slutet av 1960-talet med att studera frågan. Den bör i stället följas med största uppmärksamhet och en skyndsamt utredning bör verkställas. Jag anser att man därvid bör beakta

de förutsättningar, som angavs i 1959 års proposition beträffande återlånerätten och dess tillämpning. Därvid bör man alldeles särskilt och skyndsamt undersöka möjligheterna till ackumulerad återlånerätt i syfte att därigenom vidga dessa lånemöjligheter och deras betydelse även för de mindre och medelstora företagen.

Jag har, herr talman, inget eget yrkande utan ber att helt få instämma i det yrkande, som framställts av fru Gunne.

Herr FÄLLDIN (cp):

Herr talman! Jag hade i fjol en motion angående de korttidsanställdas problem i ATP-systemet, och jag kanske borde vara tacksam för vad som har hänt i detta ärende. I år kan vi i centerpartiet räkna med stöd för denna framställning från högern liksom i fjol men dessutom kan vi antagligen i år räkna med i varje fall ett visst stöd från folkpartihåll. Folkpartisterna — i varje fall herr Anderson i Sundsvall — och socialdemokrater är angelägna att framhålla att man inte får se avgifterna annat än som kollektiva avgifter och att sambandet avgift—pension i det enskilda fallet inte alltid finns. Men låt mig fråga: Varför var det självklart och eftersträvarsvårt att se till att lönedelar som ligger över 30 000 kronor per år inte skulle belastas med ATP-avgifter? Ja, fanns det något annat motiv än att man samtidigt hade sagt att pension inte skulle utgå på lönedelar som låg ovanför 30 000 kronor — jag talar hela tiden i 1957 års penningvärde för att slippa tala om basbelopp m. m. Jag kan inte finna att det fanns något annat motiv än att man eftersträvade ett samband mellan avgifter och pension. Men varför strävade man efter det sambandet när avgifterna skulle vara kollektiva och det inte är så viktigt att fundera över — såsom socialdemokrater och folkpartister lägger upp det hela — hur mycket man

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

får igen av ATP-avgifterna? Dessutom var det efter vad jag kan förstå inte särskilt lätt att tekniskt lösa den del som avser redovisningsförfarandet för lönedelar ovanför 30 000 kronor. Det är minsann inte enkelt. Det vet var och en som har försökt sig på att fylla i arbetsgivaruppgifter. Men i det här fallet skyllde man inte på tekniska svårigheter. Då var det angeläget. Men nu när det gäller människor med små inkomster — ty det är i regel fråga om människor som har korttidstjänst och människor med små inkomster — hänger man sig fast vid och gör ett stort nummer av de tekniska svårigheterna.

Herr talman! Har man kunnat klara de tekniska problemen i det ena fallet är det ingen tvekan om att det är möjligt att göra det även i detta fall. När det gäller folk med blandade inkomster, d. v. s. sådana som har inkomst av tjänst till en del och inkomst av eget företag i övrigt, då förefaller det mig som om man skulle kunna lösa problemet rätt enkelt.

Tag bort bestämmelsen om att basbeloppet i första hand skall räknas av mot inkomst av tjänst. Låt mig ta ett exempel! Om någon haft en inkomst av tjänst under ett kvartal och inkomsten uppgår till basbeloppet, då är den inkomsten *inte pensionsgrundande*. Men den är *avgiftsgrundande* till tre fjärdedelar. Det kan inte vara några tekniska svårigheter att vid fastställande av egenavgiften för företagarinkomst ta hänsyn till dessa tre fjärdedelar av basbeloppet och därmed sänka premien för egenavgiften. Då finge man ju fram premiebefrielse för ett helt basbelopp.

Att i detta sammanhang skylla på tekniska svårigheter går inte, därför att för alla som har att betala egenavgift förekommer ju redan en individuell granskning, och denna komplettering skulle inte nämnvärt försvåra eller krångla till granskningen. Det kan alltså inte vara något problem i den

delen, och det måste gå att komma fram till mer tillfredsställande resultat för alla korttidsanställda över huvud taget.

Jag vill något reagera emot herr Bengtssons i Varberg påstående när han gör gällande att det är fel att komma och haussa upp denna fråga med att tala om en svidande orättvisa. Jag tillät mig i fjol påstå att det är en svidande orättvisa och jag tillåter mig att tycka det ännu i dag. Om jag får hänvisa till det exempel som jag använde i fjol, kan man komma fram till att det finns människor som har skjutit till pengar till pensionsfonden under sin aktiva tid och vilkas avgifter växt upp till belopp på 60 000 kronor men som av dessa inte får ett öre tillbaka i pension. Detta menar jag vara en svidande orättvisa.

Herr talman! Jag ber att få instämma i herr Gustavssons i Alvesta yrkande.

Fru KRISTENSSON (h):

Herr talman! Jag anser inte att man utan vidare bör avvisa tanken på att de kvinnor som enbart är hemarbetande skall tillerkännas en självständig pensionsrätt inom ATP:s ram, och därför ämnar jag stödja reservationen under C. 12. Jag delar dock fru Erikssons i Stockholm uppfattning att en sådan pensionsrätt bör sättas i samband med vårdnaden av minderåriga barn. Skäl liknande dem som talar för att såsom socialförsäkringskommittén föreslagit, studerande och värnpliktiga skall medges att tillgodoräkna sig en pensionspoäng för förtidspensionering, synes motivera en självständig pensionsrätt för de hemmaarbetande kvinnor, som har vårdnaden om minderåriga barn. Frågan om hur en sådan pension nu skall finansieras blir självfallet svårbedömlig. I det avseendet uttrycker sig utskottsmajoriteten enligt min uppfattning väl kategoriskt. Man säger att pensionsavgifterna skulle komma att drabba familjens kontantinkomster, d. v. s.

Försäkring för allmän tilläggs pension, m. m.

regelmässigt makens arbetsförtjänst bl. a. under den tid då i många fall familjens kostnader för barnens underhåll och uppfostran är stora. Att obligatoriskt ålägga en sådan avgiftsbetalning synes varken lämpligt eller genomförbart.

Men riksdagsmajoriteten — även om den var i knappaste laget — har ej hesiterat inför tanken att ålägga familjen kostnaderna för den förvärvsarbetande makens pensionering. Varför skall just kostnaderna för husmödrarnas pensionering kännas som en så stor belastning? Självfallet är hithörande frågor svårlösta, men det är inget skäl att avstå från en utredning — en utredning som kanske dessutom kan bidra till att belysa de enbart hemarbetande husmödrarnas ekonomiska situation över huvud taget.

När jag nu har ordet vill jag passa på att säga ett par ord till herr Senander. Jag tror inte att han kan få landets husmödrar med på det resonemang som för kvinnor skall tillämpas en generellt lägre pensionsålder än för män. Kvinnorna är inte benägna att på det viset ge uttryck åt den uppfattningen att de skulle höra till det s. k. svaga könet. Vidare måste detta resonemang komma att innebära en belastning i likalönsdiskussionerna. Man kan inte på det viset både äta upp kakan och behålla den. Man får föra ett logiskt resonemang. Jag tycker mig förstå att herr Senander i sitt sista inlägg kanske omedvetet men dock medgav att det riktiga var en differentiering av pensionsåldrar i förhållande till arbetsuppgiften för tjänsten och i det resonemang vill jag helt instämma.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Bara ett par ord till herr Bengtsson i Varberg. Han sade i sitt tidigare anförande, att om en företagare inte har råd att betala avgiften till ATP-pensionen, har han nu inte heller råd att vara med i något annat

pensionssystem. Med anledning därav vill jag säga att den företagare som genom amortering av skulder i det egna företaget skaffar sig ett åldersskydd, vilket många av företagarna måste göra, är sämre lottad än dem som är med i ATP-systemet, på grund av att han inte åtnjuter de skattemässiga förmåner som det systemet ger.

Sedan ett par ord om 15-års- och 30-årsreglerna. Herr Bengtsson i Varberg ville helt bortförklara våra argument för den reservation, som vi har på detta område. Om av två ynglingar den ene går ut i förvärvsarbete ganska tidigt, medan den andre går studievägen, innebär detta att den förstnämnde kanske får vara med i pensionssystemet i låt oss säga 47—48 år, medan den sistnämnde kommer in i systemet betydligt senare. Han har emellertid i gengäld skaffat sig en utbildning som gör, att han får en högre inkomst. Den som kommit ut i förvärvsarbetet tidigt har då en flackare inkomstkurva, och den som kommit ut senare med högre inkomst har en brantare inkomstkurva. 15-årsregeln verkar då så, att den sistnämnde får betydligt större pension. Relationen mellan inbetalade pensionsavgifter och pension är därför ogynnsam för den lågavlönade med många år i systemet jämfört med den som har mindre antal år men brant stigande inkomstkurva.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A och B

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. C 1

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid momentet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Anderson i Sundsvall begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Försäkring för allmän tilläggspension, m. m.

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. C 1) i utskottets utlåtande nr 56, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid momentet fogade reservationen av fru Hamrin-Thorell m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Anderson i Sundsvall begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 123 ja och 63 nej, varjämte 24 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. C 2

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid momentet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustavsson i Alvesta begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. C 2) i utskottets utlåtande nr 56, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid momentet fogade reservationen av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Gustavsson i Alvesta begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 129 ja och 65 nej, varjämte 17 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. C 3

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. C 4

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid momentet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja bevarad. Herr Gustavsson i Alvesta begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. C 4) i utskottets utlåtande nr 56, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid momentet fogade reservationen av herrar Thorsten Larsson och Gustavsson i Alvesta.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen.

Försäkring för allmän tilläggs pension, m. m.

Herr Gustavsson i Alvesta begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 171 ja och 34 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. C 5

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till det av herr Senander under överläggningen framställda yrkandet; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. C 6 och C 7

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. C 8

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid momentet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustavsson i Alvesta begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. C 8) i utskottets utlåtande nr 56, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid momentet fogade reservationen av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens

ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Gustavsson i Alvesta begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 127 ja och 78 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. C 9

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid momentet fogade reservationen av herrar Thorsten Larsson och Gustavsson i Alvesta; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. C 10

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid momentet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Anderson i Sundsvall begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. C 10) i utskottets utlåtande nr 56, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid momentet fogade reservationen av fru Hamrin-Thorell m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Anderson i Sundsvall begärde emellertid rösträkning, vadan votering

Respitid för inbetalning av arbetsgivaravgift enligt lagen om försäkring för allmän tilläggspension

medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 111 ja och 99 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. C 11

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den i ämnet väckta motionen II: 596; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Spångberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. C 11) i utskottets utlåtande nr 56, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den i ämnet väckta motionen II: 596.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Mom. C 12

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid momentet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Anderson i Sundsvall begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. C 12) i utskottets utlåtande nr 56, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid momentet fogade reservationen av fru Hamrin-Thorell m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Anderson i Sundsvall begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 147 ja och 47 nej, varjämte 18 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. C 13

Utskottets hemställan bifölls.

§ 19

Respitid för inbetalning av arbetsgivaravgift enligt lagen om försäkring för allmän tilläggspension

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 57, i anledning av väckta motioner om viss respitid efter uppördsterminens utgång för inbetalning av arbetsgivaravgift enligt lagen om försäkring för allmän tilläggspension.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr NORDGREN (h):

Herr talman! I motionerna nr 485 i första kammaren och nr 550 i andra kammaren har jag och mina medmotio-

Respittid för inbetalning av arbetsgivaravgift enligt lagen om försäkring för allmän tilläggspension

närer påpekat att fr. o. m. år 1960 debiterar riks-försäkringsanstalten s. k. arbetsgivaravgifter, som innefattar såväl avgift till yrkesskadeförsäkring som bidrag till den allmänna sjukförsäkringen, moderskapshjälpen samt till allmänna tilläggspensioneringen. För arbetsgivare, vilkas sammanlagda arbetsgivaravgifter för ett år icke uppgår till 1 000 kronor, påföres dessa avgifter debetsedeln för slutlig skatt. Övriga arbetsgivare — och det är flertalet — avkräves avgiften i delbelopp under månaderna februari, april, juni, augusti, oktober och december.

Uppgift om hela beloppet översändes i januari, men någon påminnelse eller faktura på delbeloppen tillställs icke arbetsgivarna. Däremot åligger det anstalten att efter den 18 i respektive uppbörds-månad upprätta och till vederbörande länsstyrelse för indrivning överlämna uppgift över de avgiftsbelopp som icke erlagts inom föreskriven tid.

För många företagare, som alltid sökt göra rätt för sig men som genom, låt mig säga tillfälligt förbiseende — bl. a. beroende på avsaknad av faktura — försummat verkställa inbetalningen på exakt datum, måste det framstå som obilligt och förnedrande att restavgift inte bara utkräves utan att kravet också framförs indrivningsvägen.

Det kan i detta sammanhang erinras om att skatt, som icke erlagts under uppbördsterminen, kan av den skattskyldige inbetalas genom posten medelst skatteanvisning sex dagar efter uppbördsterminens utgång, varvid en viss mindre restavgift lägges till beloppet. Motsvarande anordning synes mig lika rimlig när det gäller företagares erläggande av arbetsgivaravgift.

Nuvarande system skapar irritation för företagaren, som flera månader efter det att han inbetalt avgiften kan få en indrivning av en eventuell restavgift. Denna kan också bli så stor, att straffet inte kan anses stå i rimlig pro-

portion till den eventuella förseningen.

Det synes mig som om riks-försäkringsanstalten eller riks-försäkringsverket, såsom anstalten senare kommer att heta, skulle kunna åläggas att uttaga eventuella restavgifter när det gäller arbetsgivaravgiften. Dessa restavgifter skulle säkerligen komma att inbetalas till anstalten utan något indrivningsförfarande.

Herr talman! Jag tycker nog att det är en svag motivering utskottet presenterar för sitt yrkande om avslag på vår motion om respittid m. m., nämligen att datum för en annan uppbörd under annan månad ej överensstämmer med datum för inbetalning av denna avgift.

Över det andra påpekandet i motionen, att en faktura borde tillställas vederbörande före varje inbetalning, yttrar sig utskottet inte alls. När medborgare i andra sammanhang är skyldiga att inbetala avgifter till statliga verk får de en faktura, en påminnelse eller vad vi vill kalla det. Ta t. ex. televerket och inbetalningarna av TV-licenser! Varje TV-innehavare tillställs faktura å dellikviden före respektive förfallodag, trots att det här är fråga om avsevärt mindre belopp. Han får sålunda en utgiftsverifikation för denna relativt obetydliga summa. Det är enligt mitt förmenande god köpmannased att så sker, och det medverkar till ordning och reda i bokföringen. Man måste fråga sig varför inte detta kan ske även när det gäller dessa uppbörder, som gäller avsevärt större belopp. Varför skall vi företagare i detta avseende sättas i strykklasse i förhållande till andra medborgare, trots att vi av staten i vissa sammanhang utnyttjas som oavlönade skatte- och uppbördsindrivare?

Det är möjligt att utskottet anser att detta inte tarvar något riksdagens beslut utan är en praktisk detalj som riks-försäkringsanstalten eller riks-försäkringsverket kan ordna. Jag delar i så fall denna uppfattning och har, herr talman,

för dagen intet yrkande utan vädjar till riksförsäkringsanstalten att överväga dessa synpunkter och vidta de åtgärder som i övriga sammanhang är vedertagna vad det gäller debitering och fakturering av fordringar för att därigenom lätta den börda staten lagt på företagarna i detta avseende.

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp):

Herr talman! Herr Nordgren framställde inte något yrkande. Jag kan alltså fatta mig mycket kort.

De motioner vi behandlat i utskottsutlåtandet syftar till att åstadkomma analoga bestämmelser för data för uppbörd av skatt och av ATP-avgifter. Vi har inom utskottet konstaterat, att när det gäller uppbörd av skatt, är den 18 i uppbörds månaden den sista inbetalningsdagen. Likaså är den 18 i varje uppbörds månad sista inbetalningsdagen för ATP-avgift. Man har alltså vid utformningen av uppbördsreglerna tagit hänsyn till skatteuppbördsterminerna och sökt anpassa bestämmelserna så att de blivit analoga, låt vara att skatt och ATP inbetalas växelvis varannan månad. Skulle riksdagen bifalla motionen och det sålunda bleve helt sammanfallande bestämmelser, skulle det rent av medföra en försämring för de mindre företagarna; inbetalning av skatt skall ju för deras del rätteligen ske mellan den 6 och 13 i uppbörds månaden, varefter de har möjlighet att göra inbetalningarna till den 18 mot erläggande av restavgift.

Jag har till utlåtandet fogat en blank reservation, inte därför att jag har något annat yrkande än utskottet utan därför, att jag i likhet med herr Nordgren vill uttala den förhoppningen, att man under den första tiden till dess de inbetalningsskyldiga blivit vana vid systemet ville iakttaga en viss hänsyn vid avfordran av restavgifter, i synnerhet om inbetalningarna av ATP-avgifterna gjorts, änskönt det skett ett par dagar efter den 18 i uppbörds månaden.

Utredning ang. den s. k. allemansrätten

Det var bara detta jag ville tillägga, och jag har inget annat yrkande än utskottets.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 20

Föredrogos vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ratifikation av vissa av Internationella arbetsorganisationens konferenser år 1946 vid dess tjuguförsta sammanträde och år 1958 vid dess fyrtioförsta sammanträde (sjätte respektive sjunde sjöfartskonferensen) antagna konventioner,

nr 63, i anledning av väckta motioner om obligatorisk sjukpenningförsäkring för elever vid inbyggda verkstadsskolor, och

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition dels med förslag till lag om ändring i utlänningslagen den 30 april 1954 (nr 193), dels ock angående godkännande av internationell konvention om fripassagerare.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 21

Föredrogs och lades till handlingarna andra lagutskottets memorial nr 65, föranlett av kamrarnas skiljaktiga beslut vid behandlingen av andra lagutskottets utlåtande i anledning av väckta motioner angående körkortsprov m. m.

§ 22

Utredning ang. den s. k. allemansrätten

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 30, i anledning av motioner om utredning angående den s. k. allemansrätten.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Utredning ang. den s. k. allemansrätten

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Det finns ingen anledning att ta upp någon större debatt i denna fråga, i varje fall inte för mig eftersom det blir tillfälle att diskutera frågan när jag får svar på en interpellation i samma ämne. Men det är vissa uttalanden i redogörelserna för denna fråga som kräver några kommentarer.

I motionen sägs att alltför många av dem som nu drar fördel av allemansrätten inte uppträder på sådant sätt att det gagnar förståelsen mellan fri-luftsfolk och markägare utan i stället på ett sätt som alldeles i onödan stör det goda förhållandet mellan nämnda be-folkningskategorier.

Visst finns det människor som inte känner ansvar när de går ut i naturen. Men det värsta irritationsmomentet för närvarande är att bolagen och även andra genom olika åtgärder på ett upp-rörande sätt avstänger befolkningen från möjligheten att utnyttja vägar, vat-ten, m. m. Jag har förut sagt att bolagen, kronan, kyrkan och universiteten borde gå före när det gäller att upplåta sin rätt till vattenområden och försöka att ordna med goda fritidsområden. Ty-värr har det nu visat sig att bolagen tillämpar 1950 års beslut angående lag om gräns mot vatten för att avstänga människorna från vägar och vattenom-råden. Om bolagen inte ändrar sin in-ställning till allmänheten i detta avse-ende, tvingas vi att med lagstiftnings-åtgärder söka hävda den rätt som all-mänheten har att nyttja mark och vä-gar.

Det händer t. ex. att ägare av enskild väg föreskriver, att vägen inte utan ägarens tillåtelse får användas för transporter med bil. Det är, herr tal-man, märkligt, att vi på detta område liksom har stannat upp. Om vi i dag skulle kräva att bolagen skulle använda häst och kälkfordon vid transporter, skulle självfallet utnötningen av de stat-liga vägarna minska. Men vi anser det orimligt att ålägg exempelvis bolagen

att sköta transporten av sina skogspro-dukter på samma sätt som man gjorde för några årtionden sedan. Vi accepte-rar att de använder stora bilar och att man kör med traktorer i skogarna och på de allmänna vägarna. Visst kan vi som skall nyttja de allmänna vägarna säga att dessa transporter är till förfång för oss, att de är dyra för kronan och att de utgör en trafikfara. Men det all-männa har sagt sig att det vore orimligt att förbjuda denna transport på de all-männa vägarna.

Det förekommer ju att ett bolag läg-ger sig till med de flesta gårdarna inom ett stort område och täpper till hela området för allmänheten. Vägarna inom området användes visserligen för häst-skjutsar förr i tiden, men det är väl inte rimligt att bolaget, sedan det gjorts vissa förbättringar för att klara de tunga transporter, skall kunna säga till allmänheten att den inte får använ-da vägarna, eftersom det skulle med-föra att vägarna blev nötta! Bolagen sätter därför upp stängsel på vägarna, men jag måste säga att om sådant skall fortsätta, får väl staten också sätta upp bommar där allmän väg börjar och sä-ga till bolagsherrarna att de får stan-na på andra sidan om bommarna — det är ju precis samma förhållande.

I lördags fick jag uppgift om att i Dalarna har stora brukskoncerner, som har sina huvudkontor i ett annat land-skap, förbjudit både jordbrukare och annan allmänhet att nyttja de vägar och de vatten som de av ålder har haft tillgång till. Bolagen har sagt att de måste ha områdena till förfogande för sina tjänstemän och eventuellt även för någon arbetare. Bara för att det har skett en omflyttning så att medan på 1880-talet 80 procent av befolkningen bodde på landsbygden, numera i stället 80 procent bor i tätorter, kan man väl inte säga att en bondpojke eller bond-flicka som har tvingats till att gå ifrån fädernegården skall bli avstängd från de värden som finns i naturen. Jag hop-

pas därför att bolagen, liksom kronan och andra markägare, verkligen försöker ta sitt förnuft till fånga och upplåter vägarna.

Jag har också anledning att reagera mot en del andra talesätt i fråga om allemansrätten. Det ropas nu efter lagstiftning. Ja, herr talman, jag tycker att vi har tillräckligt många lagar och förordningar. Om jag vill gå ut i Guds fria natur, så skall jag inte behöva släpa med mig en lagbok under armen och ha en polis som vaktar mig. Det håller på att gå för långt i det här avseendet. Vi måste i stället lära människorna att umgås med svensk natur, att älska och vårda den.

I dag lägger vi märke till nedskräpningen, och vi beklagar den, men vi som växt upp på landsbygden skall inte glömma bort att nedskräpningen har förekommit i alla tider, ehuru den inte märktes så mycket förr, när människorna inte hade någon fritid som gav dem möjlighet att vistas i naturen.

När man reagerar mot nedskräpningen — och det bör man göra — skall man inte glömma bort att bolagen för närvarande besprutar gamla lövmarker, även sådana som de inte har rätt till utan som tillhör allmänheten och som är avsedda för att användas som fritidsområden. Ingen nedskräpning ter sig så ful och avskräckande som resultatet av denna växtbekämpning med gifter. Stora områden ser ut som gamla krigskyrkogårdar, och det är en skandal att markägare utan hänsyn till medmänniskorna skall få fortsätta på det här viset bara för att de har ett profitintresse.

Jag vill, herr talman, uttala att jag fattar utskottets skrivning så att utskottet avstyrker motionerna, men av artighet mot motionärerna så har naturvårdsutredningen inte fått ha hand om motionerna direkt, utan utskottet skall överlämna dem, och då må det vara hänt att utskottet har skrivit som det gjort. Mig förefaller det, som sagt, som

Utredning ang. den s. k. allemansrätten

om utskottet avstyrkt motionerna, och om riksdagen sedan bifaller utskottets förslag, så ger det ju inte naturvårdsutredningen någon som helst rätt att syssla med allemansrätten, och den rätten är för värdefull för att någon jurist skall få förstöra den.

Jag skulle också vilja sätta i fråga om vi inte nu har kommit dithän att det blir nödvändigt med ett fritidsdepartement, som tar hand om fritidsfrågorna i vårt land och ser till att de områden vi har kan bli öppna för människorna och att vi kan få en tillfredsställande vård även från det allmännas sida. Om ett sådant fritidsdepartement kunde inrättas i vårt land, förutsätter jag att det skulle ta hand om de olika naturvärdena och avskilja dem från den enskilda äganderätten. På så sätt kunde vi få en vettig ordning.

I varje fall, herrar motionärer, fortsätt icke med att försöka få in lagparagrafernas djungel på detta område! Visa respekt för människorna och deras behov av fritid och rekreation, men visa jämväl respekt för frihet under ansvar och inte bara under paragrafer och vaktbetjäning!

Herr WACHTMEISTER (h):

Herr talman! Jag tror inte att jag under den korta tid jag varit i riksdagen har hört talas om att något utskott av ren artighet gentemot några motionärer formulerat sitt utlåtande på det ena eller andra sättet. Herr Lundberg förutsatte ju att så var fallet, att tredje lagutskottet här skulle ha menat att man ville avstyrka motionerna helt och hållet. Utskottets utlåtande får nog tolkas litet mera nyanserat. Om herr Lundberg läser igenom det, finner han också att man är fullt på det klara med att det finns mycket allvarliga problem just när det gäller allemansrätten.

Det är för övrigt inte bara utskottet som är på det klara med den saken. 1954, alltså för sju år sedan, skrev dåvarande chefredaktören för tidningen Ar-

Utredning ang. den s. k. allemansrätten

betet, vår nuvarande jordbruksminister, en ledare där han tog upp just det allvarliga läge allemansrätten hade råkat i på grund av att den kommit att utnyttjas i en omfattning och på ett sätt, som man aldrig kunnat drömma om. Herr Netzén talade där om precis samma sak som motionärerna framhåller, att visserligen den överväldigande delen av friluftsfolket uppträder hyfsat ute i markerna. Men, skriver herr Netzén, »detta flertal måste nog snart börja ta syndarna i upptuktelse, om inte allemansrätten skall beskäras till den grad, att vi blir lika illa ställda som folken mångenstädes på kontinenten. Vår allemansrätt är nämligen ganska unik, varför det gäller att värna om den, främst genom att visa oss vuxna förtroendet att fritt få röra oss i markerna.»

Vad motionärerna vill är just att majoriteten av friluftsfolket skall ha någonting bakom ryggen när den vill ta syndarna i upptuktelse. Nu är det så mycket vaga bestämmelser när det gäller allemansrätten, och det påpekar även herr Netzén i sin artikel. »Man äger t. ex. rätt att utan vidare tälta i skogsmark (om det inte gäller stadigvarande) men man bör ändå begära tillstånd av markägaren. En gård av artighet som inte kostar på, men redan från början bereder mark till bättre förståelse parterna emellan.»

Om det inte gäller stadigvarande, sade herr Netzén. Nu hör man, när allemansrätten med en almanackas regelbundenhet återkommer varje år i radio eller pressen på vårkanten: Vad är stadigvarande eller längre tid för tältning? Är det en eller två nätter? Det har utbildats något slags praxis: två nätter. Men om man då försöker komma på en sådan mera stadigvarande tältning och säger att tillståndet att tälta gäller bara två nätter, får man till svar: »Vad stöder ni er på, var står det i lagen?»

En annan sak, som vållar ganska mycket trassel, är begreppet tomtmark. »Där är lagen mycket oklar», skrev

statsrådet Netzén, »och obefintligheten av stängsel har ingen som helst juridisk betydelse. Därför brukar man räkna med att ägaren måste få vara ostörd inom syn- och hörhåll från stugan. Med det sista menas då naturligtvis inte skrikhåll.» Men folk är nog ganska högljudda ute i skogen. Det skulle vara ganska bra att här, för att undvika tvister, ha någonting bestämt att ta på. Därför åberopar motionärerna den norska friluftslagen, som stadgar 150 meter. Sedan får marken se ut som den vill, det får vara inom syn- eller hörhåll. Men närmare än 150 meter får man inte gå.

Motionärerna och utskottet är fullkomligt ense om att någon inskränkning av allemansrätten icke bör ske. Men det är just för att allemansrätten skall behålla sitt värde som vi vill ha den klarlagd, för att vi skall slippa dessa ideliga tvister. Jag tror inte alls att en lagstiftning behöver få karaktären av en djungel i detta fall. Bara några klara och tydliga bestämmelser hade räckt fullkomligt i detta fall.

Nyttjanderätten till de enskilda vägnarna, som herr Lundberg huvudsakligen uppehöll sig vid, faller inte under allemansrätten, och därför har jag ingen anledning att gå in på den saken här.

Men det är en hel del andra saker som vi inte kan komma ifrån. Förr i tiden, när allemansrätten bara utnyttjades av ett fåtal, var den inte något problem ur vare sig naturskyddssynpunkt eller ekonomisk synpunkt. Men det kan inte hjälpas att nu, framför allt för jordägare som råkat komma i närheten av en stad och som har bra badstrand, där marken utsättes för mycket hård slitning, kommer allemansrättens utnyttjande i nuvarande omfattning att få också ekonomisk betydelse. För de större jordägarna spelar detta ingen roll, men för de små jordägarna kan det vara av avgörande betydelse. Vi får inte beträda odlad mark, men vad är odlad mark? Ett kultur-

bete, en betesvall vid en strand, är obestridligen odlad mark men brukar inte betraktas som sådan ur allemansrättssynpunkt. Det gör naturligtvis ingen skada om en människa går där. Men det är inte fråga om det. Här gäller det att allemansrätten nu utnyttjas på ett sätt som gör att det inte blir något bete kvar på grund av slitage. Och inte nog med det. Friluftsfolket — och framför allt barnen — brukar också roa sig med att jaga kreaturen, och vad det har för effekt på mjölmängden vet alla jordbrukare. Därför är det värdefullt både för friluftsfolket och markägarna att det finns klara bestämmelser om var man får gå och inte får gå, så att man kan rätta sig efter det.

Vi vill inte ha någon inskränkning i allemansrätten. Men den får inte utvidgas hur som helst under hänvisning till att det inte finns någonting skrivet om dessa saker. Vi vill bara ha klarlagt hur det i dag är ställt med allemansrätten och behålla den sådan för framtiden. Jag är lika övertygad anhängare av allemansrätten som herr Lundberg. Jag kan tala om att jag är lidelsefullt intresserad av botanik och helst vill gå och botanisera fritt hur som helst i markerna. Därför skulle jag beklaga alla inskränkningar i allemansrätten lika mycket som herr Lundberg. Och det är synd att herr Lundberg och jag inte kan enas om att allemansrätten är av omistligt värde, att vi skall göra allt för att inte mista den utan i stället behålla den för framtiden.

Jag tror tyvärr inte mycket på upplysning i det fallet. Det är nu sju år sedan nuvarande jordbruksminister Netzén skrev sin ledare, men det har inte blivit ett dugg bättre sedan dess. Snarare tvärtom. Ett tecken på det är, att det till årets riksdag har väckts två motioner från olika håll i detta ärende. Och om man lyssnar till radioprogrammet »Vi som vet mest» och hör vad folk

Utredning ang. den s. k. allemansrätten

i allmänhet kan i ämnet naturvetenskap, så blir man beklämd. Människorna är djupt okunniga när det gäller biologiska frågor — i detta land som ändå en gång i tiden har sett Linné födas!

Jag tycker som sagt att upplysningen snarast går i en riktning rakt motsatt den önskvärda. Och om man skall förstå hur man kan undvika att göra skada, så måste man ju först känna till hur livet ute i naturen fungerar, men jag tycker som sagt inte att utvecklingen går åt det hållet.

Jag vill betona att jag är fullt ense med herr Lundberg, när han försvarar allemansrätten. Därför tycker jag också att herr Lundberg kan vara överens med mig om att yrka bifall till tredjelagutskottets förevarande utlåtande.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag anser allemansrätten vara av omistligt värde, herr Wachtmeister, inte för mig personligen, eftersom jag har god tillgång till skog och mark, men för människorna i allmänhet här i landet.

Det är lätt att tala om allemansrättens stora värde, när man äger sådana markområden som herr Wachtmeister. Många markägare har emellertid lagt sig till med alltför stora områden, och därför är det nödvändigt att övriga medborgare får tillgång till de fritidsmarker de behöver.

Herr Netzén har inte alltid lyckats så bra när det gäller allemansrätten. År 1950 röstade han *med* mig i lag om gräns mot vatten- och fiskerättsfrågor. Att vi inte lyckades kostade staten mycket pengar. Riksdagen antog då en lag om viss begränsning, och den kostade staten bortåt 100 miljoner kronor. Det sades då att den skulle kosta 3 miljoner. Det som skedde 1950 — och det som nu är på gång — är för mig något mycket avskräckande.

I lördags hade vi i en fullsatt salong i Smedjebacken en debatt rörande frå-

Utredning ang. den s. k. allemansrätten

gan om alla dem som på grund av bolagens åtgöranden hade blivit utestängda från sina friluftsområden. Om herr Wachtmeister hade varit med vid det tillfället, skulle han ha kunnat ta syndarna, d. v. s. bolagen, i upptuktelse. Vi behöver inte ha några lagparagrafer bakom oss för att ha kvar friheten att ströva i våra marker. En lag verkar hård nedåt men mjuk uppåt. Det kan enligt lagen kosta 300 kronor att stjäla två wienerbröd värda 60 öre.

Om man utestänger huvuddelen av svenska folket från möjligheterna att vistas ute i markerna, så protesterar jag. Vi vill inte ha fler lagar som kan vrängas till av de människor som tillämpar dem!

Herr WACHTMEISTER (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag finner att herr Lundberg bekräftar att vi är fullkomligt eniga. Vi vill båda ha allemansrätten kvar. Herr Lundbergs resonemang om wienerbröden begrep jag inte riktigt, men i övrigt sade han detsamma som jag, nämligen att vi inte vill ha någon inskränkning i allemansrätten.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Om herr Wachtmeister och jag är eniga — och han vet precis vad jag menar med allemansrätten — så kan vi ta varandra i hand. Och då hoppas jag att herr Wachtmeister inte motionerar mera om dessa saker framdeles. Då skall vi försöka lösa detta problem på ett vettigt sätt.

Eftersom herr Wachtmeister är ägare av större marker än jag, hoppas jag också att han möter människorna i Blekinge och annorstädes med öppen famn och ger dem möjlighet att njuta av de stora, vackra och förnämliga domäner han äger.

Herr WACHTMEISTER (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lundbergs för-

hoppning är redan uppfylld. Min mark är upplåten för vem som helst, och herr Lundberg är hjärtligt välkommen.

Herr GREBÄCK (cp):

Herr talman! Herr Wachtmeister säger att han är överens med herr Lundberg om att allemansrätten är av omistligt värde, och det kan kanske vara riktigt. Men vad är ni i övrigt överens om? Ni är i alla händelser inte överens om vad allemansrätten innebär — det är ni djupt oense om efter vad jag kan förstå. Det är därför vi från vårt håll velat ha en utredning om allemansrätten för att skapa klarhet, vad den innebär. Det behövs en precisering över huvud taget. Herr Lundberg säger att han vet exakt vad allemansrätten innebär. Jag måste då säga att jag är långt ifrån på det klara med vad herr Lundberg menar med allemansrätten. Men låt oss tänka efter!

Bolagen — t. ex. Korsnäs, som herr Lundberg har ett gott öga till — tolkar allemansrätten på sitt sätt och herr Lundberg tolkar den på ett annat sätt. Vem har rätt i detta fall? Det skulle med andra ord behövas en precisering av vad allemansrätten innebär. Jag tror att utvecklingen lett fram till att det blir ofrånkomligt för samhället att försöka åstadkomma en sådan precisering.

Att en precisering görs behöver visst inte betyda en inskränkning i allmänhetens rättigheter. Dessa kan tvärtom behöva vidgas i många fall. Jag tänker på förhållandena exempelvis i Stockholms skärgård, där det överallt står »Förbjuden landningsplats» och där man ständigt möter stängsel — och där den privata äganderätten kringgärdas mycket mer än vad som över huvud taget är skäligt.

Men jag tror inte på att herr Lundbergs förslag om inrättande av ett fritidsdepartement, löser problemet, ty hittills har jag aldrig sett att upprättandet av ett departement eller annan

statlig inrättning lett till någon inskränkning när det gäller att fabricera lagar eller utfärda bestämmelser. Jag tror inte att det är en framkomlig väg. Däremot tror jag desto mer på upplysning och fostran, men denna upplysning och denna fostran måste så småningom kompletteras med vissa preciseringar om vad allemansrätten innebär.

Jag är dock nöjd med vad tredje lagutskottet kommit till för slutsats. Utskottet hänvisar till naturvårdsutredningen, som sysslar med en del av de problem som sammanhänger med allemansrätten. Jag tycker det finns anledning att vänta och se, till vilka slutsatser utredningen kommer, och sedan får vi väl eventuellt återkomma i ärendet.

Jag upprepar att det måste skapas klarhet. Herr Lundberg är tvärsäker på att han tolkar allemansrätten riktigt. Vi vanliga dödliga, som inte är fullt så tvärsäkra, frågar oss: Vad innebär egentligen allemansrätten?

Herr TOBÉ (fp):

Herr talman! Herr Lundberg efterlyste vad utskottet menat med sitt utlåtande — om det innebar ett yrkande om avslag på motionerna eller om man av artighet hade presterat denna skrivning. Jag begärde ordet för att söka förklara detta. Därefter har herrar Wachtmeister och Lundberg tagit varandra i hand — andligen åtminstone — men herr Grebäck har konstaterat att det finns en del reservationer att göra. Därför vill jag ändå något redogöra för hur utskottet sett på frågan.

Utskottet har uppmärksammat, vilket framgår av utlåtandet, att det är vissa besvärligheter förbundna med allemansrättens utövning i våra dagar. Mer och mer folk bosätter sig i tätorterna och väller därifrån ut på landsbygden under sin fritid, och en del kan inte, som herr Lundberg framhöll, bruka allemansrätten. En del av den juridiska sakkunskap, som utskottet fått

Utredning ang. den s. k. allemansrätten

yttranden från eller vars tidigare uttalanden utskottet studerat, har pekat på svårigheten att lagstifta på detta område. Lagberedningen hade frågan uppe redan 1909. Nästa gång tog lagberedningen upp frågan 1947, men avstod då från att föreslå några åtgärder, och i sitt nyligen framlagda förslag till jordabalk har beredningen likaså helt avstått från lagstiftning på området.

Hovrätten över Skåne och Blekinge har också pekat på svårigheterna. Även länsstyrelsen i Jönköpings län har avrått från lagstiftning annat än på vissa specialområden, som det här inte finns anledning att ta upp.

Den sittande naturvårdsutredningen, som är en expertutredning — den består av en utredningsman jämte ett antal experter — har i sitt yttrande till utskottet sagt, att inom ramen för utredningens direktiv faller några detaljer i allemansrättens utövande, närmare bestämt fyra: frågan om rätten till tältning — camping som det kallas —, frågan om rätten att parkera bil på annans mark — vilket innebär intrång när folk tar sig ned till badstränder och annan mark, som kanske inte direkt tar skada men där ändå allemansrättens utövande hindras —, kommersiell blomplockning — det är naturligtvis utmanande för en jordägare om folk går alldeles utanför hans trädgårdsstaket och plockar blommor för att sedan sälja dem på vägar eller torg — och slutligen frågan om nedskräpning i naturen.

Vad det sistnämnda spörsmålet beträffar finns det för övrigt en särskild utredning rörande omhändertagande av bilskrot. De gällande reglerna för omhändertagande av hittegods lär medföra att polisen har svårigheter att kunna skaffa bort enstaka bilvrak som skräpar ned i naturen.

Det är dessa fyra punkter som naturvårdsutredningen har sagt sig syssla med. Utredningen har dessutom uppgivit att den behandlar frågan om grus-

Utredning ang. den s. k. allemansrätten

åsarna, vilka i många trakter utgör en omistlig del av naturen och därtill har stor betydelse för tätorternas vattenförsörjning. I detta arbete räknar man med att man kan komma in på andra delar av allemansrättens tillämpning.

Med utgångspunkt från detta har utskottet resonerat så, att man beträffande de fyra speciella punkterna får avvakta vad naturvårdsutredningen kommer fram till. Utskottet anser vidare att problemen i övrigt rörande allemansrätten för närvarande inte bör angripas men utgår ifrån att frågan skall hållas under uppsikt.

Jag skulle vilja avsluta detta anförande med att säga att utskottets utlåtande inte innebär ett avstyrkande av motionsyrkandena och inte ett tillstyrkande heller, då utskottet föreslår att man till en sittande utredning skall överlämna vissa delar av det som motionärerna föreslagit. Alla talare i utskottet har betonat, att allemansrätten är en omistlig tillgång och detta har också tagits med i utskottsutlåtandet. På den punkten torde vi vara helt eniga med herr Lundberg, som väl kan känna sig tillfredsställd därmed.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till tredje lagutskottets hemställan i dess utlåtande nr 30.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag vill bara för herr Grebäck läsa upp vad 1734 års lag, byggningsbalken, kapitel 16 § 1 säger: »Lands allmänning må de nyttja, som inom länet bygga och bo, och Härads eller sockne allmänning de, som i Häradet eller socknen äro. Der må de, som ej hafva sådant på egna egor, njuta mulbete, timmer, ved, gårdsel, löf, näfver, torf, bast och annat, som der finnes, till egen nödortf, men ej något deraf till annan upplåta eller sälja. Vill man der hugga timmer, ved, gårdsel och stör; gifve det först vid Tinget tillkänna, och pröfve Rätten huru mycket han tarfvar,

sedan söke han lof dertill af Konungens befallningshafvande, som i 14 Kap. sagdt är. Nyttjar någon allmänning annorledes; böte som i (10 Kap. 1 §) stadgat är.»

Herr Grebäck, får jag nu fråga: Detta gällde som rättsprincip under hela storskiftet, eller hur?

Hur förhåller det sig med tillämpningen av allmänningsprinciperna i dag? Vilka nyttjar allmänningen och vilka anser att de äger den? Är det de s. k. fattiga i socknen, såsom man skulle ha uttryckt det på 1800-talet, eller är det någon annan? Det är självklart att Korsnäsbolaget och jag har olika uppfattning om detta. Ty trots att vi har statliga organ som skall se till att bolagen inte lägger sig till med sådant som de inte har rätt till, är det ändå så att de får förvärva jordområden m. m. På de orter där sådana jordförvärv görs, blir allmänheten utestängd. Det är det, herr Grebäck, som jag ville protestera mot här. Jag vet att herr Grebäck själv av ödets nyck i gången tid har drabbats hårt och hänsynslöst ifråga om viss äganderätt till jord. Men jag vill också påpeka att — utskottet säger det självt — allemansrätten dagligen utsatts för attacker i olika sammanhang. Man går mycket försiktigt till väga i början, men sedan man bara fått en liten lagparagraf, tar man det hela. På sidan 3 i utskottets utlåtande sägs det nämligen ifrån att markägaren i princip är oförhindrad att omöjliggöra tillträde till sina ägor genom exempelvis uppsättande av oöverkomliga stängsel. Men det sägs också att möjligheten att på laglig väg kunna hävda allemansrätten är mycket ringa. Enda sättet numera är att så att säga trotsa förbudstavlorna. Men det kan väl inte anses rimligt att vi skall behöva gå tillbaka den vägen och att alla tvister på detta område skall dragas inför rätta och att juristerna skall försöka tolka en lag, vilken de icke i sin undervisning har fått ta del av, med undantag av det lilla som omnämns i ett kompendium.

Herr GREBÄCK (cp):

Herr talman! Herr Lundberg tolkar tydligen allemansrätten enligt 1734 års lag. Jag vet inte enligt vilken lag som bolagen tolkar den, men ett är klart, nämligen att vi inte är överens i fråga om vilken som har rätt. Herr Lundberg är tvärsäker på att han har rätt och han åberopar 1734 års lag, som han anser sig kunna förstå och tolka riktigare än juristerna. Jag skulle dock i detta fall vilja förlita mig på juristerna och be dem tala om, huruvida det är 1734 års lag som skall tillämpas eller om det finns något annat att tolka. På många punkter är herr Lundberg och jag överens. Jag tycker också att bolagen i många fall far för hårt fram, men jag skulle vilja ha klarhet.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara säga till herr Grebäck, att eftersom han har tagit till orda i denna fråga, bör han veta att tolkning av 1734 års lag i fråga om allemansrätten gällde långt in på 1900-talet. Det trodde jag att han visste.

När ett bolag gör anspråk på en sjö, sätter det bara upp en skylt som förbjuder bönder och andra jordägare att fiska. När sedan en utredning visar att bolaget har fel, så erkänner det detta. Då har man i alla fall tagit bort fiskerätten under kanske ett år, och ingen ersättning utgår till dem som mist den. Bolaget har tillgång till jurister som vanligt folk inte har råd med och kan därför krångla till det hela. Många mindre jordbrukare i exempelvis Hällnäs har minsann fått känna av denna framfart.

Fru TORBRINK (s):

Herr talman! Jag hade inte tänkt ta till orda i denna debatt, eftersom utskottsutlåtandet är enhälligt. Men det verkar som om herr Lundberg brukar mera våld än nöden kräver. Utskottet har ju klart sagt ifrån att det inte vill ha någon utredning om lagstiftning be-

Utredning ang. den s. k. allemansrätten

träffande allemansrätten. Har någon företrädare för utskottet givit herr Lundberg en annan uppfattning så är det tråkigt. I utskottsutlåtandet framhålles — och det har herr Lundberg vidimerat — att vi nu har sådana bestämmelser att svårigheterna att avgöra vad en människa har rätt att göra i naturen inte behöver vara så stora. Strafflagen finnes ju här att tillgripa.

Jag håller med herr Lundberg om att det inte är så roligt att få allemansrätten beskuren. Vår natur är vidsträckt och god att vara i. Den skall inte bara ses »från ovan», utan människorna bör kunna njuta av den. Vi har gudskelov i vårt land så stora landamären att vi bör ha råd till det. Invasionen av människor i naturen på grund av den ökade fritiden har emellertid gjort att det uppstått vissa besvärligheter. Från detta konstaterande och till att ideligen yrka på ytterligare beskäranden av människornas rätt att vistas i naturen är steget långt.

Vi måste tro på möjligheten att genom uppfostran lära människor att umgås med naturen på ett rätt sätt. Vi kan ge naturvårdarna en eloge för allt det arbetet de utför, och naturvården skall byggas ut. Att det finns personer som bryter grenar, som vandaliserar och som plockar blommor i stora fång — vilka visserligen kan vara till glädje för någon människa i en trång stadsvåning — det vet vi, och sådant bör beivras. Men utskottet har inte velat tillstyrka motionärernas begäran om en särskild utredning för att kanske få ett lagsystem liknande det som Norge har. I sitt enhälliga utlåtande hemställer utskottet endast att motionerna och utlåtandet skall överlämnas till 1960 års naturvårdsutredning. Utskottets avsikt är inte att människornas möjligheter att vistas i naturen ytterligare skall beskäras.

Vi behöver personer sådana som herr Lundberg, som värnar om människornas rätt att vara i naturen, lika väl som vi behöver naturvårdare som försöker

Interpellation ang. normer för lärlingsprov

tala om för folk som inte har så stor respekt för naturen, att det inte går an att bara ge sig iväg ut med en transistorradio och med glasburkar och andra burkar av alla slag som man slänger omkring ute i gröngräset. Både kommuner och andra instanser har gjort och gör mycket för att skapa friluftservat åt dem som inte är markägare. Detta är något som vi bör fortsätta med.

Utskottet är som sagt enigt om att ingen annan åtgärd bör vidtas än att motionerna och utlåtandet överlämnas till 1960 års naturvårdsutredning. I utlåtandet har vi klart sagt ifrån, att vi inte är vänner av någon särslagstiftning på detta område.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 23

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag får meddela att kammarens plenum onsdagen den 22 november tar sin början kl. 14.00.

§ 24**Interpellation ang. normer för lärlingsprov**

Ordet lämnades på begäran till

Herr TURESSON (h), som yttrade:

Herr talman! Den svenska yrkesskolan börjar bli väl utbyggd och bereder stora grupper av vår ungdom en i de flesta fall lämpligt avpassad utbildning. Livaktigheten har särskilt under senare år varit mycket stor och kanske just därför finns en och annan skönhetsfläck. En sådan är enligt min mening frånvaron av så kallade lärlingsprov.

För närvarande tycks man inom yrkesskolorna på grund av att sådana prov saknas många gånger arbeta efter den principen, att undervisningen i varje fack bedrivs i så stor utsträckning och så djupgående, som man rim-

ligen hinner med inom ett-, två- eller treårig utbildningsform. Mera allmän-giltiga normer härvidlag saknas dock. Huvudvikten kan i till exempel metallarbete läggas på en viss detalj, exempelvis svarvning, eller på en annan detalj såsom bänkarbete. Ofta tycks sådana faktorer som lärarens intresseområde, elevernas antal eller tillgänglig maskinuppsättning få vara avgörande för kursernas uppläggning och inriktning. I detta sammanhang bör emellertid också framhållas, att detta även ger möjlighet till anpassning till lokala förhållanden och önskemål inom industri och näringsliv, vilket naturligtvis i viss grad är en styrka inom det svenska yrkesskolväsendet. Men inom varje fack finns grundläggande moment, som är likartade, och beträffande dem kan och bör vissa normer ställas upp och följas.

Systemet med så kallade lärlingsprov tillämpas i andra länder med kvalificerad yrkesutbildning. Arbetsmarknadens yrkesråd, samarbetsorgan mellan SAF och LO, har i tidskriften Yrke och utbildning publicerat uppgifter om sådana prov i Holland. Vissa branschsammanlutningar i vårt land har enligt uppgift också kommittéer, som arbetar med att försöka dra upp riktlinjer för dylika prov.

Frågan är emellertid av sådan vikt och storleksordning, att den bör bli föremål för en hela fältet omfattande utredning. Denna bör ske i statlig regi för att erhålla tillräckliga resurser och önskvärd auktoritet. Yrkesskolan skulle därigenom vinna ökat anseende. Elever och blivande arbetsgivare skulle också kunna känna ökad trygghet, om de visste att det — så långt möjligt är — skapats garantier för att yrkesskolutbildningen liksom till exempel studentexamen resulterar i vissa minimikunskaper.

Det vore såväl för den svenska yrkesskolan och dess elever som för näringslivet gagneligt, om här antydda

Interpellation ang. avhjälpande av läkarbristen

frageställningar underkastades en allsidig utredning i syfte att för yrkesskoleutbildningens olika grenar — såsom skett inom andra skolformer — precisera målsättningen samt att nå fram till förslag till regler för normerande prov.

Med stöd av det anförda anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för ecklesiasastikdepartementet få ställa följande fråga:

Är herr statsrådet beredd att medverka till att en utredning angående målsättningen för yrkesskoleutbildningens olika grenar, syftande till förslag till normer för lärlingsprov, kommer till stånd?

Denna anhållan bordlades.

§ 25

Interpellation ang. avhjälpande av läkarbristen

Ordet lämnades på begäran till

Herr **ELMWALL** (cp), som yttrade:

Herr talman! Bristen på läkare är ett synnerligen allvarligt problem för hälso- och sjukvården i vårt land. I vissa fall har lasarettssavdelningar fått stängas i följd av brist på läkare och vårdpersonal.

Situationen i fråga om tillgången på och behovet av läkare har klargjorts av läkarprognosutredningen. Den utbyggnad av hälsosjukvården, som måste anses nödvändig, kommer i framtiden att kräva ett ytterligare starkt ökat antal läkare. Det står klart att utbildningskapaciteten på ifrågavarande område måste ökas till det högsta möjliga och att man därutöver så långt möjligt måste söka få utländska läkare, främst från våra nordiska grannländer, intresserade av att taga tjänster i vårt land. Det är angeläget att statsmakterna noggrant följer utvecklingen på läkarområdet.

Ett exempel på dessa svårigheter utgör lasarettet i Flen. Där är fyra lä-

kartjänster inrättade. För närvarande är emellertid endast två av dessa tjänster besatta. Två andre underläkartjänster är vakanta utan vikarier. Vikarier kan ej erhållas före den 1 december. Försök har gjorts att få läkare till dessa tjänster, bl. a. genom förfrågningar hos läkarförmedlingarna i såväl Sverige som Norge och Danmark.

Flens lasarett har under hösten varit och är alltjämt fullbelagt. Antalet besök å mottagningsavdelningen är också mycket stort, vissa dagar cirka 100. Då sålunda två läkare har att svara för de uppgifter, som avsetts för fyra läkare, faller på dem en oerhört hård arbetsbörda. Det finns under sådana förhållanden inte möjligheter att lämna den vård som avsetts. Det finns över huvud taget inte längre möjligheter att ta emot alla vårdbehövande patienter.

Det torde kunna sägas, att svårigheterna vid Flenslasarettet har visst samband med den strid som förevarit i frågan om lasarettets omändring. Det torde inte kunna bestridas, att så är fallet. Men svårigheterna skulle givetvis inte ha blivit akuta, om det inte varit brist på läkare i vårt land. Dessa förhållanden har vållat stor oro hos befolkningen inom Flens lasarettss avdelningsområde.

Med anledning av vad jag här har anført anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet ställa följande fråga:

Anser statsrådet möjlighet föreligga att genom medicinalstyrelsens medverkan avhjälpa sådan akut läkarbrist, som omnämnts i interpellationen?

Denna anhållan bordlades.

§ 26

Anmälades följande till herr talman under sammanträdet avlämnade motioner:

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 180, angående översyn av ri-

kets indelning i borgerliga primärkommuner, motionerna:

nr 853, av herr *Nelander*, och

nr 854, av herr *Nyberg m. fl.*; samt i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 188, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., motionerna:

nr 855, av herrar *Nilsson* i Tvärålund och *Larsson* i Norderön, samt

nr 856, av herr *Johansson* i Öckerö m. fl.

Dessa motioner bordlades.

§ 27

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 16.27.

In fidem
Sune K. Johansson